

NJEGOVO VELIČANSTVO
PETER II
KRALJ JUGOSLAVIJE

KIP: P. LOBODE

ETNOLOG

GLASNIK ETNOGRAFSKEGA MUZEJA
V LJUBLJANI

LE BULLETIN DU MUSÉE D'ETHNOGRAPHIE
À LJUBLJANA

REDAKTOR:

DR. NIKO N. ŽUPANIČ

KNJIGA VIII. in IX.

LJUBLJANA

1936

ETNOLOG

GLASNIK ETNOGRAFSKEGA MUZEJA
V LJUBLJANI

LE BULLETIN DU MUSÉE D'ETHNOGRAPHIE
À LJUBLJANA

44061

REDAKTOR

DR. NIKOLAJ
44344

KNJIŽA VIII. in IX.

LJUBLJANA

1931

Vsebinska „Etnologa“
VIII.-IX. letnika :

Sommaire de l' „Etnolog“.
Come VIII et IX :

	Stran		Page
S. Brodar: Črteži na poleo- litskih koščenih artefaktih iz Potočke zijalke	1—25	S. Brodar: Gravures sur les outils d'os à la montagne d'Olševa	1—25
I. Šašelj: Iz belokranjskega narodnega pesništva	26—30	I. Šašelj: De la poésie natio- nale de la Carniole Blanche	26—30
I. Šašelj: Kaj pripovedujejo slovenski pregovori o ženskah	31—33	I. Šašelj: Proverbes slovènes sur les femmes	31—33
H. Tuma: Kulturni pomen imenoslovja rib	34—61	H. Tuma: La signification cul- turelle des noms des poissons	34—61
N. Županič: O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovanih	62—81	N. Županič: De l'esthétique anthropologique du peuple chez les Yougoslaves	62—81
M. Gaspari: Slovenski ljudski podobar Lovrenc Erzar	82—90	M. Gaspari: Le sculpteur s'o- vène populaire Lovrenc Erzar	82—90
✓ S. Vurnik: Belokranjica	91—95	S. Vurnik: Une femme de la Carniole Blanche	91—95
I. Šašelj: Slovenski pregovori iz rastlinstva	96—99	I. Šašelj: Proverbes slovènes du domaine des plantes	96—99
✓ N. Županič: Poslednji guslar na ozemlju Brajcev in Belih Kranjcev	100—110	N. Županič: Le dernier rhap- sode du territoire des Car- nioliens Blancs et des Brajci	100—110
M. M. Pavičević: Kob	111—112	M. M. Pavičević: Sort	111—112
_____			
Kronika, referati in kritike			113—135
_____			
Časopisi in nove knjige			136—139
_____			
Dosedanji sotrudniki „Etnologa“			140

S. Brodar, *Prezgodnja kultura, obsejalci postaja znamenitega Evropa* — *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor 1929, 1-2, str. 115—119.

S. Brodar — I. May er, *Die Perle der Adria, eine Hochkultur der* *Neolithischen Zeit in den Ostalpen*, *Prähistorische I. Wien* 1928.

I. May er, *Die Ostschweizerzeit, eine neue Phase des Neolithischen* *Kulturs in Europa*, *Beleg u. Urwissenschaften*, Leipzig, VII, 19, str. 81—100.

S. Brodar, *Prezgodnja kultura, obsejalci postaja znamenitega Evropa* — *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Ljubljana 1930, 4. št., str. 107—112.

Črteži na paleolitskih koščenih artefaktih iz Potočke zijalke na Olševi.

S. Brodar — Celje.

Iz območja Alp nam je znanih že precejšnje število paleolitskih postaj; tako v Zahodnih, a tudi v Vzhodnih Alpah so bili odkriti že mnogi sledovi bivanja diluvijalnega človeka. V Švici poznamo več postaj iz magdalenske dobe, toda te leže vse v nižinskih legah, ob robu ledniških grobelj ali na njih samih. Posebno pozornost in naravnost presenečenje so vzbudile v zadnjih dveh desetletjih v Švici odkrite visokoalpske postaje, katerim so se pridružile nekatere v Vzhodnih Alpah. Radi primitivne kostne in kvarcitne industrije, še bolj pa radi njihovega visokega položaja vlada splošno naziranje, da pripadajo staremu paleolitiku. Večina avtorjev uvršča te postaje v riss-würmski interglacijal ter jih kulturno označuje na razne načine kot »praemoustérien«, »alpski paleolitik«, »protolitski kostni kulturni krog« itd. A do odkritja naše paleolitske postaje Potočke zijalke na Olševi v vzhodnih Karavankah niso še nikjer odkrili artefaktov mlajšega paleolitika v tako znatni višini 1700 m in poleg tega še v tolikem številu. Pripomniti pa je treba, da vsebuje naša postaja poleg mnogih naprednejših tipov tudi primitivno kostno in kvarcitno industrijo, ki je značilna za vse visokoalpske postaje in je bila ugotovljena tudi že na mnogih mestih v predalpskem svetu.

V Potočki zijalki je bila odkrita večina koščenih artefaktov naprednejše oblike — 81 po številu — že pri izkopavanju l. 1928. in 1929. (Sl. št. 1.) Kopalo se je tedaj v zadnjem, že popolnoma temnem, od vhoda 115 m oddaljenem odseku. Svoječasna poročila¹ o teh najdbah izpopolnujem naknadno z objavo talnega načrta dela zadnjega jamskega odseka Potočke zijalke, kjer so bili omenjeni artefakti odkriti, in enega profila iz tega odseka, ki ga pojasnjuje fotografski posnetek, izvršen z umetno lučjo.

¹ S. Brodar, Potočka zijalka, višinska postaja aurignaškega človeka. Casop. za zgod. in narodp. Maribor 1929. 1—2., str. 113—116.

S. Brodar — J. Bayer, Die Potočka zijalka, eine Hochstation der Aurignacschwankung in den Ostalpen. Praehistorica I. Wien 1928.

J. Bayer, Die Olschewakultur, eine neue Facies des Schmalklingenkulturkreises in Europa, Eiszeit u. Urgeschichte, Leipzig, VI. B., str. 83—100.

S. Brodar, Paleolitik na Olševi. Zdravniški vestnik, Ljubljana 1930., 4. št., str. 107—125.

(Sl. št. 2—4.) Nujno potrebna pojasnila so navedena pri slikah in načrtih.

Kasnejša raziskovanja v l. 1930.—1933. so bila omejena le na vhodni del jame.² Ugotovljenih je bilo več ognjišč in, večinoma okrog njih, mnogo črnih sileksov mlajšepaleolitskega značaja, ki jih v zadnjem jamskem odseku kljub natančnemu preiskovanju ni bilo mogoče zaslediti. Nasprotno pa je tu manjkalo lepih koščenih artefaktov razen maloštevilnih primerov. Šele zadnje izkopavanje l. 1933. je jasno pokazalo zvezo med sileksi in koščenimi artefakti.

Jamski prečni presek, ki ga priobčujem (sl. št. 5), je posnet nekako 15 m od jamskega vhoda v notranjost. Na preseku nas bo predvsem zanimal zah. del ob zahodni jamski steni, kjer je prerezano obenem s plastmi tudi l. 1933. odkrito večje ognjišče. Na tem mestu ima profil plasti globino 5¹/₂ metra, in sicer od zgoraj navzdol:

1. Aluvijalni grušč, 40 cm.
2. Zgornja siga, 35 cm.
3. Zgornja najmlajša diluvijalna kulturna plast, grušč v rjavi ilovici, (mnogo kosti jamskega medveda, številni kvarcitni drobci, konica koščenega artefakta naprednejšega tipa), 75 cm.
4. Precej debel grušč, a le malo ilovice, (mnogo kosti jamskega medveda, toda doslej skoro nobenih kulturnih sledov), 80 cm.
5. Zgornji del spodnjih kulturnih plasti, peščen grušč, (številne kosti jamskega medveda, kvarciti, koščeni artefakti naprednejšega tipa), 90 cm.
6. Srednji del spodnjih kulturnih plasti, močno ilovnata plast, (kosti jamskega medveda, kvarcitni drobci), 70 cm.
7. Spodnji del spodnjih kulturnih plasti, precej debel grušč, (glavna kulturna plast, kosti jamskega medveda, kvarciti, sileksi, koščeni artefakti naprednejšega tipa, ognjišče, plast lesnega oglja v kosih mestoma 15—20 cm), 65 cm.
8. Najgloblja plast s preperelimi kostmi jamskega medveda, močno ilovnata med debelejšim gruščem, (po vsej priliki prvotna najstarejša kulturna plast, kvarcitni drobci, primitivna konica koščenega artefakta), 65 cm.

² S. Brodar, Raziskovanja v Potočki zijalki in nje problemi. ČZN, Maribor 1931, str. 153—176.

Ako izvzamemo zgornjih 75 cm aluvijalnega grušča in zgornje sige, zavzemajo kulturne plasti, ali vsaj plasti z ostanki jamskega medveda, popolnoma 4 m debeline. Ognjišče samo se nahaja v globini $4\frac{1}{2}$ metrov. Pri tem je treba še posebej poudariti, da je ves material v teku časa napadal z jamskega stropa.

Pod kulturnimi plastmi preseka profil še 1 m v globino skalovje osnovnega udara in droben gruščnat pesek, ki je popolnoma prazen. Le velike skale udara so po površini prevlečene s tenko in mastno spodnjo sigo.

Po navedenem delim torej kulturne plasti v zgornje (plast 3. in še nedokazano 4.) in spodnje (plast 5. do 8.) Koščeni artefakti naprednejšega tipa, ki so bili doslej odkriti v vhodnem delu jame, pripadajo po večini 7., t. j. glavni kulturni plasti v spodnjem delu kult. plasti. Nekateri pripadajo plasti 5., s katero se spodnje kult. plasti pričenjajo. Lepa konica istega tipa pa je bila odkrita tudi v 3. plasti, t. j. v zgornjih diluvijalnih plasteh. Vsi artefakti, na katerih je bilo mogoče zaslediti črteže, pripadajo spodnjim kulturnim plastem.

Fotografski posnetek (sl. št. 6.) se strinja z navedenim jamskim prerezom, a se seveda omejuje le na profil plasti ob zahodni jamski steni. Dobro vidno je prerezano ognjišče, pred katerim so bili odkriti številni sileksi in koščeni artefakti (glej tudi sl. št. 7.).

Skupno je bilo doslej izkopanih v zadnjem jamskem odseku in v vhodnem delu jame 99 koščeni artefaktov naprednejšega tipa, ki sem jih doslej vedno označil kot šila, čeprav to ime ne odgovarja popolnoma njihovi nekdanji uporabi. Črteže sem zasledil na robovih že na mnogih artefaktih iz zadnjega jamskega odseka, sedaj sem jih ponovno ugotovil na artefaktih iz vhodnega dela jame, skupno na 28 primerih, torej pri dobri četrtini (28%) od celokupnega števila. V celoti ohranjenih je 13 koščeni artefaktov s črteži, pri 8 je odlomljen le ploščnati konec, pri 4 le šilasti konec, a pri 3 manjkata oba konca. Manj skrbna obdelava in manjša izgajenost ploščnatega konca izpričujeta, da so bili artefakti nasajeni v lesu ali v kosti. Le pri enem primeru je ploščnati konec izredno skrbno izgajen in zopet le v enem primeru ni mogoče ugotoviti znatnejše zanemarjenosti ploščnatega konca, toda prav v tem slučaju artefakt ni okrašen samo z obrobnimi črtami, temveč še s posebno zavojito črto. Dolžina s črteži opremljenih artefaktov je zelo različna in se v tem oziru ti arte-

fakti prav nič ne razlikujejo od drugih. Najdaljši je dolg 19,8 cm, a ker je del ploščnatega konca odlomljen, je utegnil imeti neokrnjen dolgost 21,5 cm, najkrajši meri 7 cm; dolžine vseh drugih so med temi vrednostmi.

Črteži so dvojevrstni:

1. vzporedne zareze na robovih artefaktov,
2. zavojite črte, ki se vijejo okrog artefakta.

Dočim pripada k prvi skupini 25 artefaktov, imajo zavojite črte le 3, od katerih eden združuje črteže obeh skupin.

Z ozirom na gostoto vzporednih črtic na stranskih robovih in medsebojne presledke je lahko ločiti tri načine, ki se v posameznih primerih tudi približujejo eden drugemu (sl. št. 8). Na obeh robovih zasledimo vzporedne ureze, ki so včasih komaj nekaj mm dolgi, a objemajo v drugih primerih ves rob, na 21 artefaktih; pri ostalih so začrtani le na levem robu. V nekaterih slučajih so vzporedni urezi na desnem robu drugega načina kot na levem. Posamezne črtice ali skupine črtic se vrste še precej enakomerno v razdalji 4—5 mm do 1 cm. Ponekod opazimo zgostitev v sredini artefakta, vendar nekoliko bližje ploščnatemu koncu, kjer je artefakt najbolj širok. Večkrat je skupina urezov sploh le na robu najširšega dela artefakta. Večinoma jih je mogoče zasledovati prav do šilastega konca, le nekolikokrat jenjajo že prej; na ploščnatem koncu jih razen v enem slučaju ni, kar bi utegnilo zopet pričati, da so bili artefakti tu nasajeni. Urezi so na nekaterih artefaktih zelo ostri, čeprav izredno tenki, drugod so komaj vidni in jih le pri natančnem opazovanju lahko zasledimo. Posamezno so urezi premaknjeni z roba na obrobno spodnjo stran artefakta. V enem primeru opazimo nekaj vzporednih urezov preko vse spodnje ploskve (sl. št. 9.), v drugem jih vidimo tako preko vse zgornje kakor tudi spodnje ploskve (sl. št. 10). Značilno je, da tvorita tudi tu kakor pri mnogih obrobnihih črtežih zmerom po dve črti nekako skupino zase. Razmestitev artefaktov s črteži v preiskanem zadnjem jamskem odseku (glej sl. št. 2.) kaže, da ti artefakti niso omejeni na kako določeno mesto, temveč porazdeljeni med ostalimi; isto velja tudi za artefakte iz vhodnega dela jame.

Iz naslednje preglednice so razvidni posamezni podatki o vseh s črteži opremljenih artefaktih.

Zap. štev.	Štev. artefakta	Dolžina artefakta v cm	Šilasti konec artefakta odlomljen	Ploščati konec odlomljen	Prvotna dolžina artefakta v cm	Največja širina artefakta v cm	Največja debelina artefakta v cm	Znaki, da je bil artefakt neasjen	Obrobni urezi tipa 1-3 na desnem robu	Obrobni urezi tipa 1-3 na levem robu	Zavojite črte na artefaktu	Nahajališče	Opomba
1.	1.	18,4				2,3	1,1		1	2			
2.	4.	14,1				1,8	1,		—	1			
3.	8.	10,9			15,	1,9	0,9		1	1			
4.	12.	9,8			11,	2,1	0,9		2	3			Vzporedni urezi tudi na spodnji ploskvi, glej sl. št. 9
5.	13.	9,7			13,	1,4	0,9		2*	2*			* Urezi premaknjeni z roba na obrobje spodnje ploskve
6.	16.	8,9			12,	1,6	0,6		2	1			
7.	21.	7,8			16,	1,6	0,9		2-1	1			
8.	22.	7,2				1,1	0,6		2-3	2-3			
9.	30.	12,1				1,7	1,1		1	1			
10.	35.	12,4			13,	1,2	1,		1+3*	1+3*			* Urezi komaj vidni
11.	37.	17,4				2,1	1,1		3	3			
12.	40.	7,				0,9	0,6		3*	2			* Zabrisano
13.	44.	10,5			12,	1,8	0,9	?	2-1	2-1			Glej sl. št. 11
14.	47.	12,4			17,	1,7	0,9		1+3	1+3			
15.	51.	10,8				1,7	1,1		3*	2			* Samo v sredini tri skupine črtic
16.	64.	15,5				1,7	0,9		2*	1*			* Samo v sredini artefakta
17.	65.	9,8				1,4	0,9		—	3*			* Samo v sredini artefakta
18.	66.	12,9			16,	1,6	0,7		1	1-2			
19.	68.	12,3				1,4	0,9	*	1	1**			* Ploščati konec izredno izglajen ** Samo v sredini
20.	70.	12,				1,2	0,8		3	3			
21.	74.	8,4				1,1	0,7		1	1			Vzporedni urezi tudi na zgornji in spodnji ploskvi. Glej sl. št.10
22.	75.	19,8			21,5	3,1	1,3		—	1*			* Samo v sredini artefakta. Na ploščatem koncu je artefakt umetno preluknjan
23.	80.	11,4				2,	1,1		—	3*			* Le v sredini artefakta
24.	91.	9,1			15,	2,2	1,		2-1	2-1			
25.	92.	13,2			16,	1,3	1,		—	—	*		* Krožnici in zavojita črta
26.	96.	9,5			12,	1,8	0,8		—	1			
27.	97.	5,9			$\frac{7,5}{8}$	1,	0,6		—	—			Glej sl. št. 12
28.	98.	10,6			14,	2,	1,		1	1			

Zadnji jamski odsek (glej sl. št. 2 in 3)

Vhodni jamski odsek

 plast 5-6
 plast 5-6
 plast 7
 plast 7
 plast 7

Od koščenih artefaktov druge skupine z zavojitimi črtami je bil v zadnjem jamskem odseku odkrit en sam (sl. št. 11.) Njegova šilasta konica je odlomljena, prvotno je meril okrog 12 cm. Zavojita črta, ki ga krasi, ima osem zavojev, ki jih je zlahka mogoče zasledovati, ker je urez oster, čeprav komaj viden. Le tretji zavoj na zgornji ploskvi je radi udolbine v kosti prekinjen. Razen zavojite črte opazimo še na robovih črtice 2—1. načina.

Ostala dva artefakta z zavojitimi črtami sta bila odkrita v vhodnem delu jame. Posebno pozornost zasluži izrazito ornamentiran koščen artefakt (sl. št. 12.), ki je bil odkrit 11. VIII. 1933. med dvema ob zahodni jamski steni eden za drugim ležečima ognjiščema. Vendar je bilo najdišče bližje prvemu manjšemu ognjišču, približno 2 m od roba velike skale, ki je radi svoje ogromnosti štrlela še dandanašnji ob vhodu jame iz površja.

Ležal je v plasti, ki so jo označevali sem in tja raztreseni drobcu lesnega oglja, izvirajoči od obeh omenjenih ognjišč, kakor tudi od ognjišča, ki je bilo že prejšnja leta odkrito in se je razprostiralo pred veliko skalo v vhodu. Pripada torej po vsej verjetnosti glavni spodnji kulturni plasti (t. j. 7.) ali v skrajnem slučaju možnosti tik nad njo ležeči kulturni plasti (t. j. 5—6.), vsekakor pa spodnjim kulturnim plastem, ker so bile zgornje kulturne plasti obenem s pod njimi se nahajajočo plastjo obličastega kamnja že prej odkopane. Značilna je tudi globina najdišča, nad 3 m pod površjem. Dasi so bili prav v neposredni bližini mesta, kjer se je nahajal okrašen artefakt, sileksi razmeroma redki, vendar smo našli le pol metra od artefakta v smeri proti jamskemu ozadju en manjši odcepek črnega sileksa, nekakšen robni odlomek zelo majhnega visokega praskalca. Ker smo v tem delu jame naleteli doslej na silekse le izključno v glavni kulturni plasti, bi tudi to dejstvo dovolj močno prepričevalo, da pripada očrtani artefakt glavni kulturni plasti. Sicer pa je bilo odkritih v tej plasti v bližini ognjišč še več drugih koščenih artefaktov naprednejšega tipa, toda le eden od njih ima robne vzporedne zareze, na vseh drugih ni nobenih črtežev.

Ornamentirani artefakt je le 5,9 cm dolg odlomek, ima največjo širino 1 cm in največjo debelino 0,6 cm. Dobro ohranjena sta spodnji ploščnati del in sredina; prelomilo se je na prehodu v zgornji šilasto zaokroženi konec. Manjkajoča zgornja šilasta

konica, ki doslej še ni bila odkrita, bi utegnila imeti dolžino 1,5 do 2 cm, tako da bi znašala dolžina celega šila, ako bi bilo ohranjeno, 7,5 do 8 cm. Po svoji obliki in izdelavi se ta artefakt prav nič ne razlikuje od ostalih koščenih artefaktov naprednejšega tipa, najdenih v ozadju in sprednjem delu jame. Prerez je pakrožen, kar je običajno pri aurignaških koščenih artefaktih, dočim je prerez magdalenskih artefaktov okrogel.

Temeljna okrasitev artefakta je dosežena s črto zavojnico; neenakomerno izpeljavo izpopolnjujejo črtkasti vložki. Zavojnica je nekajkrat prekinjena in deloma klekasto izpeljana. Ako zasledujemo posamezne črte in ureze ter jih razčlenimo, nam je lahko mogoče ugotoviti sestavine cele risbe (glej sl. št. 13). Na spodnji ploskvi artefakta, prav blizu preloma ob šilastem koncu, je dobro viden prvi urez, ki zavije na zgornjo ploskev, se tam v sredi nekoliko prekine, a v isti smeri zopet nadaljuje, prehajajoč na spodnjo ploskev, kjer se že blizu desnega roba konča. Prvemu zavojju sledi takoj drugi zavoj. Ali značilno je, da umetnik ni nadaljeval črte prvega zavoja, temveč je segel zopet na desni spodnji ploskvi nekaj višje preko črte prvega zavoja (—). To črto nadaljuje preko zgornje ploskve ter zavije na spodnjo ploskev, kjer zopet blizu desnega roba konča drugi zavoj. Na isti način kot drugi zavoj se prične nekoliko višje ob desnem robu na spodnji ploskvi tretji zavoj, ki zavije na zgornjo ploskev in se tam ob desnem robu konča. Opisana zavojnica (1) ima torej tri zavoje in zavzema na odlomku nekako prvo tretjino artefakta. Ako pa upoštevamo prvotno dolžino artefakta, krasi ono polovico, ki prehaja v šilasto zaokroženi in priostreni konec.

Nekako v sredini artefakta, z ozirom na prvotno celo dolžino, sledi samostojen zavoj od leve spodnje ploskve čez vso zgornjo ploskev in še do sredine spodnje ploskve. Ta zavoj (2) je tako stisnjen, da tvori prav za prav nesklenjeno krožnico z vprek segajočimi konci.

Na drugi polovici artefakta, od sredine proti ploščnatemu koncu, je urezana ponovno zavojnica s tremi in pol zavoji (3). Razlikuje se od onostranske po svoji v splošnem neprekinjeni, toda delno klekasti izvedbi (~~~~). Začne se levo na zgornji ploskvi, zavije klekasto na spodnjo ploskev, se nato nadaljuje na zgornji ploskvi ter klekasto na spodnji ploskvi, še bolj močno klekasto zopet na zgornji ploskvi, preide na spodnjo ploskev, kjer se v sredini delno prekine in konča ob desnem robu na zgornji ploskvi.

Med nekaterimi zavojnimi črtami so ostali večji prazni prostori, ki jih je bilo treba še nadalje okrasiti s posameznimi vložki. Zlasti mnogo je ostalo praznega prostora med drugim in tretjim zavojem glavne zavojnice; zato zasledimo tu popolnoma samostojen zavoj (4), ki se desno na zgornji ploskvi prične ter neprekinjen desno na spodnji ploskvi konča. Razen tega se nahaja na spodnji ploskvi med drugim in tretjim zavojem glavne zavojnice, prehajajoč med tretji in četrti zavoj na zgornji ploskvi, še poseben samostojen črtež (5; gl. sl. št. 14), sestojč iz večih zarez. Nadalje je treba omeniti še zavoj (6), ki izvira desno na zgornji ploskvi, še tudi med tretjim in četrtim zavojem glavne zavojnice, zavije na spodnjo ploskev ter se prekinjeno nadaljuje na zgornji ploskvi, kjer se ob desni strani že blizu ploščnatega konca artefakta konča.

V okrasitev artefakta se je torej olševski umetnik v glavnem poslužil zavojnic, ki jih je porazdelil na obe polovici artefakta tako, da jih je v sredini artefakta ločil s krožnico. Uporabil pa je tudi še druge zavojite črte, ki jih je vrinil med črte glavne zavojnice, in drugih črtkastih vložkov.

V skupino koščenih artefaktov, na katerih se poznajo črte v obliki zavojnic spada nadalje še 13,2 cm dolg, 1,3 cm širok in 1,05 cm debel artefakt, odkrit na meji med zgornjim peščenim delom in ilovico spodnjih kulturnih plasti (plast 5—6) v vhodnem delu jame. Tako šilasta konica kakor tudi ploščnati konec sta nekoliko odlomljena. Urezi so na zadnjih dveh centimetrih tik nad odlomom ploščnatega konca, in sicer dve sklenjeni, ostro zarezani krožnici, med njima pa še del krožnice na robu in eni ploskvi. Katera je zgornja ali spodnja ploskev, je pri tem primeru težko reči, ker je artefakt izredno lepo simetrično izoblikovan in samo iz kompaktne kostne snovi. Drugo polovico (1 cm od 2 cm) izpolnjuje zavojnica iz treh zavojev, ki jo je pa mogoče mestoma le bolj slutiti kot videti. Podoba je, kot bi bil artefakt na tem mestu še kasneje močno izgubljen in je zato črta skoro izginila.

Ko smo spoznali razne vrste in načine črtežev na lično izdelanem koščenem orodju, si moramo zastaviti še vprašanje, kakšen pomen so imeli, v katero svrho bi jih bil človek, ki jih je izdelal, zarisal? Odgovor na to vprašanje ni enostaven, zlasti ker o načinu uporabe tega orodja ne vemo ničesar zanesljivega. Glede uporabe večjih artefaktov se nam fantazija lahko široko udejstvuje. Predstavljamo si jih lahko kot šila za prebadanje kož, kot ročna

bodala, s katerimi je bilo mogoče izvesti učinkovite sunke, kot pribor, na katerega je bilo mogoče natikati kose pečenega vročega mesa; s ploščnatim koncem je bilo mogoče spretno odreti kožo od živalskega telesa, kratka, uporaba je bila lahko vsestranska. Ali čim manjši so artefakti, tem bolj se zadržujejo možnosti, v tem večji stiski smo, katero opravilo naj bi jim prisodili. Zlasti pa še, ko se naš pogled ustavi pri najmanjših, komaj nekaj cm dolgih, a sicer prav ličnih, ki si jih niti kot konice puščic pri uporabi loka ne moremo predstavljati. Ako bi nam bil znan način uporabe tega navidezno dokaj enoličnega, a v resnici zelo različnega orodja, bi bili sklepi o pomenu črtežev dokaj lažji in zanesljivejši. Tako pa smo zopet navezani na ugibanje. Le eno je gotovo, da praktične vrednosti črteži na teh artefaktih niso imeli.³ Mnogo preslabe so vidni, da bi jih mogli označiti kot lastninsko znamko, ki naj bi služila kot spoznavno sredstvo, čegav je artefakt. Vsako drugo tolmačenje o praktičnem smislu je seveda še mnogo manj verjetno. Zato ostaneta le dve možnosti, ki ena druge ne izključujeta in se celo lahko strneta v eno. Črteži svedočijo ali golo veselje do umetnostnega hotenja in udejstvovanja, ki se izraža v sistematski vzporednosti in grupaciji črt in v tvorbi zavojnih urezov, ali pa so v zvezi s kultom olševskega človeka, z njegovim svetovnim nazorom, z verskimi predstavami, ki so mu bile svojske. Lahko bi rekli, da predstavljajo črteži misli in naziranja, urezana v orodje. Od enega do drugega je samo en korak, zato je združitev obeh možnosti popolnoma verjetna. Nikakor pa ne bi hotel izključiti, da je prva pobuda za način izražanja misli in kulturnega udejstvovanja izvirala vendarle iz praktičnega dela, ki je moralo biti izvršeno, da je nastal tako ličen koščeni artefakt. Primernemu surovemu koščnemu odlomku, ki je pa že moral imeti določeno osnovno obliko, je bilo treba predvsem odstraniti robove in tako nadomestiti prvotne bolj ali manj ravne ploskve z oblo ploskvijo. Najprimernejši postopek je bil pač ta, da so se z ostrim sileksom robovi v presledkih precej globoko zarezali. Pojem vzporednosti se je tako pojavil sam po sebi. Nato pa je bilo treba posamezne delce roba med dvema zarezama z ostrim kremenastim dletcem enega za drugim odkrhniti. Z enim samim odrezom ni bilo mogoče roba v celoti po vsej

³ O primitivni igli (šivanki) z dvema urezoma na robu glej razpravo »Paleolitik na Olševi« v Zdravniškem vestniku, Ljubljana 1930., 4. št., str. 115.

dolžini odstraniti. Šele potem je lahko sledila izgladitev artefakta, to je odstranitev še najmanjših robičkov in vzpetin. S kosom peščenjaka ali s polno pestjo drobnega kremenastega peska ali na kak drug način je moral biti artefakt obdrgnjen ne samo v dolžinski smeri, temveč tudi prečno okrog in okrog. To doseči, je bilo možno le z vrtenjem; vrtenje okoli istega središča pomeni kroženje, ako pa se središče premika, t. j. če artefakt obenem v dolžinski smeri pomikam naprej in nazaj, izvajam že zavoje. Tako pojmov vzporednosti kakor tudi krožnice in zavojnice bi sledil torej že iz praktičnega dela pri izdelavi artefakta. Do zavestne izgotovitve vzporednih črt, krožnic in zavojev ni moglo biti več daleč, za to je bilo treba le še misli in neke določene kulturne predstave.

Po vsem navedenem nam preostane še razmotrivanje, kateri kulturni stopnji naj uvrstimo opisane artefakte, zlasti še z ozirom na črteže, ki se nahajajo na njih. Že po obliki sami pripadajo brezdvomno mlajšemu paleolitiku prav tako kakor sileksi, odkritimi skupno z njimi, na kar kaže tudi najdba mnogih terciarnih okamenic, ki jih je človek prinesel v jamo, ter še številne druge okolnosti. Kvarcitna in koščena primitivna industrija olševsko kulturo le spremlja in jo najdemo celo v zgornjih diluvijalnih plasteh. A tudi črteži so nam znani doslej le iz mlajšega paleolitika, in sicer iz njegove najstarejše kulturne stopnje aurignaciena. O. Menghin sicer priznava možnost nekakšne »predumetnosti«, ko pravi, da »se pogosto trdi, da človek protolitika (= starejšega paleolitika) ni imel nobene umetnosti, kar je pa seveda le nedovoljen sklep ex silentio«, ⁴ vendar je po današnjih splošnih naziranjih večine avtorjev začetek umetnostnega udejstvovanja v prvih fazah mlajšega paleolitika. Po F. Wiegerts-u n. pr. »se pokaže šele pri aurignaškem človeku smisel za stvari, ki segajo preko potrebnega, preko animaličnega vsakdanjega življenja; šele ta opremi orodje in jamske stene z risbami, reliefi in barvanimi slikami.« ⁵

Kakor je po načinu obdelave artefaktov ves paleolitik razdeljen v kulturne stopnje in je že iz oblike artefakta mogoče sklepati na njegovo kulturno pripadnost, tako imamo danes že

⁴ O. Menghin, Weltgeschichte der Steinzeit, Wien, 1931, str. 100.

⁵ F. Wiegerts, Diluviale Vorgeschichte des Menschen I. Stuttgart 1928., str. 129.

tudi sisteme, po katerih nam je mogoče po načinu umetnostnega udejstvovanja uvrstiti umetnostni paleolitski izdelek v določeno kulturno stopnjo. Ker v našem slučaju nimamo ne plastike ne jamskih stenskih slik, naj omenim le, kako je H. O b e r m a i e r⁶ v smislu H. B r e u i l - a uvrstil črteže v sistem:

1. stopnja: Spodnji aurignacien.

Črteži: risani le s prstom v mehke ilovnate stene, preproste zavojnice in meandri. Nespretne, pogosto deformirane živalske slike.

2. stopnja: Zgornji aurignacien.

Črteži: preprosti, vendar naravni obrisi živali, le z najpotrebnejšimi detajli v notranjosti.

3. stopnja: Starejši magdalénien.

Črteži: glede razmerja in posameznosti večinoma mojstrsko podani. Telesna površina je pogosto počez črtkana.

4. stopnja: Srednji magdalénien.

Črteži: zelo nežne, tenkolinearne risbe, pogosto ob enem zelo majhnih razsežnosti.

5. stopnja: Zgornji magdalénien.

Črteži: redki, kot v 4. stopnji.

Ta sistem je H. K ü h n,⁷ ki je najboljši poznavalec paleolitske umetnosti, po novih vidikih izpopolnil, in sicer:

1. Aurignaška umetnost. Po začetni dobi umetnosti (črteži s prstom, obrisi rok) v zgodnjem aurignacieniu doba linearnega stila v risbah, slikah in skulpturah.

2. Zgodnje in srednje magdalenska umetnost. Razvoj in višek slikovitega stila v risbah, slikah in skulpturi.

3. Poznomagdalenska umetnost. Postanek novega linearnega stila v risbah, slikah in skulpturi.

Po obeh navedenih sestavih nam je mogoče uvrstiti črteže na artefaktih iz Potočke zijalke v aurignaško dobo. Zavojnice iz magdalenske dobe imajo same na sebi svoj pomen, njihov nosilec stopa v ozadje, poudarek leži na risbi, ki je seveda dobro vidna.

⁶ H. O b e r m a i e r, Palaeolithikum und steinzeitliche Felskunst in Spanien. Prähistorische Zeitschrift. Berlin 1922, str. 183—184.

⁷ H. K ü h n, Kunst und Kultur der Vorzeit Europas. Das Paläolithikum. Berlin-Leipzig, 1929, str. 211—212.

Nasprotno pa zavojnice in črte aurignaškega artefakta ne silijo v ospredje, poudarek je na nosilcu, ki ga risbe le — skoro neopazno — spremljajo. O nobenem artefaktu iz Potočke zijalke ne bi mogli reči, da je bil narejen pred vsem zato, da ga bo krasil poseben črtež; vsi so bili izdelani kot orodje, ki so mu bili črteži le iz posebnih, kakor že povedano najbrž kulturnih, razlogov pri-
dejadi.

Tako pridemo tudi pri razmotrivanju črtežev na koščenih artefaktih do istega zaključka, ki smo ga bili prisiljeni napraviti že iz mnogih drugih razlogov. Toda ti črteži ne določajo le v glavnem kulturne aurignaške stopnje, temveč nam omogočajo celo ožjo uvrstitev v srednji aurignacien.

Kljub temu, da je odkritih že 1200—1500 ornamentiranih paleolitskih izdelkov, ki pa po večjem delu še niso objavljeni, je šele H. Kühn med prvimi raziskoval paleolitsko ornamentiko in skušal s paleolitskim ornamentom pojasniti postanek ornamenta.⁸ Nas zanimajo predvsem naslednja izvajanja.⁹ »Slika postanka in razvoja paleolitskega ornamenta je popolnoma jasna po svojem razvitku. Najstarejši ornament je iz srednjega aurignaciena. To so tenke zareze, kratke črtice desno in levo na večinomoma ploščnatih komadih. Točno datirane, dobro izkopane primere poznamo iz Abri Blanchard-a pri Sergeac-u (sl. št. 15.). Nekatero črtice so zareze paroma — zmerom po dve. Iz vseh teh momentov sledi, da gre v resnici za okrasitev, za ornament. Črte niso poljubne, temveč preiščljene, pogosto celo preštete. Njihova podlaga je določen sestav, namen, jasno estetsko občutenje. — Natančna preiskava pokaže, da najdemo na najstarejših komadih le obrobne zareze, šele proti koncu srednjega aurignaciena segajo zareze tudi čez srednji del artefakta.«

Črteži na artefaktih iz Potočke zijalke se z zgornjimi navedbami popolnoma strinjajo in zato nimamo nobenega vzroka, da bi jih po istih načelih ne uvrstili v srednji aurignacien, čeprav morda šele v končno fazo. Vsekakor pa je pri naših primerih možen postanek ornamenta že na podlagi tehničnega znanja obdelovanja artefakta, kakor sem že zgoraj omenil, ne le iz zgolj

⁸ H. Kühn, Kunst und Kultur der Vorzeit Europas. Das Paläolithikum. Berlin-Leipzig, 1929, str. 300—319.

⁹ L. c., str. 301—302.

estetskega nagnjenja. H. Kühn namreč nadaljuje¹⁰, »tu se pa tudi pokaže, da na posnemanje katerekoli tehnike sploh ni mogoče misliti. Nobene tehnike ni, po kateri bi mogle biti te oblike ponarejene. In ker imamo tu najstarejši ornament, ki je na zemlji sploh znan, bi bilo s tem rešeno staro vprašanje. Začetki ornamenta, enostavne črtice in točke, ne izvirajo iz tehnike, izvor ornamenta je estetski.«

Kot primer aurignaškega črteža, ki po načinu izvedbe močno spominja na vzporedne obrobne ureze na artefaktih iz Potočke zijalke, čeprav je že nekoliko naprednejše stopnje, objavljam obesek, narejen iz zoba najbrž jamskega medveda (sl. št. 16.). Dočim je prosti konec zoba odlomljen, vidimo na njegovem korenem koncu izvrtano luknjo, ki jasno kaže, da je bil zob rabljen kot obesek. Urezi krase predvsem oba zobna robova, prehajajo pa tudi že na obe stranski ploskvi. Značilna sta vzporednost in ponavljanje črt, nič manj pa tudi, da segajo črte ena preko druge (≡), kar smo videli tudi pri naših artefaktih. Obesek je bil najden v Zeiselbergu, občina Gobelburg, okraj Kühsteingraben na Nižjem Avstrijskem, v vinski kleti Ehrenbergerkeller (imenovani tako po bivšem lastniku), kjer je J. Bayer kopal že l. 1909.; sedaj je klet last muzejskega društva v Langenloisu. Odkritih je bilo 7 kulturnih plasti; obesek je ležal v tretji plasti, v globini približno 8 metrov pod površjem in pripada pozni aurignaški dobi.¹¹

K sklepu še dvojje ugotovitev, ki so izredne važnosti za presojanje vseh problemov, tičočih se diluvijalnih kultur in zlasti njihove kronološke uvrstitve v ledno in medledno dobo:

1. Potočka zijalka, ležeča v višini 1700 m nad morjem, obrobjena za časa poledenitve od lednikov, je prva doslej odkrita visokoalpska postaja z mlajšepaleolitskim inventarjem, kar poleg mnogih drugih okolnosti in dejstev izpričujejo zlasti črteži na artefaktih.

2. Potočka zijalka pa vsebuje obenem, prav tako kot druge visokoalpske in nekatere subalpinske postaje, primitivno kostno in kvarcitno industrijo.

¹⁰ L. c., str. 302.

¹¹ G. Karl Spitzwieser, ravnatelj strokovne šole v Langenloisu, je bil tako prijazen, da je dovolil objavo slike artefakta po posredovanju ge. Lotte Adamez z geol. oddelka dunajskega drž. prirodopisnega muzeja, ki je artefakt tudi narisala, za kar se obema najlepše zahvaljujem.

Résumé.

Gravures sur les outils d'os paléolithiques de la caverne »Potočka zijalka« à la montagne d'Olševa (Banovine da le Drave, Yougoslavie).

Sous l'égide de l'Association du Musée de Celje, et sous la direction de l'auteur, depuis 6 ans, des fouilles ont eu lieu dans la caverne souterraine appelée »Potočka zijalka«, située à 1700 m d'altitude de la montagne »Olševa« (1930 m), sur le côté yougoslave des Karavans, qui forment la frontière entre la Yougoslavie et l'Autriche.

Dans la caverne, en 1928, a été découverte la civilisation paléolithique, appelée d'après J. Bayer Olchévien. A côté d'outils d'os de type plus avancé, et de silex, appartenant à l'époque paléolithique plus récente, trouvés pour la première fois dans une station paléolithique des Hautes Alpes, notre caverne renferme, dans ses couches, des objets de l'industrie primitive des os et du quartzite, connue des stations paléolithiques suisses et autrichiennes des Hautes Alpes, et assignée, par l'auteur, à l'époque paléolithique plus reculée.

Tandis que les fouilles des années 1928 et 1929, dans la partie postérieure, déjà tout-à-fait sombre et 115 m éloignée de l'entrée, ont donné 81 outils d'os de type plus avancé (fig. 1—4), les recherches des années 1930—1933, dans la partie d'entrée de la caverne, ont découvert, auprès de nombreux foyers, des silex noirs assez nombreux, appartenant à l'époque paléolithique plus récente.

Les dernières fouilles, cependant, faites dans la partie d'entrée de la caverne, en été 1933, ont rendu évidentes les relations entre silex et outils d'os. Le profil transversal de la caverne, publiée par l'auteur (fig. 5—7), est pris à une distance de 15 m de l'entrée, et coupe le foyer important découvert en 1933. À cette place, le profil a l'étendue de 5 m et demi, et présente, de haut en bas:

- 1) Pierraille alluviale, 40 cm.
- 2) Sinter supérieur, 35 cm.
- 3) Couche supérieure diluviale la plus récente, pierraille entre argile brune (beaucoup d'os de l'ours antédiluvien, nombreux fragments de quartzite, pointe d'un outil d'os de type plus avancé), 75 cm.
- 4) Pierraille grosse, peu d'argile (beaucoup d'os de l'ours antédiluvien, mais, jusqu'à présent, presque pas de traces de civilisation), 80 cm.
- 5) Partie supérieure des couches de civilisation inférieures, pierraille sablonneuse (beaucoup d'os de l'ours antédiluvien, quartzites, outils d'os de l'époque paléolithique plus récente), 90 cm.
- 6) Partie centrale des couches de civilisation inférieures, couche fortement argileuse (os de l'ours antédiluvien, fragments de quartzite), 70 cm.
- 7) Partie inférieure des couches de civilisation inférieures, pierraille grosse (couche de civilisation principale, os de l'ours antédiluvien, quartzites, silex, outils d'os de l'époque paléolithique plus récente), 65 cm.

8) Dernière couche, avec os décomposés de l'ours antédiluvien, beaucoup d'argile entre pierraille plus grosse (probablement la couche de civilisation la plus ancienne, fragments de quartzite, pointe primitive d'un outil d'os), 65 cm.

Suivent, ensuite, des couches stériles, respectivement le sinter inférieur, sur le sol rocheux de la caverne.

Produits de l'industrie primitive des os se trouvent dans toutes les couches diluviennes, outils d'os de type plus avancé de l'époque paléolithique plus récente spécialement dans les couches de civilisation inférieures, 5—7 (en premier lieu 7).

Sur 99 outils d'os de type plus avancé, de la partie postérieure de la caverne et de la partie d'entrée, l'auteur a trouvé 28 exemplaires, portant des dessins, qu'il divise en deux groupes:

1) incisions parallèles aux bords de l'outil,

2) spirales enroulées autour de l'outil. Au premier groupe appartiennent 25 outils, au second 3 dont un unit les dessins des deux groupes.

Tenant compte de la densité des lignes parallèles aux bords, et des intervalles entre elles, il faut distinguer trois types qui, parfois, s'approchent l'un de l'autre (fig. 8). Sur quelques outils, il y a des incisions sur les faces supérieure et inférieure (fig. 9 et 10). L'auteur a réuni dans un tableau spécial les données sur les outils ornés de dessins (numéro de l'outil, sa longueur; chez les fragments où la pointe manque la longueur originale approximative; le maximum de largeur et l'épaisseur de l'outil; s'il y a indice que l'outil a été muni d'un manche; à quel type (1—3) appartiennent les incisions parallèles aux bords gauche et droit de l'outil, quels outils sont décorés de spirales, l'endroit et la couche où l'outil a été trouvé, et annotations).

L'auteur décrit séparément les outils décorés de spirales (fig. 11); spécialement, il s'occupe de l'analyse détaillée de l'outil décoré de spirales compliquées, trouvé, en 1933, dans la partie d'entrée de la caverne (fig. 12—14). Pour orner cet outil, l'homme olchévien s'est servi de spirales réparties sur les deux moitiés de l'outil de manière qu'une ligne circulaire les sépare au milieu. Il a, cependant, employé encore d'autres spirales, intercalées entre les spirales principales, et quelques autres lignes.

Ensuite, l'auteur examine la signification des dessins sur les outils, à quelle fin l'homme a-t-il pu les tracer? Parce qu'il est déjà difficile de déterminer à quel emploi les outils ont servi — spécialement ceux de petites dimensions-, il est encore plus difficile d'interpréter la signification des dessins. Les dessins étant nets mais peu visibles, des motifs pratiques n'entrent pas en considération; il faut se décider: ou que ces dessins manifestent l'amour de l'art, en groupant systématiquement les lignes, ou qu'ils sont en relation avec le culte et les idées religieuses de l'homme olchévien. L'association des deux possibilités est également probable. Et l'auteur ne veut non plus tout-à-fait éliminer l'impulsion

donnée par le travail pratique, par la technique, qui a pu créer ces jolis outils d'os.

La forme et des outils d'os et des silex, ainsi que beaucoup d'autres circonstances, prouve qu'ils appartiennent à l'époque paléolithique plus récente. L'industrie primitive du quartzite et des os accompagne seulement l'Olchévien, et nous la trouvons même dans les couches diluviales supérieures. Les dessins des outils, également, ne sont connus, jusqu'à présent, que pour l'époque paléolithique plus récente, et cela pour la plus ancienne période de sa civilisation, l'Aurignacien. D'après les systèmes de H. Obermaier, de H. Breuil et, spécialement, de H. Kühn, les dessins des outils de la »Potočka zijalka« peuvent être placés sans aucune difficulté dans l'époque aurignacienne, et cela à la fin de l'Aurignacien moyen. L'auteur cite, comme spécimens de dessins paléolithiques exactement datés et bien conservés, qui rappellent les nôtres, les dessins trouvés à *Abri Blanchard* près de *Sergeac* (fig. 15), et les dessins de la dent de l'ours antédiluvien, trouvé à *Zeiselberg* (Basse Autriche), où *J. Bayer* a fait des recherches déjà en 1909 (fig. 16). Cette dent a été trouvée dans le cellier de *M. Ehrenberger*, et est actuellement la propriété du Musée de *Langenlois*. Les fouilles ont constaté 7 couches de civilisation; la dent se trouvait dans la 3e couche, à une profondeur de 8 m, et appartient à la fin de l'Aurignacien.

L'auteur termine avec deux constatations, extrêmement importantes pour tous les problèmes concernant les civilisations diluviennes, spécialement leur placement chronologique dans l'époque glaciaire et l'époque interglaciaire:

1) La »Potočka zijalka«, située à 1700 m d'altitude, pendant l'époque glaciaire entourée de glaciers, est, jusqu'à présent, la première station paléolithique des Hautes Alpes possédant trouvailles de l'époque paléolithique plus récente, ce qui est prouvé, auprès de beaucoup d'autres circonstances, spécialement par les dessins des outils.

2) La »Potočka zijalka« renferme, tout comme les autres stations des Hautes Alpes et quelques stations subalpines, et l'industrie primitive du quartzite et celle des os.

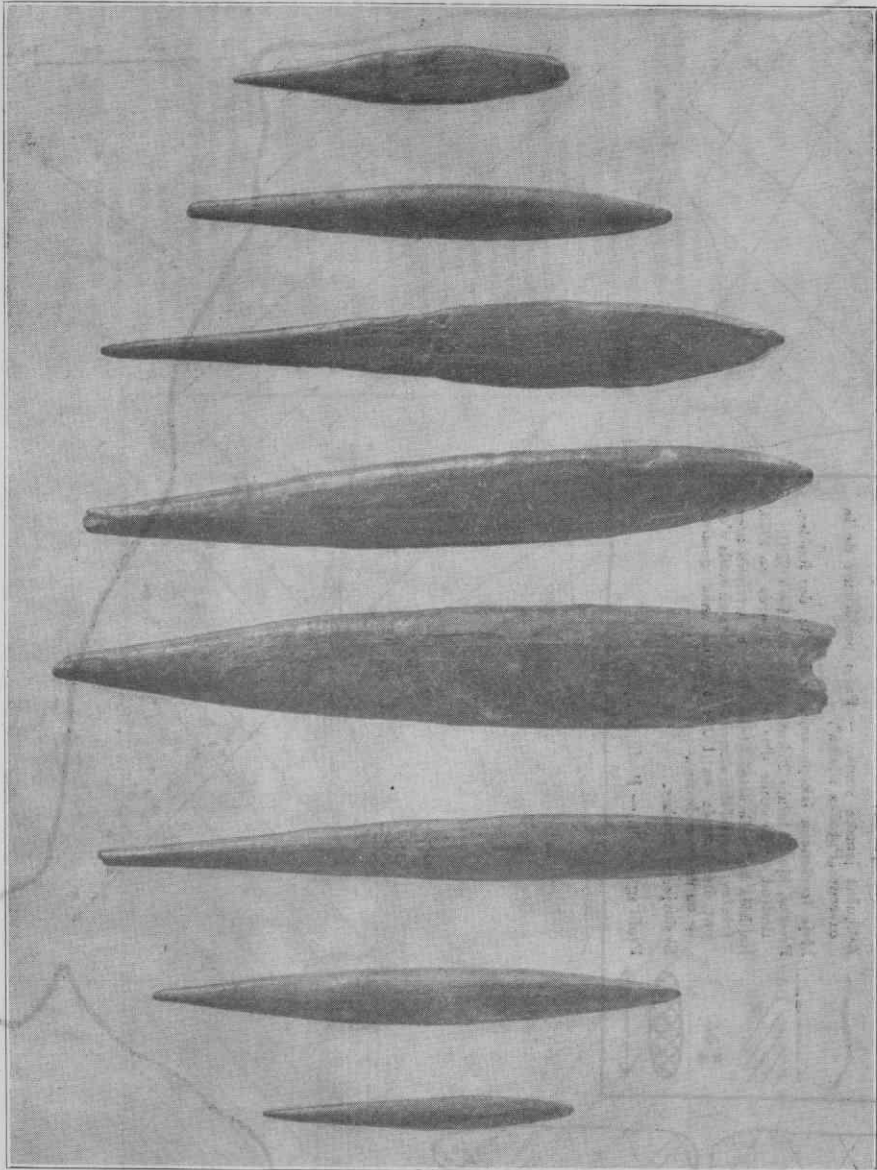

Fig. 1. Skupina koščenih artefaktov iz zadnjega jamskega odseka Potočke zijalke (ca. $\frac{1}{4}$ naravne velikosti). — Groupe d'outils d'os de la partie postérieure de la caverne Potočka zijalka (env. $\frac{1}{4}$ de la grandeur naturelle).

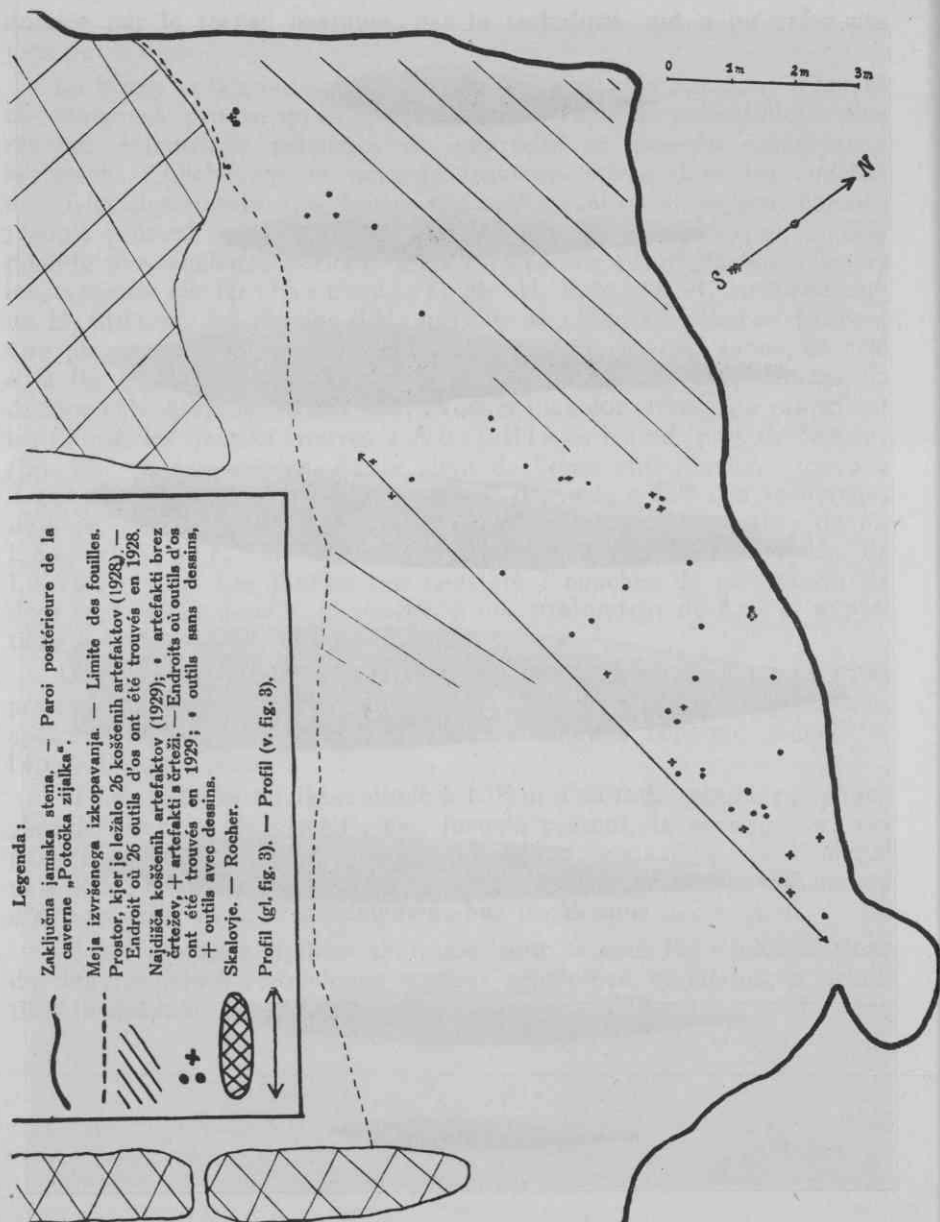

Fig. 2. Talni načrt dela zadnjega jamskega odseka Potočke zijalke, kjer so se vršila izkopavanja l. 1928. in 1929. — Plan de cette section de la partie postérieure de la Potočka zijalka où les fouilles de 1928 et 1929 ont été faites.

- 1) Mlečnobela siga (olševsko mleko). — Sinter blanc.
- 2) Rjava jamska ilovica. Kostji jamakega medveda (Ursus spelaeus) le v zgornji tretjini plasti. Prav tam lobanja alpskega svizca (Marmota). Spodnji del plasti prazen. — Argile brune. Os de l'ours antédiluvien dans le tiers supérieur de la couche; crâne de marmotte. Partie inférieure vide de la couche.
- 3) Plastovita siga (prazna). — Sinter diaposé par couches (vide).
- 4) S točkami označena črna plast polna kostji jamakega medveda in primitivne koščne industrije; naprednejši koščeni artefakti poreckoma. Pod njo črnkasta ilovnata plast s koščeniimi artefakti; najdišča košč. artefaktov brez črtežev, + s črteži; manj kostji jamakega medveda kot v zgornjem delu. — La couche noire pointillée renferme beaucoup d'os de l'ours antédiluvien et de produits de l'industrie primitive des os; les outils d'os de type plus avancé sont rares. Au-dessous d'elle, couche d'argile noirâtre avec outils d'os (moins d'os de l'ours antédiluvien que dans la partie noire supérieure). Endroits où outils d'os sans dessins ont été trouvés. + Endroits où outils d'os avec dessins ont été trouvés.
- 5) Rdeča jamska ilovica. Kostji jamakega medveda. — Argile rouge. Os de l'ours antédiluvien.

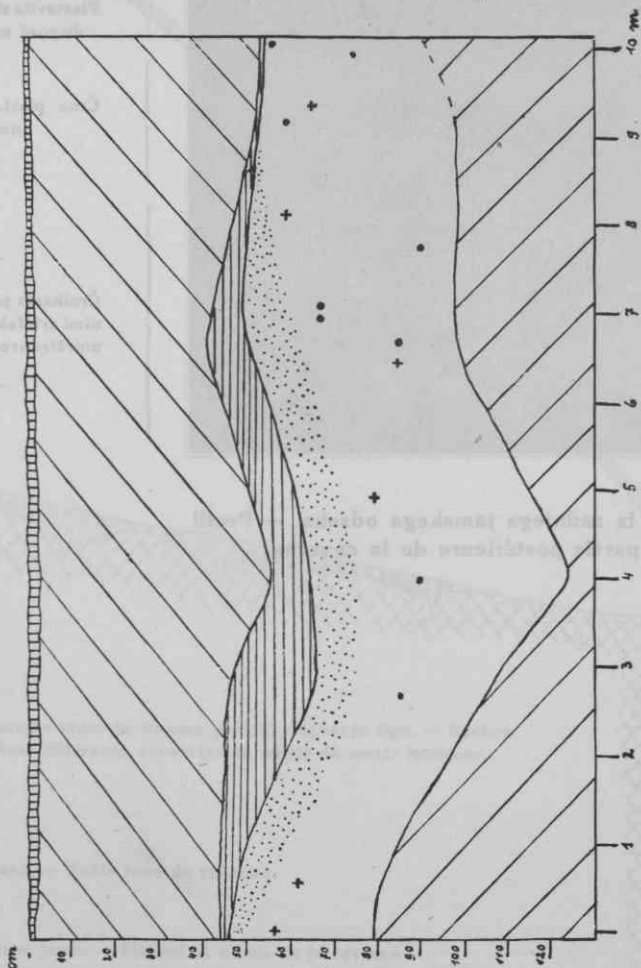
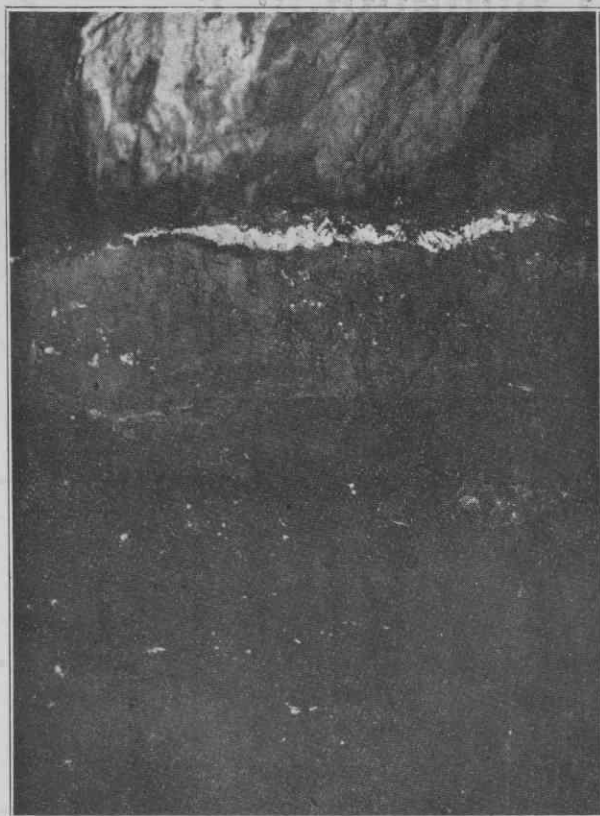

Fig. 3. Profil iz zadnjega odseka (glej talni načrt in fig. 4).

Profil de la partie postérieure de la caverne (v. le plan et fig. 4).

Zaključna jamska stena.
— Paroi postérieure de
la caverne.

Siga (olševsko mleko). —
Sinter.

Rjava jamska ilovica. —
Argile brune.

Plastovita siga. — Sinter
disposé en couches.

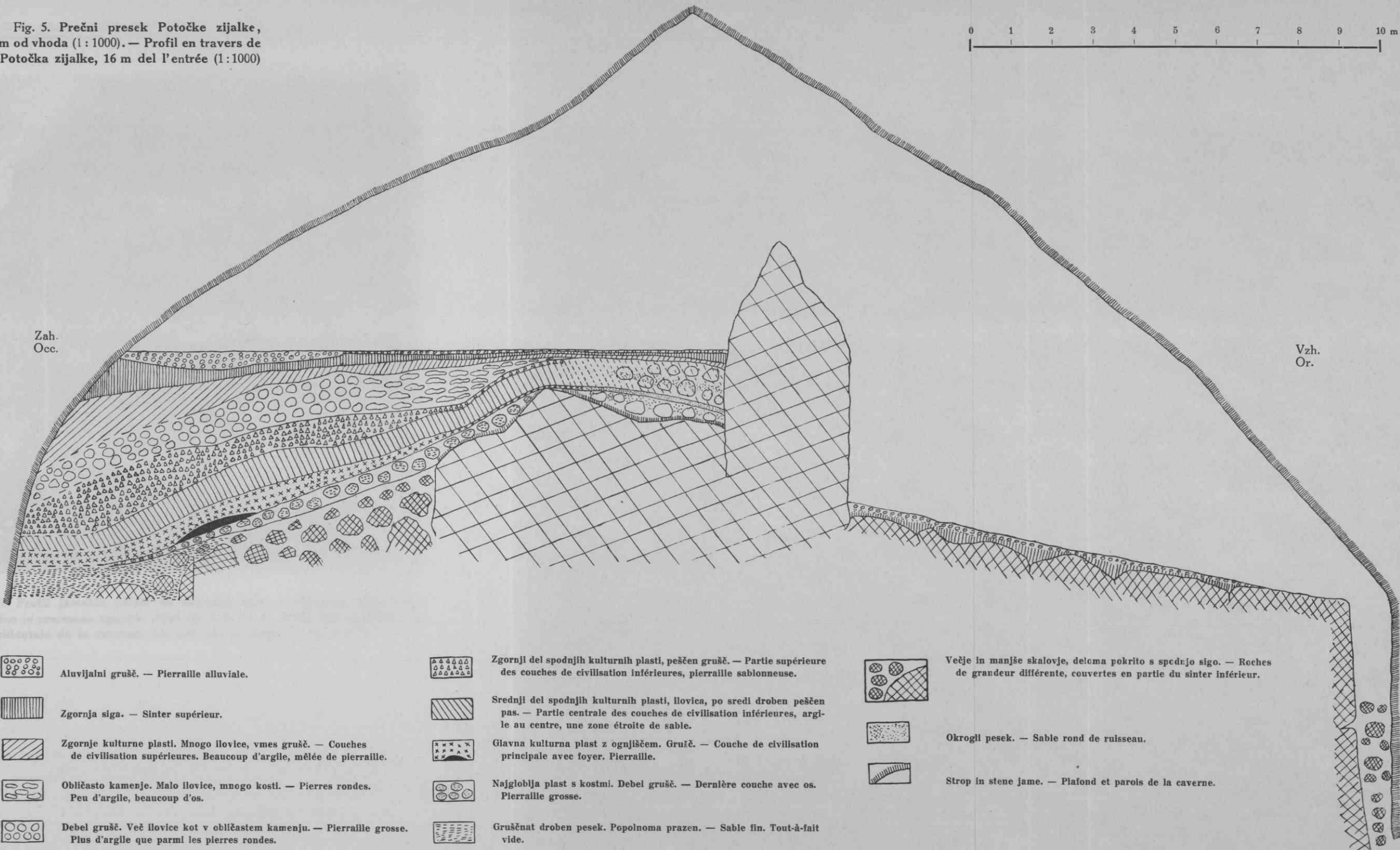
Črna plast. — Couche
noire.

Črnikasta plast s košče-
nimi artefakti. — Couche
noirâtre avec outils d'os.

Fig. 4. Profil iz zadnjega jamskega odseka. — Profil
de la partie postérieure de la caverne.

Fig. 5. Prečni presek Potočke zijalke, 16 m od vhoda (1 : 1000). — Profil en travers de la Potočka zijalke, 16 m del l'entrée (1:1000)

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 m

Zah.
Occ.

Vzh.
Or.

Aluvijalni grušč. — Pierraille alluviale.

Zgornja siga. — Sinter supérieur.

Zgornje kulturne plasti. Mnogo ilovice, vmes grušč. — Couches de civilisation supérieures. Beaucoup d'argile, mêlée de pierraille.

Obličasto kamenje. Malo ilovice, mnogo kosti. — Pierres rondes. Peu d'argile, beaucoup d'os.

Debel grušč. Več ilovice kot v obličastem kamenju. — Pierraille grosse. Plus d'argile que parmi les pierres rondes.

Zgornji del spodnjih kulturnih plasti, peščen grušč. — Partie supérieure des couches de civilisation inférieures, pierraille sablonneuse.

Srednji del spodnjih kulturnih plasti, ilovica, po sredi droben peščen pas. — Partie centrale des couches de civilisation inférieures, argile au centre, une zone étroite de sable.

Glavna kulturna plast z ognjiščem. Grušč. — Couche de civilisation principale avec foyer. Pierraille.

Najgloblja plast s kostmi. Debel grušč. — Dernière couche avec os. Pierraille grosse.

Gruščnat droben pesek. Popolnoma prazen. — Sable fin. Tout-à-fait vide.

Večje in manjše skalovje, deloma pokrito s spodnjo siga. — Roches de grandeur différente, couvertes en partie du sinter inférieur.

Okrogli pesek. — Sable rond de ruisseau.

Strop in stene jame. — Plafond et parois de la caverne.

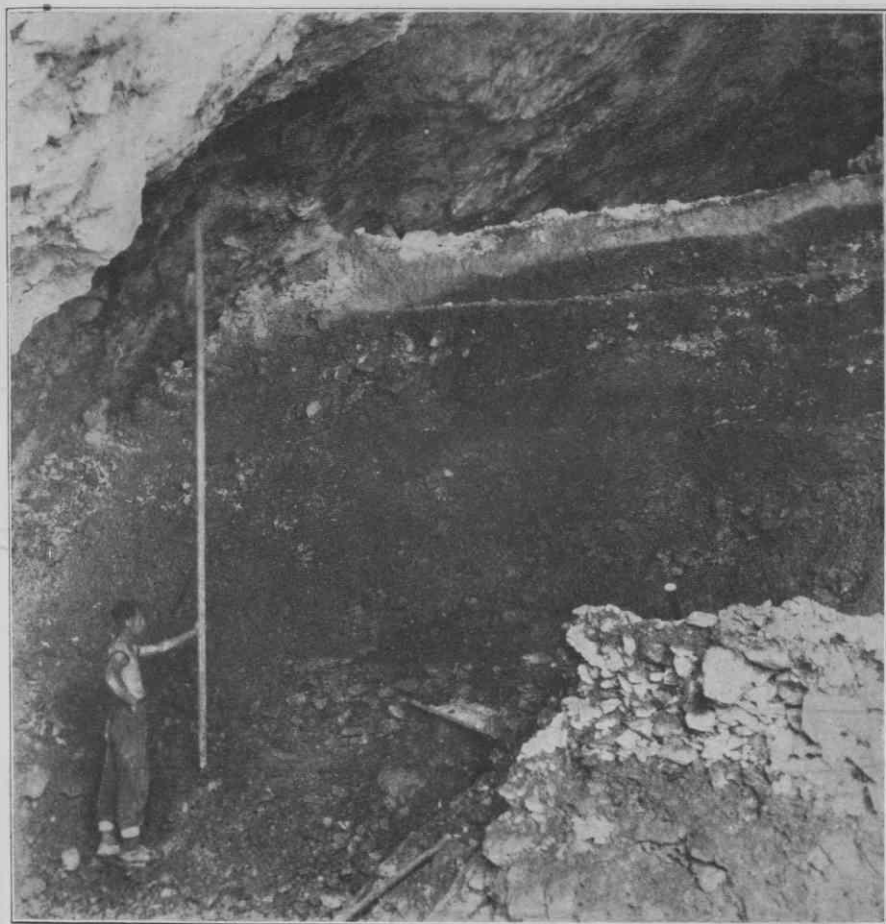

Fig. 6. Profil jamskih plasti ob zahodni steni v vhodnem delu jame. Dobro vidno je prerezano ognjišče. (Glej fig. 5. in 7.) — Profil des couches à la paroi occidentale de la caverne. On voit bien le foyer. (V. fig. 5 et 7).

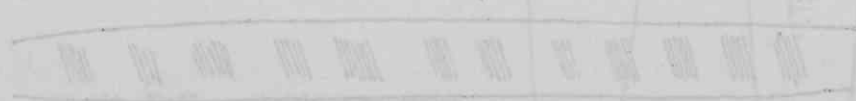

Fig. 6. Profil jamskih plasti ob zahodni steni v vhodnem delu jame. Dobro vidno je prerezano ognjišče. (Glej fig. 5. in 7.) — Profil des couches à la paroi occidentale de la caverne. On voit bien le foyer. (V. fig. 5 et 7).

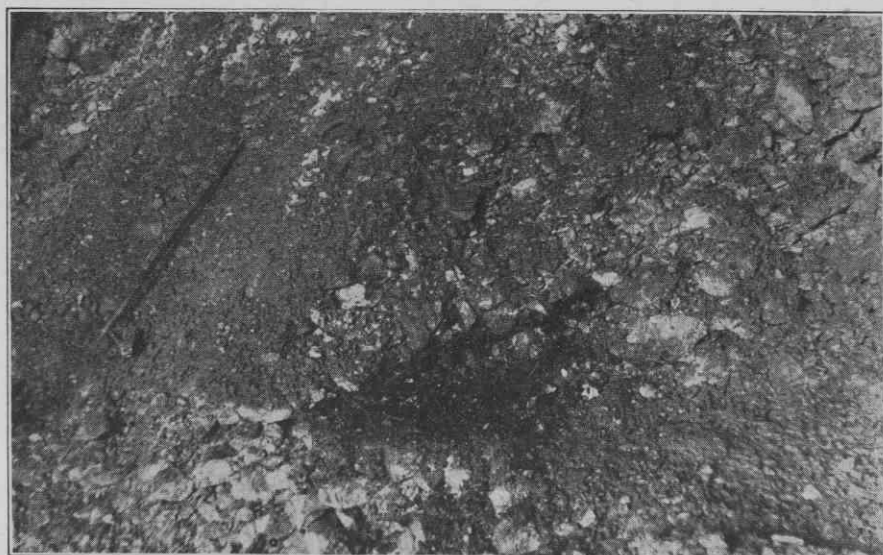

Fig. 7. Prerez ognjišča. (Glej fig. 5. in 6.) — Profil du foyer. (V. fig. 5 et 6).

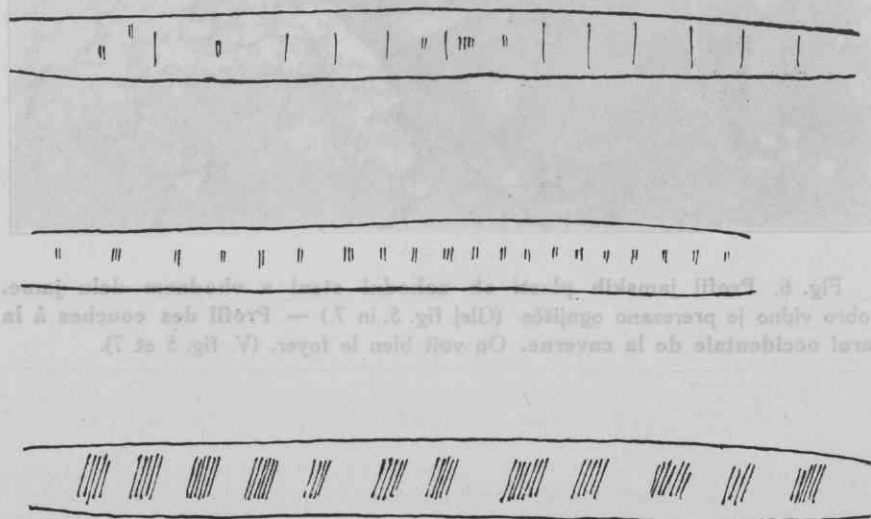

Fig. 8. Vzporodne črte na robovih koščenih artefaktov tipa 1.—3. †. — Incisions parallèles aux bords des outils d'os, types 1—3.

Fig. 10. *A* zgornja ploskev, *B* spodnja ploskev koščenega artefakta z vzporednimi črticami. †. — *A* Face inférieure, *B* face supérieure d'un outil d'os orné de lignes parallèles.

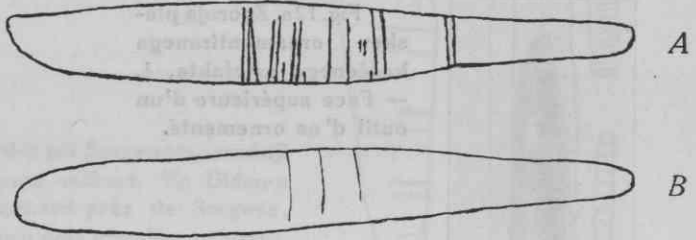

Fig. 9. Spodnja ploskev koščenega artefakta z vzporednimi črtami. †. — Face inférieure d'un outil d'os orné de lignes parallèles.

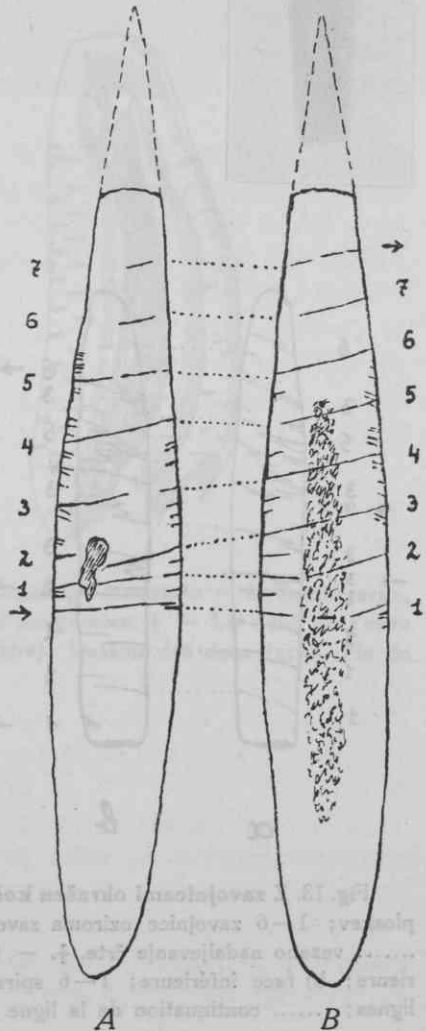

Fig. 11. Koščen artefakt z zavojnico osmih zavojev. †. *A* zgornja stran, *B* spodnja stran. — Outil d'os orné de huit spirales. *A* face supérieure, *B* face inférieure.

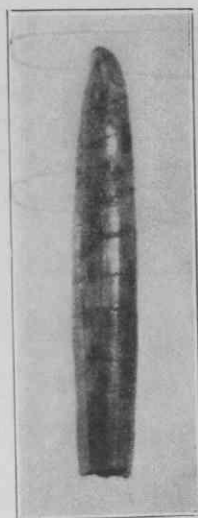

Fig. 12a. Zgornja ploskev ornamentiranega koščenega artefakta, †.
— Face supérieure d'un outil d'os ornementé.

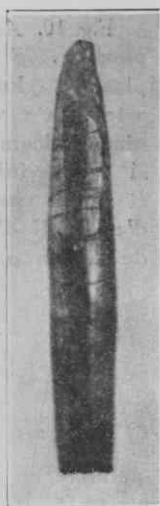

Fig. 12b. Spodnja ploskev ornamentiranega koščenega artefakta, †.
— Face inférieure d'un outil d'os ornementé.

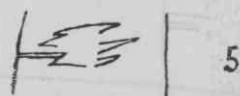
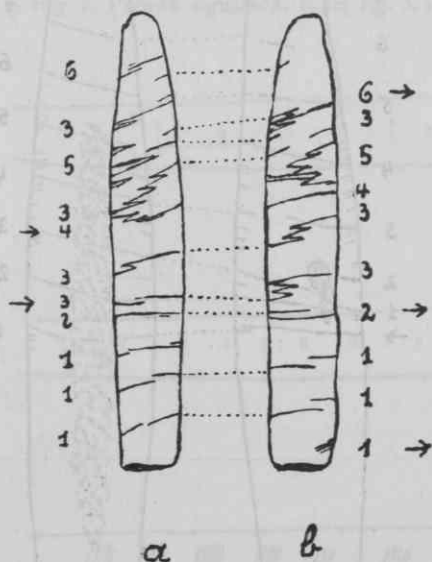

Fig. 14. Črtež 5 med zavojnima črtama. †.
— Dessin 5 entre les spirales.

Fig. 13. Z zavojnicami okrašen koščen artefakt: a) zgornja ploskev; b) spodnja ploskev; 1—6 zavojnice oziroma zavoji; —> pričetek in smer posameznih črt; ..... vezano nadaljevanje črte. †. — Outil d'os orné de spirales: a) face supérieure; b) face inférieure; 1—6 spirales; —> début et direction des diverses lignes; ..... continuation de la ligne.

Fig. 15. Iz Blanchard-a pri Sergeac-u, srednji aurignacien. Pribl. naravna velikost. Po Didon-u in Kühn-u. — De Blanchard près de Sergeac, Aurignacien moyen. À peu près grandeur naturelle. D'après Didon et Kühn.

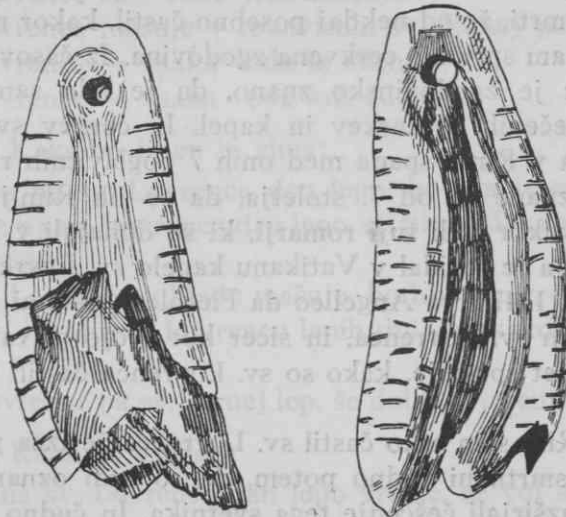
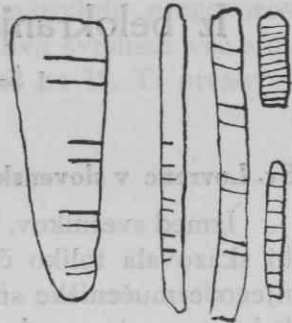

Fig. 16. Ornamentiran obesek — zob jamskega medveda — iz Zeiselberga, Nižja Avstrija. Črteži na obeh straneh. Pozni aurignacien. †. — La dent de l'ours antédiluvien de Zeiselberg. (Basse Autriche). Dessins des deux faces. Fin de l'Aurignacien.

Iz belokranjskega narodnega pesništva.

I. Šašelj — Št. Lovrenc ob Temenici.

I.

Sv. Lovrenc v slovenskih pregovorih in belokranjski narodni pesmi.

Izmed svetnikov, katere časti sv. Cerkev, jih je malo, katerim bi skazovala toliko čast, kakor sv. mučencu Lovrencu. Spomin njegove mučeniške smrti 10. avg. (l. 258.) obhaja kot sopraznik, kakor spomine vseh apostolov, in ga je obhajala svoj čas kot zapovedan praznik. Da ga je pa še posebno Rim, kjer je umrl mučeniške smrti, že od nekdanj posebno častil, kakor malo drugih svetnikov, nam spričuje cerkvena zgodovina. Iz časov po cesarju Konstantinu je zgodovinsko znano, da je bilo samo v Rimu njemu posvečenih 24 cerkev in kapel. In cerkev sv. Lovrenca zunaj ozidja v Rimu spada med onih 7 poglobitnih rimskih cerkev, ki so znane že od 7. stoletja, da so jih Rimljani najbolj obiskovali, kakor tudi tuji romarji, ki so dohajali v Rim. Papež Nikolaj V. pa je sezidal v Vatikanu kapelo sv. Lovrenca, katero je poslikal l. 1447. Fra Angelico da Fiesole s slikami iz življenja sv. Štefana in sv. Lovrenca, in sicer kot svojo privatno kapelo, kar nam zopet spričuje, kako so sv. Lovrenca častili tudi papeži sami.

Ker je Rim sam tako častil sv. Lovrenca že izza prvih časov po njegovi smrti, ni čudno potem, da so tudi oznanjevalci sv. vere tako razširjali češčenje tega svetnika. In čudno tudi, da je ravno po krajih, kjer prebivajo dandanes Slovenci in Hrvati, posvečenih toliko cerkev temu svetniku. Tako so posvečene sv. Lovrencu v ljubljanski škofiji 4 župne cerkve in 23 podružnic, v mariborski škofiji pa celo 9 župnih cerkev, koliko pa podružnic, nisem mogel zvedeti. V zagrebški nadškofiji pa imajo 3 župne cerkve, 5 podružnic in še vas Lovreča sela. Iz tega bi se dalo pa morda tudi sklepati, da so prišli prvi blagovestniki ali prvi misionarji v naše kraje naravnost iz Rima ali vsaj iz Ogleja in to že prav zgodaj, ker so tako vneto razširjali ravno češčenje tega svetnika. Zato pa tudi ni čudno, da je nastalo ravno o sv. Lovrencu v naših krajih toliko narodnih pregovorov in da je razširjena v Beli Krajini in skoraj vsem sosednjem Hrvaškem narodna pesem o sv. Lovrencu in njegovi sestri v mnogih varijantah.

Do zdaj sem zapisal o sv. Lovrencu 18 národnih pregovorov. Kolikor mi je do zdaj znano, imata samo dva svetnika več slov. pregovorov in sicer sv. Martin 21, sv. Jurij pa 19. Ti pregovori so različni po vsebini in napovedujejo:

a) Začetek jeseni:

Na dan sv. Lovrenca se začne jesen.

O sv. Lovrencu je začetek jeseni.

b) Začetek hladnega vremena, voda postane mrzla:

Sv. Lovrenec v vodo kamen vržé, ne hodi v njo, mrzla je že.

Sv. Lovrenec že v rokavicah mašuje.

Sv. Lovrenec mašuje v rokavicah, sv. Jernej pa v kožuhu.

Sv. Lovrenca — vsaka voda iz zdenca.

Sv. Lovrenec — vsaka voda kot zdenec.

c) Kaka bo jesen in zima:

Ako je na sv. Lovrenca dan lepo, bo vsa jesen lepa.

Ako je na sv. Lovrenca dan lepo, ali na sv. Jakoba brez megle, bo malo snega.

Če sv. Lovrenec v hladu mašuje, bo huda in trda zima.

Ob sv. Jakobu in Lovrencu lepih dni, se vsakdo jeseni lahko veseli.

Sv. Lovrenec pa sv. Jernej lep, še dolgo v jeseni bo topel svet.

č) Kaka bo letina:

Če je na sv. Lovrenca dan lepo vreme, se vol smeje (ker bo lepa jesen in dosti paše), če je pa grdo, se joka (ker ne bo paše).

Če je na Lovrenčevo grozdje mehko, potem bo vino sladko.

Če na sv. Lovrenca dan grmi, ni ježic.

Lovrenc deževen nam vino sladi, lepa ajda moč po njem dobi.

Sv. Lovrenec če je jasen, tudi grozd bo strden in viničar bo glasen.

Sv. Lovrenca grozdje mehko, viničar obeta si vino sladko.

Kako národno pesem o sv. Lovrencu po drugih slovenskih krajih nisem zasledil, pač pa jo pozna Bela Krajina in sicer v Adlešičih in okolici. Če pa je znana tudi po drugih belokr. župnijah, nisem mogel zvedeti, je pa prav verjetno, da jo poznajo, ali so jo vsaj prej poznali, vzlasti po župnijah ob Kulpi. V I. zv.

svojih »Bisernic«, ki je izšel l. 1906., sem bil priobčil na str. 75—82. tri varijante nár. pesmi o sv. Lovrencu: Sv. Lovrenc in njegova sestra Ančica. Naj navedem tu tretjo, kakor je tiskana na str. 80—81.:

Blaženi sv. Lovrenc,
 Ki je služil devet let,
 I deseto jeden dan,
 Ide dóma k mamici,
 Svoji ljubi sestrici
 Po imenu Ančici.
 »Ljuba moja mamica,
 Kadi je moja sestrica,
 Po imenu Ančica?«
 »Ljubi sinko Lovrenc!
 A ja nju sem záklela
 U to mlado nédeljo.
 Slala sem jo pó vodo,
 Ni me tela slušati,
 Išla se je česati.
 Onda sem jo záklela:
 Da po gori hódila,
 Kako druga zvérina.
 Da po vodi plivala,
 Kako druge ribice.«
 »Ljuba moja mamica!
 Tužna vaša kletvica!
 Spec'te meni brašnjico,
 Idem iskat sestrico,
 Po imenu Ančico.«
 Prehódil je celi svet.
 Sestre nikder ni našel.
 Došel je do vodice,
 Tu se malo póčinil,
 Da če jesti brašence,
 Da če piti vodice.

Doletela ribica,
 Skálila mu vóديو.
 On je trgnil sabljico,
 Da če poseč' ribico.
 »Ne moj mene Lovrenc!
 Ja sem čače, kega ti,
 Ja sem mame, koje ti.
 Mene mama záklela
 U to mlado nédeljo.
 Slala me je pó vodo,
 Nisem tela slušati,
 Išla sem se česati.
 Ona me je záklela:
 Da po gori hódila,
 Kako druga zvérina.
 I po vodi plivala,
 Kako druge ribice.«
 Rekel ji je Lovrenc:
 »Ljuba moja sestrica!
 Bil' te mogel izprosit'
 Bil' te mogel izmolit'?«
 »Nikdar brate Lovrenc
 Tam do suda božjega.
 Neg' reci naši mamici,
 Nek' mi belo ruho,
 Ko smo skupa zbirale,
 Med uboge razdeli.
 Nek' mi suho zlato,
 Ko je meni spravljalá,
 Vse podari cerkvi.«

S to pesmijo je hotel národni pesnik, ki jo je spesnil, pokazati, kaka grehota je, ne poslušati in ne ubogati matere, in kaka strašna je posledica materine kletve in ukletve. Ta narodna pesem pa ni znana samo v Beli Krajini, ampak je močno razširjena tudi po sosednjem Hrvaškem in sicer od Zagreba do morja. Priobčil jo je tudi Juraj Lahner v Jeronimski knjižici: Od svetaca Božjih. Hrv. nár. pjesme, ki je izšla l. 1931. str. 23—25., in je tej belokr. prav podobna. Je iz Hrv. Primorja. Kakor poroča

g. J. Lahner, ki se peča posebno s hrv. nabožnim pesništvom, je ta pesem priobčena tudi še v hrv. knjigah: a) Hrv. nár. pjesme Matice Hrvatske, knj. I. b) Hrv. nár. pjesme iz Istre i Kvarnerskih otoka, ki jih je izdala »Naša Sloga«, Trst l. 1879. c) Nár. pripovijesti i pjesme iz Hrv. Primorja, od Frana Mikulića, Kraljevica 1876. č) Zbornik za život i običaje juž. Slav. zagrebške akad., knjiga 23., l. 1918.

II.

Kako kresujejo v Črnomlju

Lani sem zvedel, da pojo v Črnomlju in njegovi okolici na kresni večer, ko kresujejo, staro, zanimivo belokranjsko narodno pesem: »V ovoj črni gori žarki ogenj gori«. Da jo pojo ravno ob kresovanju, ko kurijo kres, bo vzrok pač v tem, ker govori o ognju. Obrnil sem se v Črnomelj na g. bogoslovca Schweigerja in ga prosil, naj jo zapiše in mi jo pošlje. Glasi se takole:

V ovoj črni gori
Žarki ogenj gori.
Mimo njega jaše
Trideset junakov,
Trideset junakov.
Na izbor soldatov.
Eden je med njimi
Grozovito ranjen.
Za Boga vas prosim,
Draga brača moja!
Peljite me doli
Na to ravno polje.
Skopljite mi jamo

Pri svetem Ivanu.
Na sabljo široko,
Na puško globoko.
Vanjo položite
Moje grešno telo.
Zunaj mi pustite
Mojo desno roko.
Za njo privežite
Moj' ga konjca vranca.
Nek' me konj žaluje,
Kad' me draga neče.
Draga bi žal'vala,
Ko bi tužna znala.

Naj pripomnim k tej narodni pesmi, da sem bil jaz v Adlešičih že pred 49 leti t. j. l. 1886. zapisal dve varijanti iste pesmi, kateri sem bil potem priobčil v I. zv. »Bisernic« na str. 48—51. Naj priobčim tu drugo, ki nam kaže, kako narod eno in isto snov na različne načine predeluje, spreminja in dodaja:

V ovi črni gori
Žarki ogenj gori.
I okolu ognja
Trideset soldata.
Trideset soldata
Na izbor junaka.
Med njimi je jeden,

Ki je jako ranjen.
Bračo je sezival,
Krvco je prolival.
»Ne ostavljajte me,
Draga brača moja!
Draga brača moja,
V ovoj črni gori.

Kopajte mi jamo,
 Pri svetem Ivanu,
 Pa mi meč'te nutar
 moje mrtvo telo!
 Delajte mi klupi
 Okol' groba moj'ga!
 Koji dojde trudan,
 Če se počiniti.
 Kopajte mi zdenec
 Polag glave moje!
 Koji dojde žeden,
 Če se napit' vode.

Sadite mi rože
 Polag srca moj'ga!
 Koji dojde vesel,
 Če si rože trgat'.
 Sadite mi javor
 Polag groba moj'ga!
 I uz javor trto,
 Trto muškoteljno.
 Naj se vije trta
 Okolu javora,
 Da se bude znalo,
 Da to loza moja.

Mislim, da ne bo odveč, če dodam tu še, da je zapisal napev te zanimive belokr. nár. pesmi znani češki muzikolog Ludvik Kuba l. 1888., ko je nabiral nár. pesmi tudi v Beli Krajini. Popevala mu jo je v župnišču † Marija Požek iz Adlešičev h. št. 10. p. d. Vrebčeva Márica. Naj prepisem tu, kaj je pisal »Slovenec« l. 1931. z dne 4. febr. št. 27. o L. Kubi in njegovem bivanju v B. Kr.: »Z ljubeznijo in toploto govori (v spisu »V Bile Krajine«) o kraju, prijateljih, gostiteljih svojih v tistih dneh. Opiše tedanjo belokr. nošo. V Adlešičih je ujel pesem »V ovi črni gori žarki ogenj gori« z napevom. Primerja jo z varijantami pri Bolgarih in Črnogorcih, pa belokr. napev ni mu le najlepši od teh treh, ampak »je to jedna najcennejših pismi mnou vubec zapsanych, tudiž i najlepši upominka na moji belokrajinskou zajiždku«.

Ko je pa izšel l. 1909. II. zv. »Bisernic«, priobčil sem v njem na str. 24—25. še tretjo varijanto iste pesmi, ki sem jo bil zapisal l. 1907.

Od nekega bivšega avstrijskega vojaka pa sem lani slišal, da so peli isto pesem v svetovni vojni l. 1918. v Galiciji in sicer v mestih Brody in Kovel slovenski fantje — vojaki. Naučili so se je gotovo od belokranjskih vojakov. Ker je nekoliko različna in krajša, naj jo tu navedem:

U toj črni gori
 Žarki ogenj gori.
 Mimo pa prijaše
 Trideset vojniov.
 Vsi so čvrsti, mladi,
 Samo eden ranjen.
 Ranjeni pa reče:

Jamo izkopljite,
 Vanjo položite
 Mojo desno roko!
 Na njo privežite
 Moj' ga konja vranca!
 Naj se on razjoče,
 Ker se draga noče.

Kaj pripovedujejo slovenski pregovori o ženskah.

I. Šašelj — Št. Lovrenc ob Temenici.

Ako hočeš imeti lepo ženo, stavi dobro vanjo, stavi lepo na njo.

Ako mož ženo zmerja, jo otroci tolčejo.

Bel konj in velika ženska sta dve nesreči pri hiši.

Bolje je imeti hudo letino kakor hudo sosedinjo.

Boljša je ena ženska kot devet moških (za delitev dobrot).

Če bi se dekla tako lahko dobila kakor žena, bi bilo lepo na svetu.

Če je pridna žena, je stava dobljena.

Če mati s hčerjo na plesišče zahaja, ji že tam plenice v roke podaja.

Če se mož in žena prepirata, je kačje gnezdo v hiši.

Če se moškemu kaj pove, gre pri enem ušesu notri, pri drugem pa ven; če ženski, gre pri obeh ušesih noter, pri ustih pa ven.

Če več žensk okoli otroka hodi, bolj je kilav.

Človek brez žene kakor soba brez stene.

Človek ni človek, dokler ga žena ne krsti.

Denar in žené — vladarji zemlje.

Dobre kose ni lahko zadeti (dobiti), kakor ne dobre žene.

Dve ženski v kuhinji je hujše ko sodni dan.

Hiša ne stoji na zemlji, ampak na ženi.

Janka in hlače, to so majhne reči, pa delata na svetu največ reči.

Jej repo, boš imel ženo lepo!

Kadar gre žena po porodu pred sedmim tednom k vpeljevanju (prezgodaj vstane), je njena smrt podprta z rženo bilko.

Kar je baba nabrala, je vnukinja razdala.

Kar pečo nosi, vse se preprosi.

Katera se omoži, se v križe položi.

Kdor je ne pozna (ženske), bi jo kupil za drage denarje.

Kdor se hoče nasloniti, se mora oženiti.

Kdor vzame ženo radi blága, se nameri na vraga.

Kjer je žena pijanka, gre povodenj skozi hišo.

Kjer krave teletijo, kobile žrebetijo in žene mrjo, tam gospodarstvo dobro napreduje.

Kjer žena gospodari, tam volk mesari.

Kjer žena hlače nosi, si mož kruha prosi.

Kjer žena hlače nosi, mož malokdaj dobro kosi.

Kjer žene mrjo, tam konji stoje.

Kjer žene so sestre, tam se jim srajce na plotu karajo.

Ko bi človek več mater imel, bi bilo preveč potuhe na svetu.

Ko ima žena perilo v čebru in kruh v peči, ni ji treba veliko reči.

Kolikor časa so terice pri hiši, toliko časa gre sv. Duh od hiše.

Kolovrat, skrinja in povese — nevesti najlepša pesem.

Komur predobro gre, ta naj oženi se.

Komur se dekle smehlja, tega malo rada ima.

Komur žena hlače kupi, temu se je vedno za nje bati.

Lep konj se lahko uroči, lepa žena iz ojnice skoči.

Lišpana deklíca — umazana ženica.

Morje, ogenj in žena (hudobna) — tri najgorja zla.

Mož je hvalil ženo: Če sem jaz rekel: To je črno — ona: Kakor oglje. Če sem rekel: To je belo — ona: Kakor sneg.

Mož, jejte repo, da boste imeli ženo lepo! Mož: Če snem tudi kad in obroče, me nobena vzeti noče.

Mož, ki je imel tri žene zaporedoma, jih je »hvalik«: Prva mi je znižala davke (ker je moral zaradi nje odprodati zemljišče). Druga mi je pregnala miši iz kašče (ki je bila prazna). Tretja me je pa postavila na noge (ker je moral prodati voz in konja).

Mož ni človek, dokler ga žena ne krsti.

Na most in k materi ni nikdar predaleč.

Na potu rožica — na domu ubožica.

Napraviti kumare okusno je žensko trpljenje.

Na soncu toplo, sinu pri materi dobro.

Ni grjega malika kakor je ženska velika.

Pava lepša perje, ženo mož.

Pred zakonom golobica, v zakonu orlica.

Pred zakonom je pela, po zakonu jokala.

Prehitra ženitev je dolga grenitev.

Pridna žena je mišje vrste (ki zbira), zapravlživka kokoške (ki raztresa).

Terice pri hiši, Sv. Duh od hiše.

Pridna žena tri vogle hiše podpira, pa še četrtega pomaga možu nositi.

Samo bedaki prosijo ženske, naj o tem, o čemer so govorili, molče.

Taka je, da je treba prej popihati prah, kamor sede (toliko je vredna).

Tako je gizdava, da ne bi svojega očesa pobrala (če bi ji padlo na tla).

To je pribita resnica, ženske so bolj zvite ko lisica.

Več žensk pri porodu, bolj kilavo dete.

Venec na glavi, pa raztrgani rokavi.

Vino in žene store, da modri odpadejo.

Vsaka ženska ima svojo čud.

Vzemi ženico sebi vrstnico.

Žena gospodar — volk mesar.

Žena je vražja mreža.

Žena, ki nima rada mačke, tudi za moža ne mara.

Žena ko kruh peče, nikogar poleg sebe neče.

Žena nikomur ne sme dajati daril, ne da bi mož znal za to.

Žena prosi, mož nosi.

Žena pusta, mož gotovo pijanec.

Žena se v možu vidi.

Žena vprašuje, mož zapoveduje.

Ženska dota pride na vrata noter, a gre na okno ven.

Ženska je kakor aprilno vreme.

Ženska zamolči, kar v glavi več ni.

Ženska zdraži srce.

Ženske imajo dolge lase, a kratko pamet.

Ženske imajo od božiča do pusta dolga usta.

Ženski jok pa mačkine solze.

Žensko oko je kot sosedovo dno.

Kulturni pomen imenoslovja rib.*

† Dr. Henrik Tuma — Ljubljana.

Povod tej študiji mi je dala knjiga »Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo i ribarstvo« prof. P. Skoka, katero je l. 1933. izdala Jadranska Straža kot del pomorske biblioteke. Skokovo delo je ne le zanimivo za vsakega, marveč se tika problema, ki zasluži izdatno predelanje nazivov ribarstva po jezikoslovni in prirodoslovni poti. Izdanje na sebi ima gotovo politične namene, kakor sploh »Pomorska biblioteka« Jadranske Straže, vendar je problem, katerega je postavila Jadranska Straža tudi posebne zgodovinske in kulturne važnosti.

V politični smeri prof. Skok na vprašanje Jadranske Straže odgovarja: Naravna kulturna kontinuiteta Dalmacije ni dana s severnimi Italijani, Benečani, marveč s starimi Romani — Latinci in Grki — Bizantinci. Benečanski jezik se je vrinil pozneje izza dobe, ko so Benečani zasedli Dalmacijo od konca desetega stoletja naprej, ponajveč pa vsled skoraj šeststoletnih trgovskih in gospodarskih zvez z Benetkami.

Svoj odgovor profesor Skok opira deloma na zgodovinske podatke, največ pa na jezikovne izsledke iz imenoslovja morskih rib. Izhaja iz toliko premlevanega zgodovinskega stališča, da so balkanski Sloveni prišli na jug šele pričetkom sedmega stoletja iz Polesja in Pripetja. Niso prišli kot bojevniki, kakor germanska plemena, ampak kot ribiči — poljedelci. Zasedli so plano Dalmacijo po dolinah, ob rekah in poljih, dočim so utrjena mesta ostala v rokah Bizantincev, oziroma Romanov. Prof. Skok tudi upravičeno trdi, da Sloveni sploh niso bili graditelji mest, slovenski urbanizem ni bil izviren nikjer in nikdar.

V svoji stari domovini v Pripetju in Polesju, bogati na vodovju, so Sloveni morali biti ribiči. Kljub temu v svojo novo domovino niso prenesli svojih imen za morske ribe, marveč je vse imenoslovje rib Dalmacije grško-latinske in pozneje italijansko-benečanske podlage. Imenoslovje ribarstva se je torej v Dalmaciji razvilo še le za dobe sožitja Romanov in Slovenov. Ako

---

* Redakcija »Etnologa« se ne strinja z izvajanji na koncu te studije ali jo objavlja zaradi važnega materiala, ki ga je zbral pokojni avtor. On je bil zanimiv pobornik slovanskega autohtonizma v Noriku in Iliriku. — Redaktor.

izločimo posamezna imena, pridemo zopet do izsledka, da grška in romanska imena ne prihajajo od apeninske obale, nego od domačih Romanov in Bizantincev, katere so Sloveni zatekli takrat, ko so se doselili v Dalmacijo.

Prof. Skok se omejuje pri proučevanju imenoslovja jadranskih rib skoraj izključno na grško - romansko imenoslovje. Vendar moramo, ako hočemo dobiti kritičen pregled, ki dovoljuje delati iz imenoslovja opravičene sklepe na prvotno kulturo Slovenov, sestaviti imenoslovje rib ne le v jugoslovenskih vodah, marveč po celem prostoru, katerega so Sloveni domnevno zavzemali takrat, ko so bili najbolj razširjeni ter moramo primerjati to imenoslovje s sosednjim germanskim, romanskim in grškim. Ugotovimo pri tem, da so vsa ribja imena južno evropskih morij grška, v prav neznatnem številu latinska, nekatera imena tudi neznanega izvora, kar se splošno pripisuje sredozemcem. Imenoslovje nemških in ruskih rek ter severnega morja nam pa kaže slovansko lice. Posebno velike imenitne ribe ruskih voda kažejo na davno razvito trgovino med Slovani in Germani preko Baltov. Ruska imena so deloma prešla tudi v znanstveno imenoslovje.

S tem primerjanjem dobimo pa tudi drugačen pogled na imenoslovje rib Jadrana ter splošno pogled na pradaavno kulturno dobo Slovenov v Evropi.

Kakor se prof. Skok brez prave kritike opira na prevzete zgodovinske podatke in teorije, tako presoja tudi ribja imena skoraj zgolj iz fonetičnega stališča, se ozira premalo na prirodoslovne odločilne podatke ter se ogiblje semantične poti.

Zemljepisno bi ločil dve imenoslovni skupini, eno sredozemskega morja, jezikovno grško - latinsko - romansko, drugo severno - baltiškega morja in ruskih rek, jezikovno slovansko - germansko. Za pregled naj služi priložen slovarček rib v slovanskih vodah. Sestavljen je na podlagi sledečih del:

- 1) »Ribe« dr. M. Kišpatic, Mat. Hrvatska 1893. Pod znamenjem Kišp.
- 2) »Narodna imena riba v Srbiji« Dušan Stojičević. Izdanje Muzeja Srpske zemlje. Beograd 1927. Pod znamenjem St.
- 3) »Brehm's Tierleben« Band 23. Volktausgabe. Guttenberg Wien. Pod znamenjem Brehm.
- 4) »Die mitteleuropäischen Südwasserfische«. Dr. E. Bade Berlin, Hermann Walter's Verlagsbuchhandlung 1901. Pod znamenjem Dr. B.

- 5) »Archiv für Hydrobiologie« Dr. A. Thienemann Suppl. Band X. Heft 1. Fischereiwesen Russlands. William F. Douglas, Stuttgart 1930. Pod znamenjem D.
- 6) »Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu« Dr. P. Skok. Biblioteka Jadranske Straže. Split 1923. Pod znamenjem Skok.
- 7) »Ribe v slovenskih vodah« Dr. A. Munda. Izdanje Slovenskega ribarskega društva 1926. Pod znamenjem M.
- 8) Pletešnik, pod znamenjem Plet., Erjavec pod znamenjem Erj. in razno.

Ako hočemo kritično presojati nabrana imena, primerjati nam je najprej enaka ali slična imena,* ki so razširjena po celem prostoru Evrope, v območju Sredozemskega in Balto-severnega morja z vsemi velikimi rekami Rusije in Nemčije vobče. Brez težave dobimo karakteristična imena: mrena, menék, krap, karas, jegulja — ogor, linj, ki so skupna grščini, latinščini, germanščini in slovanščini.

Najbolj razširjeno in značilno ime je mrena, mirnica, Maräne, muraena, *μύραινα*, ki zavzema ves evropejski prostor.

Mrena v različnih oblikah odgovarja različnim ribam. Marina, mrina, murina, mrena, Muraena Helena; mrena, mrenka, mrenica, Barbus fluviatilis; moranec, Pachychion pictus, mirnica, mrena, mrenac, mrenčič, mrenič, Gobio fluviatilis, — Gobio gobio; mrena, mrenica, mrenič, mrenčé, Barbus petenyi; mrenica, mrenka, Gobitis taennia; mrenič, Barbus caninus; muranka, Coregonus muraena. Mrenič je v Blejskem jezeru, moranec v Ohridskem. Miklošič ima besedo mreno pod moruna za splošno slovansko, ruska oblika je myrón, murena. Beseda je prešla v rumunščino morun, mreine in v madjarščino marna. Brez vsakega razloga Miklošič trdi, da je beseda, menda radi različne oblike izposojena iz latinščine v raznih dobah. Pomena ne ve pojasniti. Iz latinščine in grščine pa pomena ni dobiti, ampak le iz slovanščine. V nemščini je Muräne, Marinen, Marenchen za Coregonus Marena. Iz grščine spada sem myros, smyros, Myrus vulgaris, vrsta morske jegulje, hrvatski gruj.

Najčistejše je ohranjeno prvotno ime v besedi mirnica na srbskih tleh v zbirki Stojičevića, ki kaže očitno temeljno deblo mir t. j. loses Gestein, Steinschutt, torej ribica, ki živi po kamnitih, peščenih

* Pri primerjanju in tolmačenju imen so mi v glavnem služili sledeči slovarji: Miklošič: »Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen« (Mikl.) — Berneker: »Slavisches etym. Wörterbuch« (Bern.) — Kluge: »Etym. Wörterbuch der deutschen Sprache« (Kluge) — Schmeller: »Etymologisches Wörterbuch der bairischen Sprache« (Schmeller) — Falk-Torp: »Norwegisch-dänisches etym. Wörterbuch« — Malcolm-Maclennan: »Etymological dictionary of the gaelic language« — Walde: »Lateinisches etym. Wörterbuch« (Walde) — Kreuzler: »Lateinisch-deutsches Hand-Wörterbuch« — Meyer-Lübke: »Eomanisches etym. Wörterbuch« — Pirona »Vocabolario friulano« — Boisacq: »Dictionnaire étymologique de la langue grecque (Boisacq) — Schmidt: »Griechisch-deutsches Handwörterbuch« — Simonyi: »Magyar szótár« — Mankási: »Arja és kaukázusi elemek« — Karadžić: »Srpski riječnik« — Pleteršnikov slovar in dr.

strugah. Prirodoslovci dr. Bade, Brehm in Kišpatič opisujejo vse gori navedene ribe pod deblom mir, mar, mor, mur, da žive v strugah s prodnatim dnom, med katerim je pesek in večje kamenje, ki služi za skrivališče; v pesku in blatu si iščejo živež. Dobimo torej temeljni pojem le še v slovenščini ohranjeni besedi mir, ki se javlja tudi v celi vrsti generičnih, posebno rastlinskih, krajevnih in rečnih imenih, s prehodi v mor, mur. Posebno značilna so imena za rastline, ki rastejo na grušču besede, ki prihajajo iz debla mir: mirika, Heidekraut, Arnica carnea, miralica, Rhamnus rupestris, moravka, muravka, Arnica montana, murava, Tragopogon pratensis, morava, murava, temno zelena trava, ki raste okoli hiš ali po natrti zemlji, ruski murava, saftiges Wiesengras, Rasen, murъ, Wiesengras murъ Gänsefuss. Muravčič, drobna trava visoko v Alpah, ki raste po črni prsti med nasutim peskom.

Sem bi štel tudi grški *μυρίση* Tamarica.

Enako značilni sta živalski imeni: mirnik, Steinschmätzer, Saxicola Oenanthe, ime od tega, ker se skriva in gnezdi med mirom, mirnik ali prešiček Oniscus murarius, Mauerassel, ki živi po vlažni zemlji med mirom.

Poleg teh imen pa so široko po celi Evropi v goratih krajih za kamenite obore razširjene besede z deblom mir, mar, mor, mur: Mirnik, pašnik pod Travnikom v skupini Mangrta. Mirnik nad Možnico na Bovškem, Mirnik na Ostrniku na Koroškem, Mirnik v kotu Boh. jezera, pomeni povsod gorski pašnik posut s kamenjem — mirom. Mirna, oborno ime v Kamnah. Mirnica nad Žabčem pri Tolminu, Mirnica v občini Sušak Sansego na Dalmatinskih otokih, Merišče, kup kamenja v občini Lokavec v Vipavski dolini, Merišče na Krasu, Mirine na otoku Čresu, Mirišče pri Sv. Luciji, Mirišče na otoku Ilovka, občina Veliki Lošinj. »Pod Mirjem« v vasi Vrsno in Mirno Brdo pod Krnom, Mirje pri Ljubljani za razpadlo rimsko zidovje. Merjak, Maran. Meran pri Tricessimo v Furlaniji, Maurach, kameniti travnik pri Kalsu na Tirolskem.

Imena rek, ki prihajajo od mir t. j. vode, ki so prodnate. Mirna, pritok Krke na Dolenjskem, Morava, srbska, češka in ruska, ta se izteka v jezero Ilmen. Morača, ki se izteka v Skadrsko jezero, Moriš, madjarsko Maros, pritok Tise, Mura, Murica (Mürz) na Štajerskem, Mura, reka na Hrvaškem (Vuk).

Imena gor Mernigkopf v skupini Ankogel, Marboden v skupini Dachsteina, Morež 2261 m nad Loško steno, Schuttkegel. Jako pomembno je isto ime Morež za prodnati holmec, na katerem je bila že l. 921. sezidana prva cerkev v dolini Felle nad sedanjo Chiusaforte. Morizna, orjaški prodovi nad Sočo pri Trnovem. Monte Mariana — Amariana 980 m nad Tilmentom. Col Mer 1941 m pri Marmoladi, Merano, kame-nita ledina pri Civetta.

Imena krajev in vasi. Miren pri Gorici, Mirnig, vas na Koroškem, Mernig na Bavarskem, Meran, mesto na južnem Tirolskem, Merišče pri Bujah v Istri. Morava, vas pri Žužemberku, Morave, nemško Mrauen na Koroškem, Moravče, Morje, nemško Mauerbach na Štajer-

skem, Moriacco pri Tricessimo na Furlanskem, Murave. vas pri Kranju, etc. etc.

Poleg tega imamo celo vrsto imen iz grško in latinske dobe: Myrina na otoku Lesbos, Maris, Margus, Morea. Lej Täuber Gebirgsnamenforschung, cela zbirka besedi, ki spadajo v to skupino.

Slovenskemu mir oziroma mura odgovarja v srbsčini generično ime mura za blato, Lehm, luteum, rusko маръ pyramidenförmiger Steinhau- fen, ladinski mura in mara, oboje Steinhauften. Pleteršnik ima mura za nasutino zdrobljenega kamenja ter k temu primerja koroško-nemško Murre, italijansko mora v pomenu Steingerölle. V slovenskih planinah ločijo mir in mura po pomenu tako, da je mir suho, zdrobljeno kamenje apnenca, mura je pa rzsulo kamenje, temne barve škrljnika ali enakih hribin, katere je voda nasula.

Ker je beseda mir izredne važnosti, naj navedem tudi na kratko tolmačenje filologov. Miklošič ima pod mur za slovensko mir napačno drugoten pomen, Einfriedung, za mirišče, Ruine, za srbsko-hrvatsko ima mir, Mauer ter dostavlja, da so vse te besede vzete iz latinskega murus. Alpinist in filolog Tauber vendar priznava, da filologi precej tavajo pri razlagi latinske besede murus in ne vedo za pravo deblo in pomen. Slovenske besede mir ni pisati, kakor jo piše Berneker z navadnim i, marveč je v deblu temen samoglasnik ter bi se beseda morala pisati myr.

Berneker ima za mir, Mauer, mirina, Ruine, za slovensko mir pa Mauer ohne Mörtel, mirišče, Ruine, mirje, altes Mauerwerk. Navaja glagol miriti za mauern, v rabi v rezijanščini. Večina slovanskih jezikov ima obliko mur. Berneker izvaja mir iz latinskega murus namesto obratno, ostale besede na mur pa iz nemškega Mauer.

Oba slovenska filologa pa sta na napačni poti. Gorenja ribja imena mirnica, mrena, kakor tudi rastlinska imena mirika, živalska mirnik, generična mir za loses Gestein, jasno kažejo, da je podlaga vsem evropskim besedam mir, mar, mor, mur, praslovenski »myr«.* Nedvojno pa izhaja nemško Mauer fonetično iz latinskega murus. Kakor so Germani, ko so prihajali v Evropo poznali le lesene hišice, tako so od Latincev, ko so zasegli že precej polatinjeno rensko dolino prevzeli poleg drugih besedi za zgradbo tudi murus, Mauer. Ako bi bili Slovenci prišli šele v VII. stoletju po Kr. na sedanja mesta, ne bi mogli več naleteti na latinsko ime murus, ker so Latinci že davno izginili. Latinci bi mejili le na Slovence, ravno ti pa ločijo mir za loses Gestein in zid, Mauer, zgrajen z malto. Slovenci za slučaj, da bi prišli res v VII. stoletju, torej niso mogli prevzeti svoj »mir« iz »murus«, ako pa se vzame latinsko podlago, morali so že stari Slovenci biti sosedi Latincev.

Romanist Bartoli (Arch. XXX), ko navaja ime Mirina na otoku Čresu v pomenu Ruine, trdi, da je beseda iz latinskega murus, a dostavlja, da je to čudna in e d i n a i z j e m a, da bi iz rimskega u nastal srbohrvatski i. Tudi Bartoli ne slutí, da ima mir svoj poseben pomen,

* Rabim večkrat slovenski za vseslovenski.

da je samoglasnik zamolkli y in da le-ta prihaja iz slovenske podlage v rimski u.

Walde trdi, da je murus iz starolatinskega moiros ter tolmači besedo po germanski koreniki mere, Grenzpfahl, očitno golo ugibanje.

Italijanski slovar Rigutinija navaja za mora: ein Haufen Steine oder Reisig ter besedo nanaša na baskiško morua, kup kamenja. Mariccio razlaga za Steinmauer.

Dr. Carlo Battisti, »Studii« navaja, da je beseda »marra« razširjena od reke Piave v Furlaniji pa do Wallisa v Švici, v Italiji sega do Evganejih hribov. Seveda ima Battisti besedo »mora« in »mara« za predromansko, ne arijsko. Slovenske besede mir in izvedenke ne pozna.

Mayr Lübecke navaja pod domnevno predrimnsko besedo marra, Geröll, Bergbach, ladinsko mara, marena, Steinhafen, sodi po končnici »ena« na keltski izvor ter loči besedo od bavarskega mure. Med drugim navaja tudi triestinsko marona za Schuttsumpfige Stelle am Abhang, (slovenska mura). Prvotnega temeljnega pomena slovenske besede mir tudi on ne pozna.

Kluge ima Mauer, staronem. mura, izposojeno iz lat. murus, kakor je iz latinščine Ziegel, Fenster, Pforte, Pfosten, Pfeiler, Speicher, Wall.

Malcolm - MacLennan ima za irsko mur, zid, nasip iz latinskega murus.

Schneller »Beiträge zur Ortsnamenkunde« Tirols, ki je eden prvih obdelal tirolske dialekte ima besedo »mara« za staro retiško v pomenu Stein = Schutthalde, bavarski Muer, muhre. Za ladinski navaja še posebej marocchi, wild durcheinander liegendes Gestein, prav slovenski mirnik, dočim je mura kamenje in zemlja, katero nanašajo hudourniki.

Schmeller bavar. slovar razlaga nemško besedo mur kot pesek in skrušeno kamenje, ki se navali z vrhov ter loči trockene Mur = slovenski mir in nasse Mur, t. j. slovenska mura. V alemanski Švici se nanaša Murbruch, sem spada tudi beseda Moräne, groblje ob ledenikih. Značilno je, da ima bavarski dialekt tudi glagol mürren, merren za streti. V slovenščini imamo glagol miriti, v rezijanščini toliko kot zidati. Temeljni pojmi pa je ohranjen v grškem glagolu maraino (Boisacq) k k sanskritismu mrnati, brechen in mriyati istega pomena. Ladinščina pozna zmarona, toliko kot raztreti, sem spada slovensko mrva, t. j. strto seno in nemško mürbe, prhko.

Pri tem bogastvu besedi in oblik se razume različno tolmačenje filologov, če še tako navidezno učeno, le, da romanisti in germanisti puščajo popolnoma ob strani slovenske alpinske besede in menda zanje tudi ne vedo. Kdor je slovenske besede v različnih formah ugotovil, takoj spozna, da germanisti in romanisti ne poznajo pravega pomena teh, le fonetično tolmačenih besedi. Skoraj bi trdil, da niti eden vseh razlagateljev besede »mara, mura, mor« ni na licu mesta morfološko in geološko ugotovil pomena, morda Täuber, a brez znanja slovenščine in poznanja naših krajev.

Ta filologična ekskurzija se mi je zdela potrebna, da pokažem posebno velik pomen enotnega ribjega imena mrena, mirnica za indo-

slovensko* skupino cele Evrope. Geologični mir, ribje ime mirnica, rastlinsko mirika, živalsko mirnik poveže enotno praslovensko skupino najbogatejše skupine ene besede.

Še evidentnejša za to skupino je beseda *m e n e k*, *menič*, *menjek*, splošno slovansko za *Lota vulgaris*, *menkiček*, *hrvatski manjić*, *poljski miętuś*, *madj. meny hal*, *Cottus gobbio*, *nemški Mienek*, *Münne*, *Möne*, *Leuciscus cephalus*, *francoski meunier*, kar sicer pomeni mizarja, pa je očitno pokvarjenka iz nemškega *Miene*. *Latinski Maena vulgaris*, *laški menola*, *furlanski menule*. *Menkovec*, *Muraena Helena*. *Mikl. ima besedo za splošno slovansko pod »mīnī«, v letiščini menke*. *Boisacq*, *grški etym. slovar ima μάλιν, mainis za malo ribico*, *Gadus lota* ter besedo pravilno nanaša na slovensko *mīnī*. *Kluge ima ad Münne na spodnjem Renu Moen*, na srednjem *Miene* in *Mülbe*, *angl. mimow*, *predgermanski mēneva* k slov. *mīnī*. *Vsa besedna skupina se da pojasniti le iz slovenskega mīnij*, *latinski minor*, *nemški minder*, *grški minos*, torej *majčkena riba*.

K a r p, *Karpfen*, *Cyprinus carpio*. *K temu karpoč*, *Tinca*, *nemški Schleie*. *Mikl. ima pod korp besedo karp za splošno slovansko*, *srbski krap*, *ruski korop*, a tudi *karp*, v *litavščini karpa*, v *albanščini* in *rumunščini krap*. *Walde etym. latinski slovar ima carpa* ter dostavlja, da je beseda prišla od severa, dočim ima *Mikl. besedo karp* temnega izvora. *Berneker drži*, da je *latinska beseda iz germanščine*, mogoče pa tudi obratno. *Nanaša pomen na korpav*, *grapav*, *toliko*, *kakor rauh*, *rissig*. *Meyer-Lübke drži besedo za prearijsko*. *Boisacq navaja kyprinos* na *deblo karp*. *Kluge sicer ni gotov*, ali je *beseda germanska*, vendar trdi, da *latinska beseda prihaja iz germanščine*. *Značilno je*, da *madjarščina*, ki ima skoraj vsa ribja imena iz *slovanščine*, ravno za besedo *karp* nima enakega izraza, ampak *ponty*, *potyka*, tudi *Munkácsi*, *etym. slovar kavkaščine pozna* le te besede. *Beseda bi torej ne prihajala od daljnega vzhoda*, a je omejena na *evropejsko ozemlje*. Čudno je tudi, da bi *Latinci ne imeli lastne besede*, ker je *karp razširjen po celi južni Evropi* ter spada med ribe, ki se goje in so se gojile po ribnikih. *Jezikovno razlago dobimo le iz slovenskega debla v besedi karp*, *karpa*, *Schneeschuh*, *grški carpis*, t. j. *opanke iz togega usnja*, očitno k temelju *krp*, *starr*, *steif*.

J e g u l j a, *Anguilla vulgaris*, *angulja*, *u g o r*, *ogor*, *ogorec*, *ogorček*, *ogorčica*, *ogor*, *jagulja*, *Conger vulgaris*, *ugor* (*grui*). *Mikl. ima besedo od debbla ong*, *onger*, *agulja za splošno slovansko*. *Lit. ungoris*, *madj. angolna*, *nem. Aal*, *grško engelís*. *Oblika angulja naj bi bila izposojena iz latinskega*. *Kluge ima nemški Aal za izključno germanski*. *Walde ima ad anguis Schlange k slovenskemu vož*, *grški enhis*, *εγγυς*.

* Pišem *indoslovensko*, ker je *indoevropsko in indogermansko očitno napačno*, ker je v *Evropi še drugih nearijskih jezikov*, *indogermansko je pa utemeljeno*, ker je *germanski oddelek najšibkejši in po Feistu močno mešan z nearijskimi elementi*. V bistvu imamo le dve *pancgi enega jezika*, t. j. *indijski in slovanski*.

Ugor — jegulja, anguilla — enhelys kažejo na križanje in sestavo dveh debel: ong, vezati in egh, bosti (igla, jež).

Conger, lat. po Plavtu, Meeraal nima samostojnega pomena, smatram pa to besedo za izkvarjenko iz ongor. Po mnenju prof. Skoka je iz besede Conger potom južne italijanščine dalmatinski gruj. V furlanščini je grongo.

Ogrica, vogrica istega debela, kakor ogor za Abramis vimba, nemško Zärthe nima izven jugoslovanščine nobene zveze.

Prof. Skok navaja besedo okoli Zadra in Brača ogrc, ki mu je povsem temna, za vrsto polža. Očitno, da ne pozna slovenske besede ogrc, Made, Engerling, t. j. zvijajoči se črv, istega debela kakor ogor. To ime v obliki vogršček se nahaja tudi za vijugasti potok na Primorskem, in sicer dvakrat, enkrat kot pritok Vipave in enkrat pritok Soče.

V slovensko-grško-latinsko skupino — gre linj, Tinca vulgaris, grški (Schmidt), Lineus, eine Art Fisch, lat. Tinca, ki jo Walde nanaša na slovenski tinj, Schlamm, k temu tineo Holzwurm. Hirt, »die Indogermanen« sem stavlja nemški Schleihe = linj.

Kit, grški letos, smatra Boisacq kot osamljeno besedo v pomenu neke orjaške živali, pošasti, očitno iz kakega severnega jezika, kajti Grki živali niso poznali, marveč so le prejeli ime očitno iz severa nad Črnim morjem, kamor so zahajali po trgovini.

Keta je sicer ime za vrsto lososa v Amurju, vendar beseda tam ni slovanska. Kyta, Strauss je po Bern. splošno slovanska beseda in je prešla tudi v madjarščino, kita, čop in rumunski chiti, kititi. Ni pa dobiti pomenske zveze z živaljo kitom.

Zanimiva pa je pomenska zveza grške besede κητος in φάλλαινα = latinski balaena. Grška beseda pomeni nekaj oblega, velikega. Walde izključuje, da je latinska beseda balaena vzeta iz grščine, ampak trdi, da mora biti iz kakega balkanskega jezika. Pač se moti. Latinska beseda je očitno iz grške, grška pa bo iz kakega severnega jezika.

Izključiti je torej, da bi beseda kit prišla od grškega, ampak so nasprotno Grki obe besedi ketos in fallaina sprejeli iz severa.

Bolen, slovenski in češki, Aspius rapax, poljski Barbus fluviatilis kaže na latinski balaena, grški fallaina, katero Boisacq nanaša na phallos, masse arrondie, t. j. debelo gmoto. Walde pa besedo nanaša na Wells, litavsko kalis. Bolen stavljam na deblo bol, k ruskemu bolšój, velik. Dobimo to besedo tudi v slovenski nomenklaturi; navpična, stebro podobna skala nad Bohinjskim jezerom se imenuje Bolec. Sem spada tudi beseda bolvan, veliki skalnati steber.

Klen, Leuciscus alburnus = Alburnus lucidus, Rohrkarpfen, Leuciscus dobula = Squalius Cephalus je hrv. in slov. klen, slov. tudi klenc, kljanc, rum. klean, v Ohridskem in Prespanskem jezeru klen, Squalius cavedanus. Squalius Leuciscus po Kišp. je klenič. Grški (Schmidt) glanis, Art Wels, ki gre vzporedno h glinos, Ulmus campestris k slov. klen, Acer campestre, maklen. Walde ima besedo squalus, squaleo starren, squalius rauh, k nemškemu Wall in Wels ter staro prusko kalis. Vendar je težko vezati besedo squalius s klen. Pač pa utegne biti nemško Kühling za Squalius cephalus, slov. klin.

Največ stikov imajo slovenska in nemška ribja imena. Slovanско-germansko nižavje se razteza od Urala do Rokavskega preliva, prepletено je z vodotečinami, bogate vsakovrstnih rib. Geologi trdijo, da so severnonemške reke: Visla, Odra in Laba iztekale skupno v Severno morje tako, da je bila Visla in Odra porinjena v Labo. Iz tega pa je tudi očitno, da morajo biti ribe severnih voda precej iste vrste in istih imen.

Po mnenju nemškega filologa Klugeja in italijanskega paleontologa Dott. Giuseppe Sergi-ja so imena rib in rastlin talna, vezana na tla, »bodenständig«. Za starejšo, predzgodovinsko dobo nimamo najmanjše opore za prehajanje plemen po velikem nemškoslovanskem nižavju in tudi ne nobene domneve za izmenjavanje blaga. V nemško-slovenskih ribjih imenih moramo torej ločiti besede, ki so očitno prešle iz ruščine in one, ki nimajo tega porenkla. Besede, ki so se prenesle iz ruščine kažejo več ali manj na precej tesno pomorsko zvezo in trgovino med germanskimi in slovenskimi plemeni že izpred zgodovinske dobe, o kateri imamo vesti od takozvanega preseljevanja narodov do poznejšega srednjega veka. Skandinavske pripovedke nam vedo mnogo povedati o dotikih z Rusko, zgodovinske vesti imamo za veliko pomorsko slovansko trgovišče Vineta in pomorsko tolovajstvo Slovenov po Baltiškem morju v XII. stoletju, Hansa na Nemškem, hanseatska Novgorod in Pskov na Ruskem kaže na urejeno trgovinsko pomorsko zvezo. Velike ribe jesetra in losos okusnega mesa in soljenih iker so gotovo tvorile trgovsko blago od nekdaj.

Očitno iz ruskega je sterlet, Störl, Stierl, Acipenser ruthenus za rusko sterljad — i, riba, ki živi le v ruskih vodah in v Donavi. Hrvatsko srbsko ime je kečiga, keča, čiga, madj. kezsege, keszteg, kesceg, beseda, ki se nahaja tudi v kavkaških narečjih. To tuje ime naj bi bilo v Podunavje zaneseno od turanskih plemen.

Sporno je ime Stör, hrv. srbsko jesetra, jeseter, rusko osjotr, Acipenser sturio. Riba živi v Atlantskem oceanu, Sredozemskem, Severnem in Baltiškem morju ter v nemških rekah od Rena do Visle. Mikl. navaja osjotr, beseda, ki je v srbščini, poljščini in ruščini, v rumunščini isetru, lit. ersketras, asestras ter dostavlja, da utegne biti beseda sorodna z nemškim Stör. Bern. ad eseter opaža, da je izvor besede temen, nejasno razmerje z nemškim Stör in litavskim esketras. Kluge ima za Stör staro nemško sturo kot zapadno germansko ime, ki je prešlo v romanščino. Debla pa ne pojasni. Latinščina in grščina tudi ne poznata tega debla. Iljinski, »Slavija« II, 257 nanaša prvi del besede na os, oster, drugi del bi naj imel samostojen pomen. Temu bi odgovarjala razlaga Waldeja za acipenser, aci, ki se nanaša na acer, dočim je drugi del, penser nerazložljiv. Miklošičeva ostrjača poleg osjotr pa menda najboljše pojasni temeljni pojem in podaja tudi zvezo z nemško besedo Stör. Čudno je, da romanščina nima svoje besede, ampak je isto prevzela iz nemščine, storione, esturgeon, dasi je jeseter znana riba tudi Atlantskega in Sredozemskega morja.

V to skupino gre rus. k o s t e r á, kosterj, Acipenser Goldenstaedti in kostrica, kostrá, kostrik, srbski kostrež, kostreb, kostreba, Perca

fluviatilis, Fluss, Kaulbarsch. Vzporedno pa rusko gusterá, Zärthe, nemški Güster, Blicca bjoerkna, Sandblicke, švedski Blecken, holandsko Blick. Mikl. gušter, kušcer, Eidechse, kasubški gušcer za Stör, slovenski guščera za Plötze, *Leuciscus rutilus*. Po Mikl. je kostra, kostreba splošno slovanska beseda. Slovenski kostreba, Borstenhirse, *Echynochlea crus galli*, rus. kostérj. Trespe in kostjór pa je Achel, Fischgräte. Češki kostrec, Steissbein, rus. kostryka, Brennessel, rumunsko kostrej, wilder Hafer, kostrež, Kaulbarsch. Bern. skuša združiti vse te izraze pod kostr, spitz, struppig, kar slovensko odgovarja kuštrav. Vendar je ruski kastjói in slovensko štajerski koster za Holz — Scheiterhaufen težko spraviti v skupen pojem. Ime kosterá prihaja od ostrih lusk, guštera, gušcer pa po obliki.

Ljošč, Abramis brama, Blei, Brachsen, Lesch, Klesch, poljsko leszcz in leszczolusk, srbski lešak. *Nemahilus* = *Cobitis barbatula*, Schmerle. Bern. besedo pozna za rusko in poljsko ter mu je temnega pomena. Po ruščini léščadj, Steinplatte bi odgovarjalo nemško ime Plieten, Platteisel, torej ploska riba, k slovenskemu leščec, Wanze, laščec, Zecke, lešča, Wachsmotte, vse ploščate živali. Sem bi stavil tudi lošec, *Rhinanthus* po ploščnatem plodu.

Rusko bjorš, Ziegelbarsch, ostrjaček, kleiner Barsch, Perca fluviatilis, Persing, Bürstling, Barschig, Bärschling, Bars, Bors, Persch, ostrež, slov. peršelj.

Kaulbarsch, *Acerina cernua*, Birschling, Bürschling, rusko jorš Kegel = Goldbarsch, Roter, Sturmbarsch. Ruska beseda pomeni zakačeni želj, Bern ad ež...

Lucioperca volgensis, rus. beršik. Kluge razlaga Barsch ahd. bersich, k deblu bors, borste.

Lucioperca sandra, rusko berševik, Sandbarsch, Sander, madj. fogas, dan. Sandard, poljsko sendazs, češko sandat, rusko sudak. Riba se je naselila iz južnega ruskega v severovzhodno srednjo Evropo. Slovenski je za to smuč, smoj, beseda sandra, ki ima v poljščini nazal, utegne iti na rusko sudak. Kišp. str. 317 ima condra za *Chondrostoma nasus*.

Zärthe, Abramis vimba, Sindel, rusko syrtj, syrók, taránj, madj. zerta, durda, slov. vogrica. Dr. Bade besedo razlaga iz adj. zart, baje, ker ima ta riba jako mehko meso. Vendar riba prebiva v severnih vodah ter bo beseda Zärthe pač iz rus. syrt.

Zoppe, Zuppe, Zope, Zupe, Abramis ballerus, ruski sinjéc, sintepá, sopá, sopulja, sopunja, sopún. Ruska beseda gre očitno tudi k Abramis sapa, ruski sapa, nemški Sobel, Kanov, Scheibenpleinzen, madj. szap za *Leuciscus rutilus*. Ta riba spada v obvodje Črnega morja. Zuppe in Zerthe ima dr. Bade tudi za *Chondrostoma nasus*, ruski in slovenski podust, madj. paducz. Ribje ime bo pač po obliki stisnjenega telesa.

Besede so očitno zamenjane, Zärthe gre k ruskemu syrtj Abramis vimba, Zuppe, Zoppe in Abramis Sapa k ruskemu sopá, Sindel k ruski besedi sinjéc, Abramis ballerus, dokaz, da so besede izposojene.

Elze, *Leuciscus Idus*, splošno Aland in Elte, Elten, *Leuciscus cephalus*, splošno Döbel, gre k ruskemu jeléc. Dočim Else, Aelse, Elzer,

Elf gre k *Alosa vulgaris*, ker riba spada v zapadno evropejske vode in Sredozemsko morje.

Stint, *Osmerus eperlanus*, poljsko stinka, kasubski stint, lit. stinta, ruski snjetók, slov. snetec. Dr. Bade ima za ruski snjetka, korjuška ter nemško besedo izvaja iz stinken, Stinkfisch, tudi snet — i, je slično Faulbrand. Mikl. to ribje ime navaja brez pojasnila, očitno pa gre k snet, sneti.

Schippstör, *Acipenser Schypa*, Dick, Tück, madj. tok. Douglas ima Schiep, ruski šip, šip je ruski Stachel, grosse scharfe Fischechuppe, od česar je tudi ribje ime.

Raapfen, *Aspius Rapax*, Rape, Rappe, Salat, lit. salatis, slov. bolen. K temu gre *Aspro vulgaris*, nemški Ströber, Zingel, Reppfäscher, madj. repa-hal (hal = riba), rum. rippa. *Coregonus albula*, kleine Maräne, rus. rjápuška, rjápuha, polj. muranka, Mikl. ad rempy Schwanz.

Scherg, Scherk, Schirk, Schirkl, Schörgel, *Acipenser stelattus*, madj. söreg, rus. sevrjuga, sevrjuk -a, Rapfen, *Aspius rapax*, rus. šéreh, šerespér, soroga, plotvá, *Leuciscus rutilus*. Munkácsi ima söreg za turansko-kavkaško besedo ter primerja k temu tudi ruski syrok, Zärthe.

Lachs, *Salmo salar*, nordijski laks je po Klugeju pragermansko ime k litavskemu lasziszá, ruski losósj, sjomga. Mikl. ima besedo za severnoslovansko brez vsake razlage, v madj. loszos, laszas.

Walde drži salmo in salar za keltski besedi v pomenu saliva — slina, k nemškemu Schleie. Tudi Kluge nanaša Salm na lat.-kelt. salmo, vendar pristavlja, da besede v keltščini še niso našli. Ruski losósj gre očitno k glagolu losnjet, glänzen, losá, Heller Streifen, losyj, glatt vom Wasser.

Ako besede, navedene do tu kažejo na zvezo ruskega in nemškega, oziroma, da dobimo za nemške besede predvsem rusko podlago, pa je tudi jako pogosta zveza in dotika splošno slovanskih in nemških imen.

Aesche, Asch, Aeschen, *Thymallus vulgaris*, slov. lipanj; Aesche, poleg Zärthe in Zuppe za *Chondrostoma nasus* rus. in slov. podust; Aesche za Barbe, *Barbus fluviatilis*, splošno slovensko mrena — gredo očitno k besedi jez, ježevka, jezevka, jaz, jazovac, rus. jazj. *Idus melanothus* ali *Leuciscus Idus* ali *Leuciscus jeses* — nemški poleg splošnega Aland — Göse, Gesenitz, Jese, Geise. Tudi Aessling poleg splošnega Zärthe za *Abramis vimba* in Geiserze, Blicka björkna, splošno Güster, slovenski androga, gre sem. Mikl. ima ad jonzva, jenzva, poljsko jazwica, *Gasterosteus aculeatus*, rus. koljuška, Stichling. Cela skupina gre k ežj, igel, ježa, ježiti se. Berneker navaja eždžj za *Acerina cernua*, Kaulbarsch, tudi češki in poljski, litavski ežagys, pruski asegis. Le sem spada dblo egh. dočim h gorenjim ribam gre pomen jeziti se, zaježiti se, stauen. Bern. ima ad jezero tudi lat. esars, Mühlstaung, ki kaže temeljni pojem jeziti, stauen. Jez — Aesche je torej Staufisch, dočim jezevka riba, ki se drži pod jezovi. Plet. ima sicer le jezevka za Aland in jez za *Leuciscus jeses* in *Idus melanothus*, v prvi besedi pa je očitno zamenjan ž s pravilnim z.

Kluge nanaša Asche, Aesche po sivi barvi k Asche, pepel, pač ugibaje.

Blicke, Blecke, Maiblecke, *Aspius alburnus* ali *alburnus leuciscus*, splošno Ukelei; Sand = Grasblecke, Blicca bjoerkna, splošno Güster; Alandblecke, *Aspius*, *Alburnus bipunctatis* — gre očitno k slovenskim imenom belka, belica, bjela, bjelič, bjelavica, *Alburnus* — *Leucaspius* in *Smaris*. Tudi nemško ime Weissling za *Aspius alburnus* kaže na prevod belica. Štel bi sem tudi Blei, Blay, *Abramis brama* ter Blaufelchen, Balchen, *Coregonus Wartmani*. Zamenjavanje sličnih imen in sličnih rib na Blecke, Ukelei, Lauben, Balchen, Felchen, Renke očitno kaže, da so nemška imena prenešana ali potvorjena iz slovenščine. Zmešnjava pomenov Blicke, Bläcke, Laube, Ukelei kaže jasno na izposojenke belka, Luben in Ukleja.

Ukelei, Ukelein, Ukelei, *Aspius alburnus*, poleg Blecke, Weissling, Laube; Auklege, *Aspius bipunctatus*, poleg Sandblecke, Laube ima za podlago slovansko ukljja, ukljeva, rus. poljski ukleja, *Aspius alburnus*. Morda gre sem tudi ugljevka, *Chondrostoma nasus*. Slovenske besede klej, kleja, klejca, ribe v Krki, klejiti, rus. ulejitj, uklejka, festgeleimter Gegenstand dajejo pomen ribjim imenom. Mikl. ad ukleja, *Cyprinus alburnus* navaja ruska, poljska, kašubska, slovaška in češka enaka imena brez vsakega pojasnila.

Laube, Laugne, *Telestes Agassizzi*, splošno Strömer; Laube, Laugeli, Donaulaube, Seelaube, *Aspius alburnus*, splošno Ukelein; Laube, Steinlaube za *Aspius bipunctatus*, splošno Alandblecke gre k hrvatskemu luben, lubin, lubanj, *Labrax lupus*, u daje v bavarščini au, podloga je deblo lub po oblem, podolgastem telesu.

Kap, kapelj, kapič, *Cottus gobio*, Groppe, Koppe, Kaulkopf, Kaulquappe, Kühl = Keuling. Lota — lota, Quappe, Alquappe, Welsquappe, slov. Menek, Kluge navaja Koppe, Kuppe, šele za pozno nemško Kaul = Kugel = Keule. Quappe pa je prišlo iz nizozemskega ter stavlja besedo k pruskemu gabavo, kröte. Slov. kap, kapelj lahko služi za podlago nemškemu Kappe, je pa lahko tudi izprijenka iz Quappe, ker je slovenska beseda osamljena; hrv. srb. peš, glavić, čep.

Piskor, piškur, *Cobitis fossilis*, nem. Schlammbeisser, Schlamm-pitzger, Schlammpeitzger, Bissgurre, Pintzger, Peissger, madj. csik. slov. čik, činklja. Dr. Bade razlaga besedo Peitzger kot pokvarjeno iz Pfeifler, ker pomeni očitno ribo, ki piska. Tudi rusko čikat pomeni piepen. *Cobitis taenia*, Steinbeisser, Steinpitzger, madj. kövicsik, srb. čikov, *Petromyzon fluviatilis*, slov. piškur, dočim rus. in poljski minoga, ital. fluta, pač že pozno ime.

Platica, *Alburnus bjoerkna* = Blicca bjoerkna, Plattfisch, Plieten, Zobelpleinzen; platnica, *Abramis brama*, Plieten, Platteisel; platika, platica, platičica, *Alburnus bipunctatis* = *Alburnus alburnus* = *Alburnus brama*, plieten, platika, platičica, platica, platičnica, plačika, *Rhodeus amarus*, Plätteln. Dr. Bade ima besedo Pleinzen iz glagola blinken, ker se sveti. Brehm ima za *Abramis bjoerkna*, Plieten poleg Blecke, Zoppe, za *Abramis ballerus*, Pleinzen. *Platessa vulgaris*, Erj. ploča, Platica, *Leuciscus virgo*, platnica, *Mugil chelo*.

Plötze, plotica, plotva, tudi ruski plotvá, *Leuciscus rutilus* in *Scardinius erythrophthalmus* = *Leuciscus erythrophthalmus*. Ploščič, Ab-

ramis brama; plotšica, plotica, ploska, ploča, pločka, Alburnus bipunctatus, pločica, plotva, Leuciscus virgo; ruski plastuška, ploča, Pleuronectus plesus, dočim Pleuronectus italicus, plosnatica. Ploščica, plotika, plotica, ploska, plovka, Rhodeus amarus.

Ščuka, po Mikl. splošno slovanska beseda, madj. csuka, rum. štuke, Esox lucius. Nemško poleg Hecht tudi Schmuck, Erj. ima ščukec za Lepidosteus. Walde drži besedo esox za keltsko, jo pa tudi primerja z nemškim Aesche.

Guba ima le Erjavec za Barbus plebeus. V nemškem bi kazalo na to besedo ime Gieben za Abramis bjoerkna = Blicca bjoerkna in Carassius vulgaris, k temu tudi Giebel, Geibel. Za gobbio fluviatilis je rum. give, za Phoxinus laevis nemški Gievchen.

Grba za Barbus plebeus imata Erj. in Munda, Kišp. ima grbič za Pagellus bogoraveo, grb in krp za Umbrina cirrhosa, Kip. Skok izvaja besedo grb in krp iz latinskega corvus.

Mutka, kašubska beseda za stint Osmerus eperlanus, nemško Motcken in Moderlieschen in Mutterlosken za Leucaspius deliniatus.

Pomuhelj, slovenski za Dorsch odgovarja po Klugeju za Pomocheln v Lübecku.

Schmeller nanaša ime Orfe, Urf za Leuciscus Idus, splošno Aland za slov. ryba kakor alb za lab, k temu Rotorfe, Idus miniatus in morda Erfle, Leuciscus virgo.

Madjarska — albanska, — romunska — slovanska skupina ima besedo postrv, Salmo fario = Trutta fario, madj. pizstrank, rum. pestric, pestrev, novogrško pestroba, albansko pestrog, rusko pestruška, strvka, pestruga. Postrvica, Trutta lacustris. Mikl. ima besedo za splošno slovansko te rjo stavlja k deblu plš, plštr, bunt.

Grgoč, Acerina cernua, Cobitis fluviatilis in Acerina Schrätzer, madj. görgecse za Foxinus laevis, bo menda slovanska beseda. Vzporedno kakor čik in piškur od čikati, piskati, od glagola grgrati. Slovenski gregorc, Gasterosteus aculeatus, ruski kaljuška, nemški Stichling pa menda ne gre sem.

Glamoči so po Kišpatiću kalužne ribe, Gobide. Gobius niger, glavoč, glamoč, ital. ghiozzo. Slovenski za Cottus gobio je glavač, glavača, glavaček, menkiček, kapelj. Skok vzporedno navaja glavoč in glamoč, vendar dvomi, da bi glamoč mogel izhajati od besede glava. Po obliki sicer ribja glava docela odgovarja besedi. Walde primerja latinski glame, grški glamon, letiški glemas, ki pomeni sluz, kar bi se dalo sicer za silo uporabiti, a jasna slovenska, obliki ribe ustrezajoča imena kažejo, da je glamoč le izkvarjena oblika. Skok tudi glasoslovno ne najde nobenega izhoda.

Clupea alosa = Alosa vulgaris, nemški Alause, Älse, stavlja Skok k dalmatinskim imenom k obla, kubla ter oboje izvaja iz latinskega. Walde ima clupa za malo ribico, italijansko chiappe, dalmatinsko čepa, ter besedo skuša primerjati k nemškemu Laube, Laugen, Lauke. Oštir, Arb. Arch. I, str. 92 pa navaja za Gründling predslovensko kblje,

predalbansko kulba, predkeltsko clopias. Slovenska dalmatinska beseda kubla, kobla bi se torej ne razlagala naravnost iz latinskega clupea, ampak iz predrimskega k̄alb.

Edina beseda, ki prihaja za turanščino v pošteev, je srbski in hrvatski kečiga za Acipanser ruthenus, madj. ketzega, rum. cega, slov. čiga, keča, kečiga, madj. keszeg za Blicca bjoerkna in madj. kacs — keszeg za Pelecus cultratus, slavonsko kesese za — Abramis ballerus in hrvatsko kesega za Scardinius erythrophthalmus.

Munkácsi nanaša besedo keszeg, kezceg, kesze na Vogule, Ostjake in Osete, v obliki käsen, käsag in enako, ki naj bi prešle v madjarsko, v slovanščino, v novogrščino in rumunščino. Turanska beseda velja za Leuciscus, Aspius, Idus in Scardinius. Pleteršnik ima besedo čiga tudi v pomenu die Winde, studenec na čigo ali na škripec, čigec, der Kreisel, čigice, die Flaschenzüge der Weber, čigra, Turbine. Tudi lastno ime Čiginj na Tolminskem, nekako zvit svet. Rezijanski čigati, aufpassen in ruske kečiti, die Zähne zeigen, t. j., biti pripravljen za popad. Mikl. ima kečiga, čiga za srbsko in slovensko, kečuga za rumunsko, poljsko czeczuga, novogrško keciga, vse brez pojasnila. Bern. opaža, da je razmerje turanskih in slovanskih besedi nepojasnjeno.

Temu vzporedno gre čik, činklja za Cobitis fossilis, madj. csik ter se beseda nanaša na ščinkovca, rusko čikát, piepen, zwitschern. Čik, rusko tudi pljuska. Munkácsi nasprotno drži besedo čik, Cobitis fossilis za madjarsko ter posebno povdarja glagol csikaszni, Schlammbeisser fangen, navajaje slične voguljske, ostjaške in tatarske besede.

Madjari so stanovali v davnih časih ob iztoku južnih ruskih rek v Črno in Azovsko morje. Ribolov je moral torej biti poleg nomadskega nabegavanja zanje glavni vir dohodkov in življenja. Radi tega je verjetno, da so prinesli besedo čig in ketsege s seboj. Čudno le, da bi se taka tujka razprostrla do Slovenije, po vsem Balkanu do Grškega. Beseda čik se da stvarno razložiti iz ruščine, radi tega mora veljati tudi domneva, da je beseda prešla iz ruščine med Turance. Tudi skupina čiga, čigra, rezijanski čigati, rusko kečiti in lastno ime Čiginj bi izključevalo izposodo. Ostala bi torej le oblika ketseg kot čisto turanska.

Kratek slovar slovenskih imen nam pokaže, da je poleg bogatih ruskih in slovanskih imen tudi v slovenščini nekaj pristnih, izrazitih in pomembnih ribjih imen.

A n d r o g a, Scardinius erythrophthalmus, Blicca — Abramis bjoerkna, Sygnanthus acus agassizzi. Droga, Salar vulgaris, droga, drožica, Squalius agassizzi, mandroga, Leuciscus rutilus. Jan — jendroga, Sygnanthus acus agassizzi, Blicca bjoerkna. Slovenska droga je Kišpaticéva igla. Droga, igla kaže na podolgasto telo. Miklošič in Bern. nimata razlage.

K á m b a l a, Pleuronectus, Platessa, Gobius capito je iz ruskega, nem. Butte, Sohle k slovenski besedi kamba, polukrog ali zanka, kambáč, posoda s poluobročem za ročaj. Bern. stavlja besedo k nemškemu Kampe, to bi bil lesen obroč, ki se da svinji okoli vratu ter v svrhu takega tolmačenja izključuje grško kambe. No, temeljni pojem slovenske in grške besede je istoveten ter tolmači Mikl. besedo prav kot slovensko.

Tudi je slovensko deblo vsestranskega pomena tako, da je bavarska dialektična beseda očitno vzeta iz slovenskega temelja.

K o m a r č a tolmači prof. Skok na jako umeten način, češ, riba, ki se pokaže »konec marča«, kon — marča ter se nanaša na pesnitev Petra Hektorovića: »Ribanje i ribarske prigodanje«: »Š njimi se hitahu škripine, kolike, I ke se micahu, komarče velike«. Ni mu znano, da beseda velja tudi v slovenščini in pomeni komarča toliko, kot Klumpfuss, komarati, po vseh štirih laziti. Na Bohinjskem pomeni komarča ostrgačo, ostrogačo, na Primorskem ostrv. Komarča bi bila torej riba, ki ima v prednjem delu tršast život.

M i n o g a, *Petromyzon fluviatilis* — *marinus*, nemški *Lamprette* je Erjavec bržkone vzel iz ruskega. Minoga je slična piškurju, *Petromyzon fluviatilis* in *Lota vulgaris*, menek ter beseda kaže očitno na podstavo vseslovanske besede menek.

R u s l j a, *Abramis vimba* kažeta ali na rusko barvo, h kateri gre rusulja, krava ruse barve, rusa, Birkhahn, rdeča mravlja. Tudi ruščina ima rusij za rotblond. Mikl. ima besedo za splošno slovensko, ki je prešla tudi v rumunščino, albanščino ter odgovarja lat. *russus* in grški *ῥοῦδιος*. Dr. Bade ima k *Abramis vimba* tudi ime *Russnase* kar navaja na nemško besedo *Russ*, saje, ker je riba po hrbtu črna. Ta znak pa ne pada v oči, marveč nasprotno je riba ob strani in pod repom oranžne barve, torej rusa. Ruslja je torej riba ruse barve.

Nasprotno gre ruska *Tinca vulgaris* k »ruse« *Schnurrbart*, ker ima ob gobčku brkici. Z rusko besedo *ruslo*, *Fahrwasser*, *ruslina*, *Strömmung* ne bo zveze.

S m u g, **s m o j**, **s m u ć**, *Lucioperca Sandra* je riba, ki se nahaja prav pogostoma na vzhodu. Ime pač od smuge, t. j. Strich, riba je marogasta, v Dubrovniku se zove smudut v zvezi z glagolom smoditi, srbsko smuditi.

S o m, *Silurus glanis* Wels ima Mikl. za splošno slovensko, v litavščini *šamas*. Ruščina ima *sēmga* za *Salmo salar*, *Lachs*, ter bi besedo nanašal na glagol *sēmatj*, t. j. brez vzroka sem in tja švigati ter semenitj, hitro, nezvezno govoriti ali stopicati. K temu morda grško *σάομαι*, *sich hin und her bewegen*. Primerjati pa je tudi rusko *COMEЦЪ* *hervortretender Balken* in *Drachstuhl*. Rus *semátj* in grško *σάομαι* bi kazalo na somiče, ki se urno sem in tja premikajo, dočim bi *COMEЦЪ* kazal na neotesano tvorbo odraslega somovega telesa.

S u l e c, *Salmo lacustris*, tudi soláč, ima pač ime po obliki, *sulica*, *der Spiess*. Biba se imenuje v slovenščini tudi *rot*, očitno k *rt*, toliko kakor *bodica*, rusko *rot*, *der Rüssel*. Sulec bi bila torej riba, ki suje v vodi. Riba je na hrbtu siva, črno-marogasta, plavute ima temne. To bi se morda nanašalo na slovensko *sul*, *der Qualm*, *suliti*, *qualmen*. Ko pa riba postaja starša, dobiva tako rdečkasto barvo, da dr. Bade navaja poleg besede *Huchen* tudi ime *Rotfisch*. Vendar razlagam tudi besedo *sul*, *suliti* za *paro* ali *dim*, ki se silno suje v zrak. Tudi beseda *sul*, neke vrste škafa pomeni posodo, ki je proti dnu znatno ožja. Iz tega bavarski *Krautsollen*, enaka posoda za kislo zelje.

Šarin, *Cobitis barbatula*, nemško Schmerle, gre očitno k šar, šarast, bundgefärbt, šara, die Farbe, šarati, färben, šarec, schwarzgeflecktes Pferd, šarenica, Regenbogenhaut v človeškem zrklu. Šariti pomeni poleg barvati tudi okoli stikati. Mikl. ima besedo za splošno slovansko, k temu gre tudi rusko šaran za karp. Glagol šariti v pomenu okoli stikati pozna tudi ruščina. Dr. Bade navaja besedo Scharn za Silurus glanis, očitno iz slovenskega šaran. Serranus cabrilla, Sägsbarsch gre pa k serra die Säge.

Viza, *Acipenser huso*, Hausen, tudi vizena je pa Mikl. slovenska, češka, poljska in polabska beseda ter je prešla tudi v madjarščino vizahal. Ruščina ima beljuga. Dr. Bade poroča, da riba, ko se potegne iz vode, daje od sebe nek grgrajoč glas. Gre torej k ruskemu vyzg, Gewinsel, vizžat, winseln, slovenski žvižgati. Slovenščina ima k temu tudi vizbec, der Zippammer.

Srbsko-slovensko ime gavčič, gavčica, gavica, tudi grenkač, *Rhodeus amarus*, t. j. smrdeča riba, gre k rastlinskemu imenu gabez ali gavez, *Symphytum officinale* h glagolu gabiti se, ogaven, gaben.

Poleg teh, nekoliko težje umljivih besedi, ki kažejo na samosvojost in globoko starost, pa je cela vrsta lahko razumljivih besedi, kakor igla, glavatica, golčič, jelšnica, kačela, kamenica, kocelj, lipanj, pečenica, pezdirk, pisanec, polzača, slinovec, ševnica, štrkavec, tok, treská, zet.

Slovani iz nemškega niso vzeli skoraj nobenega imena. Nasprotno imajo Nemci cel zaklad besedi iz slovanščine. Kar imajo svojih besedi so težko umljive, često temne tako, da se morajo šteti v predgermanski, nearijski jezik. Saj navaja nemški filolog Feist, da je v germanščini preko 33% nearijskih besedi. Germanisti radi prezirajo to okoliščino in slovanski filologi tega ne upoštevajo. Tako skuša Kluge razlagati vsa nemška ribja imena izključno iz germanščine, trdeč, da je le malo imen iz takozvane indogermanščine.

Barbe, Salm, Alse je očitno iz latinskega *barbus*, salmo in alosa. Da so Germani, posebno Nemci vzeli mnogo latinskih besedi od Rimljanov, je zgodovinsko utemeljeno, ker so zasedli Porenske kraje, ki so bili za časa zasedbe vsaj po mestih polatinjeni. Saj so Bavarci n. pr. prevzeli iz latinskega *vivarium* ter pretvorili besedo v Weiher, dijalektično bajer, kar so bavarski priseljenci zanesli pozneje na Gorenjsko. Gori so navedena gosta imena, ki so vsled živahne plovbe in trgovine med skandinavskimi deželami in severne Ruske, pozneje Hanzo, očitno iz ruščine.

Med germanska imena bi štel Alant, Brassen, oboje pa temno. Jako dvomljivega izvoda so Butte, Döbel, Felchen, Erlitze, Renke, Kliesche. To besedo ima Brehm na str. 231 za *Pleuronectus limanda*, Quappe, Schmerle, Wahlfisch, Hecht Kaul in dr.

Brassen, Brachsen za *Crisophris*, Goldbrasse, *Abramis brama*, Brachsen, *Sargus vulgaris*, Geisbrassen razlaga Kluge iz staronemškega brēhwan, svetiti se.

Butte, Rhombus, ima Kluge za temno, prišlo je v nemški jezik že v novonemščini. Slovenska terminologija lej Kišp. 366 pa pozna

butac, bucat, bucanj, Orthagoriscus mola, Sonnenfisch in buter Galeus cani, Schweinshai.

Besedo Döbel Kluge razlaga kot Pflock, k lit. dupti, slov. dolbsti, hohlwerden.

Felchen Kluge stavlja k balhe, toliko kot umazano belo, dočim bi besedo stavil k slovenskemu belka. Sicer pa slovenščina dobro pozna besedo balch — fahle, Farbe, balha, belkasta krava; bolšica, hruška belkaste barve; bavha, bavšica, svetlorjavkasta trava, po njej krajevna imena »Na Bavhi«, Bavha, Bavšica.

Hecht, zapadno germansko besedo Kluge tolmači k Hacken, v francoščini brochet, Spies.

Kaul v besedi Kaulbarsch Kluge stavlja k srednjenemškemu Kule, Kugel, k temu Keule.

Ellritze, Phoxinus laevis Kluge stavlja k besedi Erle, ker se beseda nahaja tudi v obliki Erling in Erlitze. Končnica je očitno slovanska. Vzporedna slovanska beseda je jelšnica, t. j. Cobitis barbatula, ki rada živi ob reki med koreninami jelš.

Quappe Kluge navaja kot novo-nemško ter primerja k pruski besedi gabavo v pomenu Kröte.

Beseda Renke se nahaja prav pogostoma; Maireнке, Alburnus mento, Bodenrenke, Coregonus phera, Renke, Coregonus labula in Coregonus Wartmanni. Nehote spominja ime na slovensko reko.

Besedo Schleie Kluge stavi h germanski besedi sliva = Schleim ter lit. lynas in slovanski linj smatra iz germanskega.

Kluge vzporeja Schmerle za ribo z besedo Schmerle za ptiča Zwergfalke ter s tem grško smarís, katero ima Boisacq. brez pojasnila. Sfáris vulgaris, Kišp. 405 cicarica, perč, ital. menola, smarís alcedo, óblica. Laški menola je tudi Maena vulgaris, modres, giba, trog k slov. menek.

Walfisch nanaša Kluge na nordijsko hwalr, k temu Walross, Narwal in Wels, v pruščini kalis.

Docela nepojasnjene so besede Groppe, Nerfling, Scheiden, Schiel, Schroll, Wuppe, Huchen, Hausen, Pfrille ali očitne izpačenke, kakor Strenkatze.

Latinci imajo silno malo svojih lastnih imen. Večina je vzeta iz grščine, kar je zgodovinski utemeljeno, saj se je Južna Italija in Sicilija imenovala Velika Grčija in so pozneje tudi skoraj do srede srednjega veka vladali po sredozemskem morju Bizantinci. Nekaj besedi pa kaže na predzgodovinske jezike, kakor gori izvedena Clupea.

Grška imena so prebogata, kažejo pa očitno, da so prevodi iz jezika plemen, ki so stanovala še pred prihodom Grkov. Pri razlagi se često pride do slovanskih debel, kakor mirajna, mirnica, maina — menek ali pa na nerazumljiva, očitno predzgodovinska debela.

Pregled ribjih imen je pokazal z vso gotovostjo neutemeljenost nekaterih preučenih trditev filologov, n. pr. Klugeja, da ima indoslovenski jezik malo skupnih ribjih imen. Že Hirt, »Indogermanen« popravlja Klugejevo mnenje in navaja precej skupnih imen: Fisch, Piscis, Anguilla, Änchelis — Anguris — ugor; Lachs — Losos; Squallius — Wels; Esox — Aesche; Perca, Forchen; švedski Gärs, ruski šerek; Stör — jeseter; Schleiche — linj, lineus.

Ako izhajamo iz ugotovitve filologa Klugeja in antropologa Sergija, da so ribja imena talna, t. j. bodenständig, da se torej navadno ne prenašajo iz kraja v kraj, od plemena do plemena, marveč se taka imena prevzemajo le, ko se eno pleme naseli med ali nad drugim, ko se bojno nomadsko pleme preseli in nadredi nad pastirskim — poljedelskim, potem je dopustno le sklepati, da so splošna imena razširjena skoraj po celi Evropi, kakor mrena, menek, in druga bila prevzeta od domačega prebivalstva. Besede mrena, menek in dr. kažejo torej na obseg enega jezikovnega plemena, ki je v davnini bilo razširjeno po celi Evropi, edino mogoče le praslovensko pleme.

Ako razvrstimo vsa evropska imena, lahko ločimo dve geografski sliki, ena Severna, Srednja in Vzhodna Evropa z Balkanom, Črnim morjem in velikimi ruskimi, baltiškimi in nemškimi rekami, druga kaže svojevrstno sliko ob Jadranu. Balkan spada pri tem v evropejski okvir. Le Dalmacija in Hrvatsko Primorje, torej kraji ob Jadranu nam kažejo svojevrstno terminologijo, ki se naslanja ali naravnost na predzgodovinski jezik ali grški ali latinski, šele pozneje v srednjem veku na italijansko-benečanski.

Zasluga prof. Skoka je, da nam je nabral gradivo dalmatinskih Slovenov. Dočim smo pri evropejskih imenih gotovi, da so imena talna, bodenständig, je to vprašanje pri razmerju dalmatinskih Slovenov z Italijani in pred temi z Bizantinci in tudi po izvoru svojem jako negotovo.

Prof. Skok navaja več imen, ki so naravnost prešla iz grškega ter zopet besede, ki so prišle naravnost iz latinskega v slovenščino, ne da bi se te besede nahajale tudi v Južni Italiji, nekdanji Veliki Grčiji. Sicer pri vsem dopušča, da so tudi dalmatinski Sloveni za vodne živali ohranili nekatera domača imena. Tako navaja: pliskavica za Delphin, vučič za Centropristis hepatus, oslič za Gadus merlucius, kan, kanjac za Serranus cabrilla,

zubatec za Dental, ovčica za Pagellus mormyrus, podlanica, komarča za Chrysophris, lastavica za Trigla milvus, T. lineata in Dactylopterus, pauk za Trahinus, vrana za Labrus merula in L. turdus; skuša za sgombro, trup za Auxis bisus, kovač za Zeus faber, smokva, Stromateus fiatola, pastirica, Lichia glauca in L. amia, bilizma za Lichia, glamoč, glavoč za Gobius Capito, ugor in zmija za Anguilla, mrena za Barbus fluviatilis = vulgaris, morska viščica za Pteroplatea altavela; slepetuša, dugoplatica, pivac. Nekatere teh besedi so le dalmatinsko slovenske, kakor komarča, pastirica, pivac, bilizma in viščica.

Prof. Skok iz grškega izvaja dupin za Delphis, kirna, kirnja, kirija, kjerna iz Acerina, oziroma grško aharnos. Pirka, pijerka iz grškega perka, trigla, trlja, trilja iz grške trigle. Kantar iz grškega kantharos brez razlage, bukva, latinski boca, iz grškega box, oziroma boax, sopa iz salpa, grški brez pomena, menda sredozemska beseda. Tu je pač primerjati rusko besedo sopá, supulja, nemško Zoppe. Sarag, sarak iz grškega ozir. iz sredozemskega sargos; spar, lat. sparus, Speer, sparos, pagar, iz grškega phagros, brus. Škrpun iz grškega scorpilos, tunj iz grškega Thy-nos, polanda, palamida iz grškega pelamis, fanfan iz grškega phonphilos, šnjur, šimun, širun iz grškega sauros. K besedi šarún je zopet opaziti, da je lahko v zvezi s slovenskim šar. Gof iz italijanski gofo, iz grškega cobios, orhan iz grškega orphos, Lasún iz asia, cipol, cipal, cipo, čepa iz grškega cepallos. Plat, platuša ni treba, da je iz grškega platos, ker je imen platnica, platica in dr. vse polno v slovenskem. Rum, rumbac iz rhombos. Iz latinskega navaja prof. Skok lubinj, luben, ljubljén, ljubljan, pa si konstruirá k temu latinsko besedo lupinus, dočim je beseda razširjena tudi v slovanski in pod obliko Lauben v germanski Evropi. Gira, gera, gerica iz lat. gerula, grško smarís, arbun iz lat. albula. Pagellus erythrinus. Grb, krp, grbič razlaga iz latinskega corvus = Pagellus acarne. Iz besede acarne je očitno lahko kerna, laško chierna, težko pa je podlagati grško besedo corax in latinsko corvus. Tudi slovenščina pozna ribo grbo in hrvaščina grbić. Ukljata iz oculata in ušata iz oseata. Lovrata, ovrata, orada je pač jasno iz latinskega aurata, ima pa poleg pristno slovensko ime podlanica in komarča. Besede gnigla, dinigla, gilinga, katere navaja prof. Skok so pač neraztolmačljive. Mijerla, iz labrus merula ima tudi pristno slovensko ime vrana. Beseda iglun, jaglun, jaglica je pač pokvarjena iz slovenskega igla; majela, mujel je

očitno iz nerazložljivega mugil. Sfoja iz lat. solea ima pa tudi svoje lastno slovensko ime, zalist, zalistek. Oliga, olip za Clupea papalinus je nerazložljivo. Sklác, sklad iz Squatina angelus. Jegulja ni iz latinskega, pač pa izkvarjenka angulj, angulja. Conger se da razlagati iz slovanskega ongor. Pač pa je beseda gruj, grun lahko iz južno latinskega gronge, kar utegne biti izkvarjeno iz grškega conger.

Prof. Skok naravnost ne izvaja, je pa po sebi dano, da italijansko benečanska imena napredujejo tekom državne zveze z Dalmacije z Benetkami in pozneje tudi v trgovinski zvezi dalmatinskih ribičev s Trstom. Benečanska imena rib končno zavladajo po istrskih in dalmatinskih obalah skoraj celoma ter slovenske besede stopajo v ozadje. Ribja imena v Dalmaciji torej kažejo benečanski element progresivno od XI. stoletja naprej, pred to dobo pa se besede izvajajo iz latinščine, grščine in sredozemščine.

Da bi bolje utemeljil svojo tezo romanskega porekla ribjih besed v Dalmaciji, se prof. Skok opira tudi na krajevna imena in različne izraze, katere so dalmatinski Slovenci prevzeli od Grkov ali Latincev.

Ime za otok Krk izvaja prof. Skok iz latinskega Curicum, ki nima nobenega pomena in naj bi bila predrimska beseda, dočim je beseda Krk, Krka pristno slovenska. Mikl. ima ad kūrka slovensko bogato skupino krč, krčiti, contrahere. Grča na drevju, zvit les. Slovaško krčiti, krümmen. Beseda je splošno slovanska, je pa tudi v madjarščini görcs, rum. kerčej, alb. gerč. Poleg tega ima Mikl. kūrku za vrat, torej kar se vrti. Tudi splošno slovenska beseda, v rum. kerke. Bern. ima isto razlago ter dostavlja, da utegne biti beseda krk h glagolu krčiti v pomenu drehen, vrteti. Pleteršnik ima poleg navedenih besedi tudi adjekt. krkav, toliko kot kuštrav, krke, dolgi. zviti lasje. Nositi otroka na krkoč, ko otrok visi na hrbtu, oklenjen okoli vratu, srbsko »na krkaće«. Krka večkrat ime za reko, očitno struge, ki se zvija. Otok Krk za Curicum ima podobo po zvijajoči se črti obale. Krka na Koroškem, Krka, pritok Save na Dolenjskem. Ime Gurk dobimo dokumentarično že l. 831 v obliki Kurka. Poleg imena za vasi: Krka, samota v občini Preborje pod Brežicami na Štajerskem, Krkavci, vas pri Pomijanu v Gor. Istri, Krkavica pri vasi Kozaršče na Tolminskem, Krka v Prekmurju. Besedo navaja Täuber »Gebirgsnamenforschung« kot keltsko kerb, kar naj bi pomenilo Stein ter navaja več besedi v obliki kirk, kirket, kerk, kerut. Tudi

Schiffmann v svojem imenoslovju za Gor. Avstrijsko navaja ime Gurkh. Boisacq ima grško kerkos v pomenu rep, torej nekaj zvijajočega, poleg tega kerkuros. Temu primerja kirkos, t. j. obod, obroč, iz česar je latinsko circus. Temeljni pomen besede dobimo le v slovenščini, posebno zemljepisna imena kažejo morfologično na zvijajočo se reko ali kraj tako, da je edino mogoče tolmačene besede Curicum iz Krk, kar vsekakor kaže na prvotno slovensko prebivalstvo.

Gotovo je sicer, da je cela vrsta dalmatinskih, posebno južno dalmatinskih besedi naravnost iz grščine in latinščine, kakor kulp za colpos, pelega za pelagos, secatur za siccatorius, sika za secca, igalo za aigialos, plima iz pleme. Ni pa tako gotovo, da je tudi oseka iz secare. Enako je tudi vse polno imen za orodja, ribarstvo in plovstvo ter iz kuhinje, prevzetih naravnost iz grškega ali latinskega. So pa tudi med temi besede, ki vzbujajo pomisleke. Šijati je prav lahko slovenska beseda iz šija, in die Schräge fahren. Benečanska galia je iz debela gol, katero nahajamo že v staroslov. goliya in v slovenski besedi golica, Nachen. Golen v pomenu votel se v slovenščini nahaja večkrat, golenica, Röhrenknochen. Golena sliva, votla, brez koščice. Tudi ruske besede koráblj ni ravno treba, da izvajamo iz grškega karabos, pač pa je deblo kora, korito. Prof. Skok navaja, da je v Južni Dalmaciji scopelos prešla v dalmatinsko scupuo in skrpio za čeri, ki mole iz morja v Dubrovniku. Laško scoglio, dalmatinski školj utegneta biti izvajana iz grškega scópelos, t. j. čer, dobimo pa tudi v slovenščini deblo skula za tvor, nekaj izbuhnjenega, skulec, Tropfstein, ruski skulá, der hervorstehende Backenknochen, školje, razbito kamenje.

V ruščini skulá pomeni tudi rilec na ladji, kulák, napeta pest. Meyer-Lübcke pod št. 7738 izključuje tvoritev italijanskega scoglio iz grškega scopelos, torej se da beseda scoglio tolmačiti iz slovenske podstave za moljavo, etwas hervorragendes.

Beseda Koper naj bi bila iz latinske Capris v Istri, vzporedno Dalmaciji pri Rogoznici, krpara iz capraria. Mesto Capris, današnje Capo d' Istria pa ima grškega predhodnika aigis. Capra in aigis pomeni kožo. Ni skoraj misliti, da bi se beseda Koper organsko stvorila iz Capris, pač pa je domnevati, da beseda izhaja iz jezika ki je veljal še pred grškim aigis.

Beseda »jarbol« se je po Skoku razvila naravnost iz latinskega arbor, kakor beseda liganj za sipo, Tintenfisch iz latin-

skega lolligo. Značilno za to besedo je, da se nikjer drugod ni ohranila, tudi ne v Južni Italiji, ampak le v jeziku dalmatinskih Slovencev. Večina romanskih besedi Dalmacije je v rabi tudi v Južni Italiji, kar smatra prof. Skok za dokaz, da so v Dalmaciji še pred prihodom Slovenov veljale iste besede, kakor v Južni Italiji. Rimljani bi bili torej prevzeli grške besede ob Jadranu in na prostoru nekdanje Velike Grške. Stari romanski jezik Dalmacije smatra Skok za poseben romanski jezik, enako, kakor je italijanski, francoski, katalonski. Pustil je sledove v jeziku dalmatinskih Slovencev, kot jezik pa se je tudi v Dalmaciji docela izgubil. Zadnjo pričo je ugotovil romanist Bartoli na otoku Krku. Dalmatinska narodna ribarska terminologija se je ohranila v prvem početku, torej iz istih grško-latinskih virov, kakor vsa evropejska kultura Sredozemja.

Nekoliko neskladno Skok navaja, da so Sloveni prinesli iz svoje zakarpatske domovine tudi besedo *ladja*, ki mora biti starša nego njih selitev iz Pripetja, kajti severni Germani so že davno poprej prevzeli to besedo v obliki *elida* kot svojo. Severni Germani celo ne bi imeli pravega izraza za slovensko ladja. Enako so Germani prevzeli iz starodavnega slovenskega ribarstva na Baltiku besedo *vrša* v sedanji nemški obliki *Reuse*. Na Baltiškem morju so slovenski ribarji že konservirali slanike. Besedo *mreža* so si od Slovanov izposodila Madjari, Arnavti in Novogrki, torej cel Balkan in mreža predstavlja kolektivno ribarstvo, torej tudi že višjo stopnjo obrti. Beseda *vlak* za posebno vrsto velike mreže je prešla v novogrško *valcos*. Prof. Skok priznava, da beseda *brod*, *ladja*, *veslo*, *jadro*, *čoln* dokazujejo, da so Sloveni v domnevani pradomovini v Polesju in Pripetju morali imeti tudi razvito brodarstvo. Po poročilu Niederle »Starožitnosti«, zvezek IX., str. 176 so bile ob Baltiškem morju in Polesju cele vasi izključno ribarske, tako, da je sosedom beseda *ribič* bila skoraj istovetna z besedo *Sloven*.

Čudno bi torej bilo, da bi slovenski ribiči ne bili prinesli imen domačih rib s seboj in ne uporabili ista imena za ribe enake oblike v Jadranu. Prof. Skok kljub temu trdi, da Sloveni skoro niso ohranili druge besede nego *riba*. Sloveni torej ob bogatem lastnem zakladu imen rib sladkih in morskih voda, ne bi prenesli nobenega imena na morske ribe v Jadranu. Skoraj vsa imena so po Skoku prišla že v prvih početkih naselitve v jezik dalmatinskih Slovanov,

šele v XI. stoletju polagoma prodirajo italijansko benečanska imena.

A ravno po izvajanju prof. Skoka se mora nasprotno logično sklepati, da so bili Slovenci že od davna ob Jadranskem morju v stikih z Grki, pozneje z Romani in Bizantinci in da so le polagoma tekom vekov pozabili skupna imena slovenskih rib.

Prof. Skok opira svoje trditve glede imenoslovja vzporedno tudi na zgodovino. Predpolaga, da so prišli dalmatinski Slovenci iz Karpatja, iz Pripetja in Polesja pričetkom VII. veka po Kr., ne glede na to, da modernejši filologi in zgodovinarji tako nemogoče trditve več ne vzdržujejo. Pripetje in Polesje je še danes močvirnato in malo obljudeno, po geološkem razvoju moralo je Polesje in Pripetje biti v VII. veku skoro nepristopno. Znani starešina slovanskih filologov Brückner v zadnji »Slaviji« pravi: »Pripetje in Polesje je primerno bivališče za žabe in krkone, ne pa za ljudi.« Ravno tako zgodovina geografije kaže, da je pragozd Pred- in Zakrpatja še v XIV. veku po Kr. segal daleč na sever in jug in so se šele v navedenem veku začela porajati sela to- in onkraj Karpat. Skozi gozdove, ki so segali na sever in na jug se torej ni moglo seliti milijone ljudi z ženami, otroci in čredami. Tudi filolog Jagić je še v IV. zvezku *Archiv für slav. Philologie* vzkliknil, »da bi bilo to pravi statistični čudež.«

Skok pa tudi ne dela nobene razlike med prihodom Slovencev in prihodom Hrvatov v Dalmacijo. O prihodu Slovencev nimamo nobenega zgodovinskega poročila, niti virov po katerih bi zgradili zgodovino naselitve Slovencev na Podonavju, Balkanu in Dalmaciji. Zgodovinske vesti imamo le glede napadov na Balkan, t. j., da so Slovenci deloma iz južne Rusije sami, deloma iz Panonije in Podonavja, pod vodstvom Obrov ali tudi sami, pohajali na Balkan, oplenili plano deželo globoko do Grčije in Carigrada in se s plenom vračali v svoje domove nazaj. Tudi prof. Kos v svojem »Gradivu« ugotavlja, da se Slovenci, pleneči po Balkanu, niso naseljevali, marveč so se vračali na svoje domove za Donavo nazaj.

Nasprotno imamo za Hrvate točno poročilo bizantinskega carja in zgodovinarja Konstantina Porfirogeneta iz dobe 912 do 995. Res se skuša omalovaževati to poročilo, ker se nekatere precej samovoljne teorije filologov in zgodovinarjev (Dümmler, Jagić, Niederle, Jiraček) niso dale združevati z njegovim poročilom. Ako pa se kritično pregleda vse zgodovinske vire, pa se mora

priznavati Porfirogenetu največ stvarnosti in temeljitosti. Nele, da je moral za njegove dobe biti spomin na silne dogodke od VIII. do IX. veka še živ, ampak kot car, ki je imel svoje visoke upravnike še po celem Balkanu in Dalmaciji, se je lahko na licu mesta informiral o vseh podatkih, katere je bilo mogoče nabrati o prihodu Hrvatov in Srbov. Njegovo vestnost in neodvisnost poudarja že Grot v V. l. Archiv. für slavische Philologie, a tudi prof. Skok v Schnetzovi »Namenkunde«, IV. let. in dr.

Ali in kdaj naj bi bili prišli Sloveni v Dalmacijo, Porfirogenet ne poroča. Poroča le o napadu Obrov ali Slovenov l. 568 v Dalmacijo. Šele bizantinski car Heraklej od 610 do 641 je priklical na pomoč proti Obrom, ki so bili zasedli Dalmacijo, bojno četo Hrvatov.

Točno je Porfirogenetovo poročlo, da so oborožene čete Hrvatov petero plemen pod vodstvom bratov: Klukas, Lovel, Kosences, Aluh in Hrovat ter sester: Tuga in Buga, pridrli v Dalmacijo, premagali Obre in zasedli deželo. Turanska imena voditeljev kažejo tudi na turansko pleme. Prerinili so se iz soseščine Frankov do Panonije in Dalmacije. Dobro utrjenih primorskih mest Hrvatje pač niso mogli takoj zavzeti, pač pa so si razdelili plano deželo. Ker niso našli dovolj prostora za vse, se je njih del vrnil proti Panoniji nazaj, večje pleme Kosencev je zasedlo Koroško ter je od tod plenilo par stoletij na vse strani, posebno na zahod proti Tirolski in na jug proti Furlaniji. Pozneje je ustvarila ta hrvatska bojna četa slovensko - koroško državico, v nemških kronikah imenovano »Pagus Chroatus«. Beseda »kazezi«, nemško Edlinge, raztreseno po Slovenskem očitno kaže, da je bilo hrvatsko pleme, ki je zasedlo Koroško in Gornjo Furlanijo hrvatska četa »Kozencev«.

Enako točno poročilo izza dobe istega carja imamo o Srbih. Tudi Srbi so se prerinili iz severa kot oborožena velika četa do Soluna, ter jim je bizantinski cesar odkazal taborišča, da jih je pomiril. Kraj, kjer so se naselili, se je imenoval Srbčište. Od tod so se kmalu na to preselili proti severu Balkana nazaj, kjer so zasedli Zeto in Raško, gotovo v dveh četah, ker Srbi v prvi zgodovini nastopajo ločeno v dveh državnih tvorbah, ki se združita šele tekom XII. stoletja.

Hrvatje in Srbi, enega in istega turanskega plemena, so torej pričetkom VII. veka prišli eden za drugim iz severa, preko Pa-

nonije v Dalmacijo in Bosno, se naselili med poljedelskimi Slovenci ter tako pretrgali njih enotnost, da so na severu ostali Slovenci, na jugu Macedonci.

Pregled zgodovine cele Evrope o takozvanem preseljevanju narodov, t. j. naselitvi bojnih germanskih in turanskih čet, nam kaže povsod isto sliko. Bojna četa prihrumi nad mirno prebivalstvo v deželi, poruši mesta in trdnjave, ki se upirajo, zasede plano deželo ter si jo razdeli med svoje bojevnike po fevdalnem sistemu. Slika je ista v Španiji, na Francoskem, v Italiji, na Nemškem in v slovanskih deželah.

Ko prof. Skok trdi, da so dalmatinski Slovenci prevzeli davno grško romansko kulturo, pa vendar ne sega nazaj na zgodovino te kulture. Splošno je ugotovljeno, da so Jadran kolonizirali Grki. Epidaurus, poznejši Dubrovnik je kolonija Mileta iz l. 652. pred Kr. Okra za Kras, očitno grški imeni Katali in Monokalemi za prebivalce Krasa, Aigis za mesto Koper kažejo, da so Grki trgovali do zadnjega severnega Jadrana ter preko Krasa na Nauportus v notranje dežele. Okra je očitno prevod za slovenski Kras, beseda, ki kaže, da so Grki že v prvem času prišli v dotiko s slovenskim življem, že davno pred Kristovo dobo.

Rimska zgodovina na gorenjem Jadranu pričinja šele z ustanovitvijo velikega emporija Ogleja, l. 182. pr. Kr. V Dalmaciji Rimljani premagajo Ilire l. 168. pr. Kr., prokonzul Scipio Nasica l. 155. pr. Kr. pa gorske rodove Delmincev. Ilirci, sedanji Albanci so se zatekli na jug okoli Skaderskega jezera ter v nepristopne gore, po katerih še danes prebivajo. Slovenska krajevna imena po Albaniji do Jadrana kažejo, da so morali pred njimi že prebivati Slovenci, kajti nimamo nobenega poročila, da bi Slovenci sploh kdaj naselili Albanijo, nobenega poročila o kakih bojih ter ni misliti, da bi mirno ljudstvo Slovenov pregnalo bojevitelne Ilire ali Albance.

Romaniziranje Albanije se pač pričinja polagoma in šele za dobe rimskih cesarjev. Prebivalci plane dežele so morali za časa prihodov Gotov, Obrov in Hrvatov biti vsaj deloma poromanjeni, na kar kaže ime Morlaki, Mavrovlahi, očitno Romani, ki so pred napadi Gotov, Obrov in Hrvatov bežali v gore ter se pomešali s slovenskimi gorjani. Le po tej poti se da razložiti pojav Morlakov v Dalmaciji in Mavrovlahov na Balkanu.

Prof. Skok popolnoma prehaja zgodovinsko dobo pred prihodom Hrvatov. Gotovo je, da so morali Gotje, predno so zasedli Italijo in razdelili Panonijo, Bosno in Dalmacijo med svoje bojevnike, zapustiti sledove svojega gospodstva tudi v Dalmaciji. Gotovo je, da so bili oni gospodarji prej rimskih obmorskih mest, saj so tudi v Italiji zasedli trdnjave in mesta. Imamo tudi vest iz l. 473. za nekega comes Gothorum kot vojaškega poveljnika. Gotovo pa je tudi, da so bili Gotje maloštevilni in za časa prihoda Hrvatov že vsaj večinoma poromanjeni ali poslovenjeni. Gotovo je tudi, da niso imeli nobene prave vojaške sile več, ker so se Obri in Hrvatje zlahka polastili dežele. Pač pa so v posameznih trdnejših mestih ostali Romani še gospodje pod vodstvom gotskih poveljnikov, pač poromanjenih. Saj se je kralj Teodorih sam poromanil ter smatral sebe in Gote kot upravičene naslednike Rimljanov. Tudi po plani deželi, kjer so bila obljudena središča, so morali biti Gotje porazdeljeni in so se ali že poromanjeni ali poslovenili med domačim prebivalstvom. Ni analogije z Germani, ki so zasedli Francijo, Španijo in Italijo ter kot gospodovalno pleme ohranili dolgo svojo narodnost in stvorili zmes modernih Romanov. Gotje v Dalmaciji in Bosni niso zapustili znatnega sledu. Po plani deželi so Hrvatje stvorili fevdalno plemstvo med slovenskim poljedelcem. Moramo sklepati, da je bil v Dalmaciji gosto naseljen poljedelec — Sloven, ker so Gotje med njimi docela izginili in ker je hrvatska četa prevzela slovenski jezik in so se tudi mesta v masi polagoma poslovenila.

Že za l. 633. imamo zgodovinsko poročilo o Neretvanih kot pomorskih roparjih na Jadranu. Za Donavske Slovence pa je poročilo o napadu proti morju na otok Kreta že iz l. 623. Eno in drugo poročilo dokazuje, da so napadovalci morali biti stari, izkušeni brodarji in ne komaj dospeli konjeniki-bojevniki Obri. Hrvatje in Srbi.

Zgodovinsko poročilo o Slovenih po naselitvi v Dalmaciji nam prinaša tudi Paul Diakon, ki poroča, da so Dalmatinski Slovenci že l. 642. preko Jadrana napadli južno Italijo in so oblegali mesto Sipont. Longobardi pod vodstvom Romualda so jih premagali, oziroma so se jih vsled pogajanja iznebili. Paul Diakon izrecno poroča, da je vojvoda Longobardov, Romuald govoril z napadalci slovenski. Takrat in še dolgo po tem kroničarji seveda

niso znali delati razlike med Slovenci in Hrvati. Morala pa je obstajata ta razlika jezika in plemena še dolgo, posebno v Dalmaciji, kar nam jasno kažejo statuti občine v Poljicah nad Splitom, kjer se govori še v XI. stoletju o dvojnem skladu prebivalstva, eni so »dediči«, očitno Slovenci, drugi so pa »ugriči«, očitno Turanci. V Poljicah so še ohranjene slovenske besede: meja, rjav, tuj, preja i. dr. Tedaj, v Poljicah so živeli v skupni državni organizaciji še Slovenci ter inoplemenski Hrvatje. Tudi Porfirogenet poroča, da so za njegove dobe v severni Dalmaciji še ločili Obre od Slovencev in Romanov. Geograf Cvijić navaja, da so se še dolgo v srednjem veku ločili v Kapeli Slovenci in Hrvatje — Turanci, dočim smatra Neretvane, Zakumljane, Trevinjane, Dupljane in Bosance za Slovence, ki so bili pred Hrvati in Srbi naseljeni. Dubrovčani so se sprva sploh imenovali Slovence.

Je torej popolniti zgodovino, kakor jo navaja prof. Skok tako, da so Slovenci imeli plano deželo Dalmacije še pred prihodom Gotov in so tvorili poljedelsko ljudstvo Dalmacije, nad katerim se je nadredil fevdalni sistem hrvatskih bojevnikov. Polagoma se je vršila stopitev slovenskih velmož s hrvatskimi gospodarji in ker je moralo biti slovensko prebivalstvo v odločni večini, je v VIII. stoletju slovenski element že popolnoma zavladal ter dobimo ob nastopu prvih knezov sama slovanska imena, tako knez Domagoj »pessimus dux Sclavorum«, ki je vladal od l. 864. do 876., Branimir »dux Sclavorum« od l. 879. do 892. itd. Imamo torej zgodovinske podatke iz VI. in VII. stoletja. Tekom drugega dela tega stoletja in tekom celega VIII. stoletja pa tvori fevdalna hrvaska država po vzgledu ostale Evrope, posebno pod vplivom frankovskega vladarstva, ki je segalo do Dalmacije. Takrat bi torej prenehal romanski vpliv v Dalmaciji ter je nastopala benečanska doba potujčevanja.

Tudi na zgodovino Benetk se prof. Skok ne ozira.

Iz vseh zgodovinskih podatkov ne moremo sklepati, da so Slovenci prišli skoraj istočasno ali le nekoliko let pred Hrvati v Dalmacijo iz Pripetja in Polesja, marveč edino le, da so bili že od davna naseljeni tudi ob Jadranu in da so v dotiki z Grki in Romani prevzeli že za davna imena rib in pomorstva od Grkov in Latincev. Zgodovina Hrvatov je jasna. Hrvatje so osvojevalno turansko pleme, ki je Dalmacijo zasedlo v začetku VII. stoletja

in si podvrglo najprej plano deželo Slovencev, uvedlo med njimi fevdalni sistem, se docela poslovenilo ter si polagoma podvrglo tudi romanska mesta po obrežju.

Do istega rezultata smo prišli, sledeč tolmačenju krajevnih in ribjih imen. Ako primerjamo ribja imena evropskih voda ter vidimo, da so Dalmatinski Sloveni prevzeli ribja imena Grkov in starih Romanov ter skoro docela pozabili svoja imena, moramo sklepati, da so Sloveni že davne vekove pred Kristom in po Kristu stanovali ob Jadranskih bregovih.

Résumé.

Die kulturelle Bedeutung der Fischnamen.

Der vor kurzem verstorbene († 1935) slovenische Tourist und Ethnograph Dr. Henrik Tuma, steckt noch in den Fußstapfen der slavischen Autochtonisten (Valentin Vodnik, Jan Kollar, Šembera, Davorin Trstenjak, Topolovšek, D. Žunkovič), die da behaupten, daß die Slovenen, Kroaten und Serben schon vor der römischen Okkupation im Noricum und Illyricum wohnten, also mit den alten Illyriern identisch wären. In dieser Arbeit über die kulturelle Bedeutung der Fischnamen führt er aus, daß man auf Grund der historischen Quellen nicht allgemein schließen dürfe, die Slovenen seien fast gleichzeitig mit den Kroaten (oder nur wenige Jahre vorher) aus dem Pripet-Gebiet und aus Polesje nach Dalmatien gekommen, vielmehr nur soviel, daß die Slovenen schon von altersher auch an der Adria angesiedelt wären und daß sie durch den Verkehr mit den Griechen und Römern schon lange vorher die Namen der Fische und der Schiffahrt übernommen hätten. Die Kroaten seien nämlich ein turanischer Stamm gewesen, welcher Dalmatien schon am Anfange des VII Jahrhunderts besetzte, bei ihnen das Feudalsystem einfuhrte, sich aber dabei slovenisierte und sich allmählich auch romanische Städte an der Küste unterwarf.

Zu diesem Resultate ist der Verfasser durch die Erklärung der Orts- und der Fischnamen gekommen. Wenn man nämlich die Namen der Fische europäischer Gewässer vergleicht und wenn man sieht, daß die Slovenen Dalmatiens die Namen der Fische von den Griechen und von den alten Römern übernommen haben — fast ganz vergessend auf eigene Benennungen — so mußte man zum Schlusse kommen, meint H. Tuma, die Slovenen haben schon ganze Jahrhunderte vor und nach Chr. Geb. an der adriatischen Küste gewohnt.

O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovanih.

Predavanje b. ministra dr. N. Županića na Internacionalnem kongresu za znanstveno proučevanje ljudskih problemov v Berlinu dne 29. avgusta 1935.

(Mesto: berlinska univerza).

Uvodno naj mi bo dovoljena, spoštovani gospodje kolegi, mala pripomba k zanimivima govorima častnega predsednika kongresa, g. notranjega ministra Nemške države, dr. Viljema Frick-a,¹ in g. ministerijalnega direktorja dr. Arturja Gütt-a,² ki sta v glavnih linijah podala nalogo znanstva in politike za izboljšanje ljudstva na biološki in socialni osnovi. Gotovo bodo mnogi nasveti iznešeni v tema dvema govorima vpoštevani in bodo nekateri verjetno postali celo državni zakoni doma na Nemškem kakor drugje v inozemstvu, ali proti izvestnim predlogom g. Gütt-a, ki oznanjajo prepoved ženitve med polnokrvnimi Arijci in Ne-arijci ter proti nasvetu nemškim staršem naj može svoje hčere samo z nemškokrvnimi (deutschblütigen) mladeniči, imam močne pomisleke in zelo sumim, da bi se ti predlogi mogli kdaj praktično izvesti. Dovoljenje zakonske združitve med Arijci in Ne-arijci le na osnovi predhodne sterilizacije se mi pa zdi nesodobno, preveč poniževalno in preveč naperjeno proti elementarnemu pravu človeka in vsakega naroda. Cenjeni predavatelj se je ozrl na vse mogoče faktorje biološkega in socialnega značaja, ki pridejo v poštev pri osnovanju rodbine, vendar je prezrl izbor (izbiro), ki je prvovrstne važnosti pri združitvi moškega z žensko. Ta združitev počiva na medsebojnem dopadajenju, simpatiji in je v glavnem estetske narave. Simpatija pa rodi ljubav, ki vse premaga: Venus victrix. Lepo se o tem izraža hrvatski narod ko pravi: Oj, teško je umrijeti kad ništa ne boli, još teže je ljubiti, što srce ne voli. Tu ne pomorejo nikake teoretske učenosti niti državne zakonske prepovedi.

¹ Discours de M. le Dr. Frick, ministre de l'intérieur du Reich et du Prusse. Congrès International pour l'étude scientifique des problèmes de population à Berlin, de 26 août au 1er septembre 1935. Berlin 1935.

² A. Gütt, Bevölkerungspolitik als Aufgabe des Staates. Vortrag gehalten vom Dr. Med. A. G. Ministerialdirektor im Reichs- und Preuss. Ministerium des Inneren, anlässlich des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft in Berlin am 29. August 1935, Berlin 1935.

Kaj pa smatra jugoslovensko ljudstvo za rasno lepo, kaj je njegov rasni ideal, in kakšno vlogo imajo komponente rasnih tipov pri izboru v ljubavi in pri sklepanju ženitev, o tem Vam hočem, častiti kolegi, v kratkem nekaj povedati. Predno pa preidem na stvar samo, bodi omenjeno, da se s tem predavanjem uvaja v znanstvo etnologije nova veja, rasna estetika (antropološka estetika) in to na osnovi življenja in umetnosti jugoslovenskega ljudstva, v prvi vrsti na osnovi narodne poezije z dragocenimi dokazilnimi pripomočki.

Lepe in koristne stvari ljubimo ter jih cenimo. Cena in občudovanje odgovarja stopinji redkosti: »Omnia praeclara rara«. To pa ne velja samo za drage kamne in plemenite kovine, temveč tudi za lepe in redke rasne tipe človeškega rodu.

Po mestih na evropskem severu žanjejo črnkaste (brinetne) lepotice in lepotci priznanje ter dopadajenje, a na jugu so že rimski pesniki hvalili žoltaste (plave) ženske, zato, ker so bile redkost. To pravilo pa, izgleda, da ima veljavnost samo za omikane in inteligentne meščane, kajti kmetsko prebivalstvo sodi — vsaj pri Srbohrvatih — drugače o rasnih tipih, ki se nahajajo v isti deželi v manjšini ali pa obstojajo kot izjema. Za to trditev bomo podali nekoliko primerov iz vseh delov Jugoslavije, največ iz narodne tradicije, narodnega pesništva, ki je ogledalo prošlosti naroda ter odmev njegove duše in srca. Narodov rasni okus pa bomo opredelili regijonalno in ga presodili na osnovi podatkov znanstvene antropologije.

V Bosni se danes nahajajo temni lasi, t. j. kostanjevi in črni, z 72% ter temne oči v veliki večini³ in jih je smatrati kot navadne in splošne. Modre (plave) oči s 16% pa se nahajajo v razmerju s celoto v veliki manjšini in so tako v izjemnem položaju. Po gornji tezi (omnia praeclara rara) bi človek mislil, da uživajo v Bosni plave oči kot rariteta večjo hvalo nego temni toni iride (šarenice). To pa ni tako, ampak ravno narobe. Srpska narodna romanca »Mujo i Uma« pripoveduje prav na tragičen način, kako je zaljubljeni mladenič Mujo odšel v smrt, ko mu je njegova jako sramežljiva izvoljenka Uma po dolgih prošnjah odprla oči in so te bile modre (plave) a ne »črne« (temne), po katerih

³ A. Weisbach, Die Bosnier. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. XXV, str. 210, 215. Wien 1935.

je on kot priprosto podeželsko dete hrepenel pod presunljivim pritiskom splošnega okusa bosanskega ljudstva. Plave oči so odvrnile Muja od nadvse ljubljene Ume, da jo je zapustil, ona pa ga je zato proklela in zaklela v smrt.

Mujo i Uma.

Zafali se Mujo momče mlado:

»Ljubio sam u majke jedinu,
Često sam joj slao armagane:
Dvije dibe, četiri kadife,
I dva ćurka vunom postavljena
I dva fesa biserom kićena;
Dva kićena, a dva ne kićena;
I dva pasa nek je više glasa;
Još da znadeš da su crne oči,
Još bih dao, ne bih zažalio.«
Pa pošeta niz mermer sokake
Dozivao Umu ljepoticu:
»Izidider, Umo, izidider, dušo!
Pogledaj me Umo, crnijem očima!«

Prevari se Uma, ujede je guja,
Pa pogleda Uma plavijem očima;
Kada vide Mujo da su plave oči,
Govorio Umi: »Udaj se, Umo,
Udaj se Umo, ti ne čekaj mene!«
Govorila Uma: »Ajde, ajde, Mujo,
Sad na tebi, Mujo, zelena dolama
Do dan do dva, Mujo, zelena trava;
Sad na tebi, Mujo, svilena košulja,
Do dan do dva, Mujo, bijela astara;
Na glavi ti, Mujo, fesak, finofesak,
Do dan do dva, Mujo bijela saruka:
Kako Uma reče, i Muji se steče.
I umrije Mujo, žalosna mu Majka.⁴

Pri čitanju gornje romance sem se nehote domislil na prvo kitico globoke in mistične pesmi francoskega lirika Sully Prudhomme-a »Les yeux«:

»Bleus ou noirs, tous aimés, tous beaux,
Des yeux sans nombre ont vu l'aurore;
Ils dorment au fond des tombeaux,
Et le soleil se leve encore.«

Inteligentnemu francoskemu pesniku, ki ljubi dovršene, ostro brušene kot briljant sijoče fine oblike, so plave ali temne oči enako lepe in enako mile, ali iz dna groba mu ugovarja nesrečni mladenič Mujo, da v Bosni ni tako, da se tam umira za »črne« oči in njegova zaročenka Uma solzna potrjuje, da se tam izgubi življenjsko srečo radi plavih oči.

Tudi pri temnookih in temnolasih Arabcih, Turkih, Tatarih in Kitajcih niso priljubljene modre oči, ampak čutijo odvratnost do njih.⁵

⁴ Вук. Стеф. Караџић, Српске народне пјесме. Књига I, pag. 462. Државно издање. Београд 1891.

⁵ Archiv für Anthropologie, XXXII, pag. 222—223. Braunschweig 1906.

Pri tej priliki naj bo nekaj povedano o rasni kompleksiji starih Ilirov, ki so predhodniki Jugoslovanov, zlasti srbskega plemena na trupu Balkanskega polotoka in so dali jezikovni in fizijo - etnični substrat za jugoslovenske novosele v VII. stoletju po Kristovem rojstvu. Četudi sta M. Hoernes⁶ in H. Kiepert⁷ trdila, da antični avtorji pišejo o mali rasti in črnkasti kompleksiji Ilirov, nismo mogli v to verjeti iz raznih razlogov. Iskali smo pri grških in latinskih pisateljih, dokler nismo prišli do mesta, ki je opravičilo naš sum. Klavdij Galen (umrl 201 po Kr. r.) meni namreč, razpravljajoč vprašanje temperamentov, da je oblika in barva las ljudi zavisna v prvem redu od geografske lege in klime po bivališču dotičnega naroda. Kot kontrast črnolasim in kodrastim Arabcem, Egipčanom in Indom postavlja Galen nasproti narode najsvetlejše kompleksije: Ilire, Germane, Dalmatince, Sauromate ter skitske narode. V sredino izmed obeh skupin bi prišli narodi zmerno temne in zmerno svetle rasne kompleksije: „Εφεξῆς δ' ἂν εἴη λέγειν τὰς αἰτίας ἀπάντων τῶν συμβεβηκότων ταῖς καὶ σεσιν ἐν ταῖς τῶν τριχῶν διαφοραῖς καθ' ἡλικίαν καὶ φύσιν σώματος. Αἰγύπτιοι μὲν οὖν καὶ Ἀραβες καὶ Ἴνδοι καὶ πᾶν τὸ ξηρὰν καὶ δερμὴν χῶσαν ἐποικοῦν ἔθνος μελαινας τε καὶ δυσανξείας καὶ ξηρὰς καὶ σῆλας καὶ κραύρας ἔχουσι τὰς τσίχας ὅσοι δ' ἔμπαλιν τοῦτος ἕγρὰν καὶ ψυχρὰν χῶσαν ἐποικοῦσιν, Ἰλλυροὶ τε καὶ Γερμανοὶ καὶ Δελμάται καὶ Σαυροματαὶ καὶ σύμπαν τὸ Σκυθικὸν εὐανξείας μετρίως καὶ λεπτὰς καὶ εὐθείας καὶ πυρρὰς, ὅσοι δ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτων ἐκκρατον νέμονται γῆν εὐανξεστάτας καὶ μελαινας μετρίως καὶ παχείας συμμέτρως καὶ οὐτ' ἀκριβῶς σῆλας οὐτ' ἀκριβῶς εὐθείας⁸.

Stari Iliri so se toraj odlikovali s svetlo (žolto) barvo las, ki je prehajala v rdečkast sijaj kakor pri Germanih. Za oči Ilircev pravi A. Gelij,⁹ da so imele fascinirajočo, magično moč in da so mogli s pogledom ubiti človeka: »Oculis quoque exitialem facinationem fieri in eisdem libris scriptum est traditurque esse homines in Illyriis, qui interimant videndo quos diutius irati viderint, eosque ipsos mares feminasque, quin visu ita nocenti sunt, pupillas in singulis oculis binas habere«. Slično se govori

⁶ M. Hoernes, Die Urgeschichte des Menschen, str. 522. Dunaj 1892.

⁷ H. Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, str. 358. Berlin 1878.

⁸ ΓΑΛΗΝΟΥ Περὶ χράσεων (Rec. G. Helmreich, str. 68.) Leipzig 1904.

⁹ A. Gellii, Noctium atticaum lib. IX, cap. 4, § 8. (Edidit. M. Hertz, volum. I, pag. 419.) Berlin 1883.

o dalmatinskih Zagorcih Dinarskih Alp, da imajo pogled kot sokoli in da režejo (presekajo) z očmi.

Stara srbska balada »Marko i kći kralja arapskoga« iz Hercegovine opisuje kako je jugoslovenski Odisej, Kraljević Marko, presunjen od zgražanja in gnjusa pred drugorodnim in tujekrvnim, storil navečji greh v svojem življenju, ker je postal morilec svoje neveste. Balada namreč pripoveduje, kako je Marko na svojih osvetniških pohodih prišel tudi v zamorsko (arabsko?) deželo, kjer je bil iznenadoma napaden in vržen v ječo, kjer je zdihoval osem let. Pri neki priliki ga zagleda skozi okno mlada hči zamorskega kralja in se zaljubi v njega. Obljubila mu je osvoboditev iz ječe in polno vrečo zlatnikov, če ji obljubi in ji priseže, da jo bo vzel za ženo in jo popeljal na svoj dom. Težko se je Marko odločil. Ali sila Boga ne moli. Marko sname kučmo z glave, položi jo na svoje koleno in priseže pri kučmi držati obljubo. In v nočni temi odpre tajno črna princeza vrata ječe in mu pripelje mitičnega konja »šarca«. Marko ga zajaše in pobegne v smeri Prilep v južno Srbijo, spremljan od svoje zamorske neveste, ki jo je nosil drugi konj skupno z njeno doto — z bisegami ducatov. Ko se je porodilo jutro in sta se begunca ustavila radi počitka, objame zaljubljena princeza zaročenca Marka s svojimi črnimi rokami z nasmehom blaženosti in sreče. Belina zob je Marku čudno tuje odsevala pri temni koži obraza in spadel ga je toliki gnjev pred tujo raso in krvjo, da je bliskoma potegnil sabljo in kakor kači odsekal glavo svoji nesrečni in nesojeni nevesti. Ta veliki greh je grizel v srcu Kraljeviča Marka, da ni mogel spati radi slabe vesti in se ni mogel pomiriti. Pozval je zbor devetih svečenikov in je izpovedal svoj veliki greh ter se kesal. Zlato, ki mu ga je prinesla zamorska princeza kot doto, je potrošil za zidavo cerkvâ in samostanov, da bi mu usmiljeni Bog odpustil veliki greh.

Kraljević Marko je poplašal izkazano mu uslugo in veliko ljubezen zamorske princeze z nehvaležnostjo in umorom. Ali ni mogel drugače. Ni mu dala kri, branil mu je čut evropskega človeka. Rajši je razmetal vse zlato, rajši je postal največji in javni grešnik in nase navalil vse prokletstvo, nego da bi se spolno dotaknil ženske ali se v zakonu združil z njo, ki je bila tuje krvi in neznanega plemena tam nekje iz zamorske dežele. Oskrunil bi bil sebe in svoj rod. Sramoval bi se bil sam pred seboj in ne

bi mu bilo obstanka pod soncem. Tak rigorozni odpor jugoslovenske krvi proti tuji rasi bi izpadel še ostrejši, če bi si imeli nesojeno nevesto Kraljeviča Marka predstaviti kot Arabko in ne kot Zamorko, ker v srbskem jeziku pomeni »Arap« Zamorca kakor tudi Arabca. Arabci pa pripadajo kot Semiti v glavnem mediteranski rasi, ki je v Siriji in Palestini pomešana z armenoidnimi brahicefali, na jugu pa nekoliko z negroidnimi elementi. Arabci torej niso ni od daleč tako tuji dinarski rasi Srbohrvatov, kakor so Etijopci ali pa pravi Sudanski zamorci. Semiti, posebno severni, stoje Srbom samo nekaj več rasno oddaljeni nego n. pr. Sicilijanci, Grki ali Armenci.

V srednjem veku, zlasti v zgodnjem, so bili Jugoslovenom lastni vsi znaki nordijske rase, saj so bili dolihocefalni, svetle kompleksije in visoke rasti.¹⁰ Krvno mešanje s staroseli jih je v stoletjih spremenilo, kakor so se tudi Nemci na svoj način spremenili, posebno v Alpah in v porečju gornjega Dunava, a na osnovi starejšega retijsko-romanskega rasnega sloja. Vsakako pa je ostala Srbohrvatom iz srednjega veka visoka statura in ponosno držanje, ker je morfološka anatomija dokazala, da spadajo med najbolj visokorasle narode v Evropi (Škoti, Angleži). Morda je podzavesten čut za rasno ohranitev skoval sentenco prepovedi: »Sitnu, malemu ne uzimaj za ženu!«

Marko i kći kralja arapskoga.¹¹

a) Markov greh.

(Iz Hercegovine — Gacko.)

Pita majka Kraljeviča Marka!	»Jednom bijah u zemlji Arapskoj,
»Ja moj sinko, Kraljeviću Marko!	»Pa uranih na vodu čatrnju,
»Što ti gradiš mloge zadužbine?	»Da napojim mojega šarina;
»Il' si teško Bogu zgriješio,	»Kad je dođoh na vodu čatrnju,
»Il' si ludo blago zadobio?«	»Al' na vodi dvanaest Arapa;
Veli njojzi od Prilipa Marko:	»Ja šćadijah, mati, preko reda,
»Oj Boga mi, moja stara majko!	»Da napojim mojega šarina,

¹⁰ N. Županić, Etnogeneza Jugoslovenā, (Sep. otisak iz »Rada«, 222, Jugosl. Akad. Znan.), Zagreb 1920. — N. Županić, Zur physioethnischen Metamorphose der Völker mit besonderer Rücksicht auf die Südslaven. Verhandlungen des Internationalen Kongresses für Bevölkerungsforschung, Bd. III., pag. 167—176. Rim 1933.

¹¹ Краљевић Марко, Пробрао и средно Св. Ф. Стојковић. (28 књига »Друштва Св. Саве«, стр. 191, 192.) Београд 1922.

»Ne dade mi dvanaest Arapa;
 »Mati moja, izvadismo kavgu:
 »Ja potegoh tešku topuzinu,
 »Te udarih crna Arapina,
 »Ja jednoga, mene jedanaest,
 »Ja dvojicu, mene desetina,
 »Ja trojicu, mene devetina,
 »Ja četiri, a mene osmina,
 »Ja petinu, a mene sedmina,
 »Ja šestinu, a mene šestina;
 »Šestina je mene nadvladala,
 »Svezaše mi ruke naopako,
 »Odvedoše kralju arapskome;
 »Kralj me baci na dno u tavnicu.

»Ja tavnovah za sedam godina
 »Nit' ja znadoh, kad mi ljeto dođe,
 Osim jedno, moja stara majko:
 »Zimi bi se grudale djevojke,
 »Probace mi po grudu snijega,
 »Po tom znadem, da je došla zima;
 »Ljeti bace strušak bosioaka,
 »Po tom znadem, da je ljeto,

majko.

»A kad nasto osma godinica,
 »Tavnica mi nije dodijala,
 »Dodija mi Arapka djevojka,
 »Mila ćerca kralja arapskoga
 »Dolazeći jutrom i večerom;
 »Viče mene na tavniki pendžer:
 »»Ne trun' jadan, u tavnici,

Marko!

»»Već daj mene tvoju vjeru tvrdu,
 »»Da ćeš mene uzet' za ljubovcu
 »»Da izbavim tebe iz tavnice,
 »»Dobra tvoga iz podruma Šarca,
 »»Nakupiću žutijeh dukata,
 »»Bolan Marko, koliko ti drago!

»Kad se, mati, videh na nevolji,
 »Skinuh kapu, metnuh na koljeno,
 »Pa se kunem kapi na koljenu:
 »»Tvrda vjera! ostavit' te neću,
 »»Tvrda vjera! prevarit' te neću;
 »»I sunce je vjerom prevrnulo,
 »»Te ne grije zimi k'o i ljeti,
 »»A ja vjerom prevrnuti neću!
 »To promisli Arapka djevojka,
 »Promislila da se kunem njojzi:
 »Jedno veče bješe omrknulo,
 »Otvori mi od tavnice vrata,
 »Izvede me iz tavnice, majko,
 »Dovede mi pomamna Šarina
 »I još sebe boljeg od Šarina,
 »Na obadva bisage dukata,
 »Donese mi sablju okovanu;
 »Odale se dovatismo konja
 »I odosmo kroz zemlju Arapsku.

»Kade jutro bješe osvanulo,
 »I ja sjedoh, mati, otpočivat',
 »A uze me Arapka djevojka,
 »Zagrlj me crnijem rukama;
 »Kad pogledah, moja staro majko,
 »Ona crna, a bijeli zubi,
 »To se mene mučno učinilo,
 »Ja potegoh sablju okovanu,
 »Udarih ju po svilenu pasu,
 »Kroz nju sablja, mati, prolećela;
 »Prihvatih se mojega Šarina,
 »Još Arapci glava progovara:
 »»Bogom brate, Kraljeviću Marko!
 »Nemoj, bolan, mene ostaviti!
 »Tu sam, mati, Bogu zgriješio,
 »A veliko blago zadobio,
 »Te ja gradim mloge zadužbine.«

b) Markovo ispovedanje.

(Iz Mačedonije.)

Pobolih se Marko Kraljeviće.
 Ta si ležal tokmu tri godini,
 Ot niščo si iljač ne na'ožal.

I mu reče njegov'va stara majka
 »Aj ti Marko, aj ti milj sinko!
 »Nesi bolen, sinko, ot Gospoda,
 »Tuk si bolen, sinko, ot greo'i;

»Da ti vikna popoj' duovnici,
 »Lepo da se, sinko, ispovedviš,
 »Da si kažiš tvoji te greo'ic.

Ščo mi vikna do devet popo'i,
 I popo'i Markomu vele'e:
 »Kaži Marko, tvoji te gre'oi.«

Toga velit Marko Kraljeviće:

»A e gidi, popoj' duovnici!
 »Ja si imam golemi greo'i:
 »Na pra'ina ljudje sum zagubil,
 »Mnogi majki ja sum si izgoril;
 »Ama eden gref imam najgolem.
 »Koga pojdoj vo Arapska zemja,
 »Se bijefme so crni Arapi.
 »Bog je ubil edna stara baba,
 »Ščo golema marifet im kaza,
 »Izvado'e nivni ostri sabji
 »I po zemji ni i naredi'e,
 »Isekve'e ot konji kitici,
 »Sem junaci živi ne fati'e,
 »Ne fri'i'e vo temna zandana.
 »Koj si umre, koga go pušči'e,
 »Ja si ležaf do devet godini;
 »Ja ne znaef ni leto, ni zima.
 »Car imaše edna mila čerka,
 »Mila čerka, arapska devojka.
 »Koga beše leto so cvečina,
 »Mi davaše po edna kitka cveće
 »Mi veleše arapska devojka:
 »»Nâ ti, Marko, i ti da razberiš,
 »»Ot je sega leto so cvečina.«
 »Koga beše zima so snego'i,
 »Mi da'aše grutka snegoita:
 »»Na ti, Marko, sega da razberiš
 »»Ot je sega zima so snego'i.«
 »Se počudif toga, što da čina.

»Kak d'izlezam ot temna zandana?
 »E izmamif arapska devojka:
 »»Izvadi me, arapske devojke,
 »»Izvadi me ot temna zandana,
 »»Dje te zemam za mlada nevesta.«
 »Se izmami arapska devojka,
 »Me izvadi ot temna zandana:
 »Koga beše caro na lo'enje,
 »Na lo'enje vo gora zelena,
 »Ta si zede do tri dobri konji
 »I si zede tri to'ari azno,
 »Si ja kalif zad sebe na konja,
 »Pobegnafme vo Prilepsko Polje;
 »Se zastoif na kraj bele češma,
 »Da pieme edna studna voda.
 »Se opulif v arapska devojka;
 »Koga vidof pusto lice crno,
 »Lice crno, pusti zubi beli,
 »I mi dojde grozno i nearno,
 »Trgnaf sabja, ja presekof gla'a.
 »Tije mi se golemi greo'i«...
 Si stana'e devet te popôi,
 Mu pea'e sveti vangeliya,
 Mu pea'e prosteni molitvi,
 Go pea'e tri dni i tri noči;
 Go fatilo Marko son da spiet.
 Koga ot son mi se razbudilo,
 Malu stana, kolku da si sednit,
 Po malu si Marko ozdra'ilo!

Ako sodimo okus Srbov odnosno rasnih tipov po vsebini navedenih narodnih balad, potem si ne moremo v srednjeveški Srbiji zamisliti kot možno kako šekspirsko Desdemono, ki se je v Benetkah zaljubila v zamorca Otela in postala njegova legalna žena. Sicer pa obsojajo že osebe, ki nastopajo v veliki tragediji in ki so doma v Benetkah Desdemono radi njenega izpozabljenja kakor tudi črnca, ker se je predrznil zaljubiti se v belo patricijsko hčer. Intrigant Jago draži in hujska Desdemoninega očeta v nočni dobi pod oknom, pokazujoč mu z aluzijo prepad med belo in črno raso ter grdo in nenravno združenje obeh:

»Srce vam je na dvoje, izgubljene pol duše.

Zdaj, prav zdaj, star črn oven ovčico vašo belo naskakuje.«

Shakespeare, Othello, I. dejanje, 3. prizor.

Brabantio, Desdemonin oče, si ne more ni misliti a kam razložiti, da bi se njegova mlada, nedolžna in lepa hčerka mogla zaljubiti v nekaj, čemur se protivi narava in kar se more pogledati samo s strahoto. Zato sumniči Otela pred dožem, da je pridobil, zmešal in zavel Desdemono z začaranimi in mazaškimi napojili.

».....; Dekle plaho,
mirno in tiho, da v nji slednji vzgib
zardel je nad seboj; in ona — kljub
naravi, letom, domovini, glasu
in vsemu — pa zaljubiti se v nekaj,
kar je pogledati bilo je strah.
Le spačen, nedostaten um bo sodil,
Da mogla bi popolnost kdaj tako
zabresti zoper ves naravni zakon;
In treba spletk iskati je peklenskih,
Da to se pojasni. Zato še trdim,
da z mešanici, ki kri jemlje,
in sóki, v ta namen začaranimi,
je na njo deloval«.

Shakespeare, Othello, I. dejanje, 3. prizor.

Mimogrede naj bodo omenjeni škandali in ljubavne afere, ki so se pred kakimi štiridesetimi leti splele med Ašantizamorci in lepimi Dunajčankami, kar gre pač na račun splošnih velikomestnih zablod in dekadence starega in zdravega evropejskega okusa odnosno rasne lepote in njene ohranitve.

No vrnimo se k ljudstvu Jugoslavije!

Izgleda da se pri Slovencih, ki stanujejo v severozapadnem kotu kraljevine Jugoslavije, v pogledu ljudske rasne lepote ni izkristaliziral v narodnih pesmih in pripovedkah nikak poseben tip rasne lepote. Tega so morda krivi tuji vplivi, ker leži slovensko ozemlje na križišču prometa iz Italije v srednje Podonavje in iz srednje Evrope na Jadran ter v Italijo. Tudi vpliv mestne kulture in okusa je močno zapažen na ladanju pri Slovencih.

V neki lirski pesmi iz Ziljske doline na Koroškem hvali mladenič vitko postavbo svoje drage in njen rožasto - bel obraz.

»Je bwa tenka ko konopwa,
rdeča kakor gautoža
bjewa ko makov cvjet,
sam Bog te zvolio na te svjet«.¹²

¹² Slovenske narodne pesmi. Zbral in uredil K. Štrekelj. Zvezek II., pag. 19, No. 1035. Ljubljana 1900—1903.

V pesmici iz Cerovca na južnem Štajerskem primerja dekle svojega fanta s karanfilovim cvetom, njegov pogled s plamenom sveče, njegov glas z brnenjem strune in njegov hod s štetjem šolarja:

»Moj ljubi je lép,	še lepše golči,
kak klinčekov cvet;	kak struna brni;
še lepše gledi,	še lepše gre,
kak sveča gori;	kak šolar štet vè.« ¹³

Zopet druga južnoštajerska pesem hvali Ljubljanki belo kot lilijo, rdečo kot kri, zaljubljenega pogleda in smejočih ust.

»Ta moja je bela kak lelja
in tudi rudeča kak kri,
me lepo zalübleno gleda
in tüdi na smeh se drži.«¹⁴

Pesmica iz Celja na južnem Štajerskem veli: Ona je lepa, ona je mlada, ima sinje oči, srednje je rasti in je mestno dekle.

»Je lepa, je mlada
ma plave oči,
je sredne postave,
je purgarska hči.«¹⁵

V Kobaridu, v bivši pokneženi grofiji Goriški se poje: Ona ima rdeča lica in črne oči, ona mi najbolj ugaja, ker lepše ni.¹⁶ Neka koroška pesmica iz Borovlján hvali »črne« oči in kodraste (rudaste) lase.¹⁷ Zanimivo je, da se pri Slovencih, ki so med vsemi Jugoslovenci najbolj svetlooki (53'6%)¹⁸ daje v narodnih pesmih temnim očem (prav za prav kostanjevo - rjavim) prednost pred modrimi (plavimi), kakor se tudi bolj ceni mala in srednja rast žensk in njihov droben hod kakor visoke in močne ženske postave. In neki slovenski pregovor pravi — četudi morda preveč

¹³ Slovenske narodne pesmi, II., pag. 43. No. 1085.

¹⁴ Slovenske narodne pesmi, II., pag. 45, No. 1090.

¹⁵ Slovenske narodne pesmi, II., pag. 644, No. 2821.

¹⁶ Slovenske narodne pesmi, II., pag. 645, No. 2828.

¹⁷ Slovenske narodne pesmi, II., pag. 646, No. 2839.

¹⁸ A. Weisbach, Die Slovenen. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Bd. XXXIII., pag. 239. Wien 1903.

hudomušno, — da ni večjega zla pri hiši kot velika žena in bel konj.¹⁹ V kolikor pride oblika obraza v obzir, velja pri evropski inteligenci dolihoprozopen obraz za finejši nego kratke in okroglaste oblike. Posebno v Florenci na Toskanskem, v Ženevi in Burgundiji se lahko sreča podolgasto - ovalne oblike obrazov gosposkega, finega in aristokratskega reza, ki jih navadno spremljajo isto podolgasti tenki nosovi (leptorinija), vedno začetne črke pri lepoti obraza. In vendar omenja Janez Trdina²⁰ v svojem poljudnem spisu o Beli Krajini neko Bavarko iz okolice Passau-a, ki se je bila omožila na Kranjsko kot neprikupljivo ravno zaradi izdatne dolihoprozopije: »Obraza je bila nemškega, dolgega in tedaj nemikavnega, ker se nahaja prava milina malokdaj brez okroglosti.« Pri Brajcih ob srednji Kolpi na Hrvatskem se sliši imenovati dolge in suhe obraze »konjske« dočim se reče za zalo dekile, da je rdeča, lepa in okrogla kot jabolko.« Če je opravljan belokranjski izrek: »ki ima žute lasi je zmirom priden« (cf. Н. Жупанић, вистем историјске антропологије балканских народа „Старинар“. Н. Р. II, pag. 183), potem bi odgovarjale svetli antropološki kompleksiji naroda tudi svetle strani karakterja, potem bi bilo med Slovenci prilično dobrih ljudi. Pri Belokranjcih znači namreč »priden« dober (brav).

Na Hrvatskem, kjer je svetla barva (modra + siva) očne šarenice razširjena do polovice (49'2%) prebivastva, dočim izkazuje temna barva 31'2%, mešana 19'4%, hvali lirska narodna pesem modro oko in ga povišuje do neba:

»Lipo moje plavo oko tvoje!
Koje plavo, to je moje drago,
Koj' plavije, meni je milije
Smutilo bi sunce i oblake
Kamo ne bi na zemlji junake!«²²

¹⁹ »Etnolog«, VIII., pag. 31. Ljubljana 1935.

²⁰ Janez Trdina, Izprehod v Belo Krajino. (Janeza Trdine zbrani spisi. Knjiga X., pag. 318. Založil L. Schwentner). Ljubljana 1912.

²¹ A. Weisbach, Die Serbokroaten Kroatiens und Slawoniens. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. XXXV., pag. 103. Wien 1905.

²² Н. Жупанић, Систем историјске антропологије балканских народа. »Старинар« Н. Р. II, стр. 182. Београд 1908.

Dopolnilno k hvali modrih oči morda povečuje druga pesem žoltolaske:

»Tvoje obrvice
kano da su zlato,
kano da su zlatim
perom napisane.«²³

pravim »morda«, ker zlat lahko pomeni v tem slučaju toliko kakor velelep ali sijajen in bi pesem povečevala lepo izražene in lepo zaoblčene obrvi. Antropološka matematika pa beleži na Hrvatskem:²⁴ 0'5% rdečelascev, 34'3% žoltolascev, t. j. skupno svetlolasih 35'9%, nasproti 16'6% svetlokostanjevim, 40'6 kostanjevim in 7'7% črnim tonom barve las. Ako bi pa svetlim tonom prišteli tudi svetlorjavo barvo las, ki jo imenujejo nekateri antropologi tudi temno - plavo, potem bi imeli na Hrvatskem vsega $35'9 + 16'6 = 52'5\%$ svetlih las, kar bi govorilo za to, da gredo svetle šarenice oči in svetli lasje paralelno pot v istem tempu pri podedovanju rasnih atributov naroda.

Narodne pesmi iz Hrvatskega omenjajo tudi komponente temne kompleksije, kakor se na drugi strani v srbskih ženskih in junaških pesmih lahko sreča »devojke plave«²⁵ in »ruse pletenice«²⁶, ali ne često i ne s preveliko hvalo.

Življenjske prilike in neprilike prisilijo večkrat tudi jednostavne seljake, ki se trdo držijo tradicije i navad in se ravnajo po splošnem okusu, da popuščajo in se mirijo z usodo, sklepajoč z njo kompromise. Novi čas, novi kulturni vplivi, posebno valjar zapadne evropske kulture približuje tudi Srbe iz notranjosti Balkanskega polotoka ljudem srednje in zapadne Evrope. Ženska pesem iz Hercegovine nam opisuje tak kompromis tudi v rasnem oziru. Zaljubljeno dekle tam iz področja Neretve našteva razne plemenske tipe moških od pšenično-plavega »mlinarja«²⁷ do črnookega junaka in jih taksira z ljubkim humorjem po vrednosti. Najmilejši bi ji seveda bil črnkast fant, ali usoda ji je pripeljala

²³ »Jug«, I., pag. 141. Dunaj 1901.

²⁴ A. Weisbach, Die Serbokroaten Kroatiens und Slawoniens. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Bd. XXXV., pag. 101, 103. Wien 1905.

²⁵ Вук. Стеф. Караџић, Срп. нар. пјесме I, стр. 102, бр. 162.

²⁶ L. j. Kuba, Pjesme i napjevi iz Bosne i Hercegovine. »Glasnik« bos.-herc., XVIII., str. 504. Sarajevo 1906.

²⁷ Belokranjci pravijo svetloplavemu (hellblond) človeku »belan«.

za dragana mladeniča plavih oči, ki ga pa hoče vkljub temu za vedno iz vsega srca ljubiti.

<p>»Kad će ono krasno vreme doći, i momci se prodavati poći! Za dva plava ne bi groša dala, za mlinara ne bi ni dinara; a za jedno mlado crnooko, dala b' iljadu dukata.</p>	<p>Jao tužna griješnu ti reko! U moga su draga oči plave jesu plave, al' su meni drage, druge moje, molite se za me, vrlo malo, ako vam je drago; ja sam mlada, moliću ga sama.«²⁸</p>
--	---

Iz navedenih primerov lahko zaključimo, da živi v jugoslovenskem narodu močan rasni čut, in da je ta moč estetske narave še danes budna brez kake predhodne plemensko-teoretične ali rasno-higijenske propagande bilo od strani svobodnega znanstva, bilo od strani državne uprave. Seveda se čut za rasno lepoto ne izživlja enako pri vseh Jugoslovenih, ampak semtertja odstopa od glavne smeri pri raznih plemenih v raznih nijansah, kakor že nanese organska kemija mešanja raznih krvi, amalgama raznih rasnih elementov.

Izgleda, da ideali lepote inteligentnega meščanskega prebivalstva stoje večkrat v nasprotju z onimi kmetskega ljudstva, kajti podeželski sin ljubi splošno in navadno, medtem ko razvajen meščan ceni nenavadne in redke stvari. Antropološko-estetski moment jugoslovenske literature in umetnosti ne potrjuje starega latinskega pregovora: *Omnia praeclara rara*.

²⁸ Вук. Стеф. Караџић, ср. с. I, стр. 330, бр. 426.

Zur Rassen-Ästhetik der jugoslavischen Landbevölkerung.

Vortrag, gehalten von Dr. Niko Županić, Minister a. D. und Direktor des Ethnographischen Museums in Ljubljana anlässlich des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft in Berlin am 29. August 1935.

Durch diesen Vortrag soll, werte Herrn Kollegen, ein neuer Zweig der Ethnologie, die Rassenästhetik, in die Wissenschaft eingeführt und auf Grund des Materials aus Jugoslawien, wo das Volksleben und die Volkskunst, in erster Linie die enorm reiche Volkspoesie wertvolle Anhaltspunkte dafür bietet, in Kürze besprochen werden.

Man liebt schöne oder nützliche Sachen und man schätzt sie. Der Preis und die Bewunderung richten sich nach dem Grade der Seltenheit: *omnia praeclara rara*. Das gilt aber nicht nur

für edle Steine und Metalle, sondern auch für schöne und seltene Rassentypen der Menschen. In den Städten des europäischen Nordens ernten brünette Schönheiten Beifall und im Süden lobten schon die römischen Dichter blonde Frauen, weil sie eben selten waren. Die Regel scheint aber nur für gebildete Städter Geltung zu haben, denn die Landbevölkerung schaut — wenigstens bei den Serbokroaten — mit anderen Augen auf Rassentypen, welche sich im selben Lande in der Minderheit befinden oder gar als Ausnahme gelten. Es sollen diesbezüglich einige Beispiele aus Jugoslavien angeführt werden.

In Bosnien kommen heutzutage dunkle (d. i. kastanienbraune + schwarze) Haare (mit 72%), sowie dunkle Augenfarbe in überwiegender Mehrzahl vor und werden deshalb als etwas Gewöhnliches, Alltägliches angesehen; blaue Augen hingegen (mit 16%) befinden sich im Verhältnis zum Ganzen im Zustande der Ausnahme. Man würde erwarten, daß daher blaue Augen als Rarität in Bosnien größere Schätzung genießen würden als dunkle Töne der Irisfarbe. Dies ist aber nicht der Fall. Eine Serbische Volks-Romanze »Mujo und Uma« erzählt auf eine recht tragische Weise, wie der verliebte Jüngling Mujo in den Tod gieng, da seine allzu schamhafte Auserwählte Uma endlich auf seine Bitte die Augen öffnete und diese blau und nicht schwarz waren, wonach er sich als schlichtes Landeskind im Bann der allgemeinen Geschmacksrichtung geseht und wofür er geschwärmt hat.

a) Markov greh.

Zafali se Mujo momče mlado:	Prevari se Uma, ujede je guja,
»Ljubio sam u majke jedinu,	Pa pogleda Uma plavijem očima;
Često sam joj slao armagane:	Kada vide Mujo da su plave oči,
Dvije dibe, četiri kadife,	Govorio Umi: »Udaj se, Umo,
I dva čurka vunom postavljena	Udaj se Umo, ti ne čekaj mene!«
I dva fesa biserom kičena,	Govorila Uma: »Ajde, ajde, Mujo,
Dva kičena, a dva ne kičena;	Sad na tebi, Mujo, zelena dolama
I dva pasa nek je više glasa;	Do dan do dva, Mujo, zelena trava;
Još da znadeš da su crne oči,	Sad na tebi, Mujo, svilena košulja,
Još bih dao, ne bih zažalio.«	Do dan do dva, Mujo, bijela astara;
Pa pošeta niz mermer sokake	Na glavi ti, Mujo fesak, finofesak,
Doživao Umu ljepoticu:	Do dan do dva, Mujo bijela saruka;
»Izidjider, Umo, izidjider, dušo!	Kako Uma reče, i Muji se steče.
Pogledaj me Umo, crnijem očima!«	I umrije Mujo, žalosna mu majka. ¹

¹ Vuk Stef. Karadžić, Srpske narodne pjesme. Knjiga I., pag. 462 (Državno izdanje). Beograd 1891.

Beim Lesen der angeführten serbischen Romanze kam mir unwillkürlich in den Sinn die erste Strophe des tiefmystischen Liedes »Les Yeux« vom französischen Lyriker Sully Prudhomme:

»Bleus ou noirs, tous aimés, tous beaux,
des yeux sans nombre ont vu l'aurore;
ils dorment au fond des tombeaux,
et le soleil se leve encore.«

Dem hochintelligenten Franzosen, welcher feine, wie Brillant geschliffene Formen und Reime liebt, sind dunkle sowie blaue Augen gleich schön und gleich lieb, aber aus der Tiefe des Grabes protestiert dagegen stimmlos der unglückliche Jüngling Mujo, welcher für schwarze Augen sein Leben gab, während seine Braut Uma wegen ihren blauen Augen ihr Lebensglück verlor.

Auch bei den dunkeläugigen und dunkelhaarigen Arabern, Türken, Tataren und Chinesen sind blaue Augen nicht beliebt, vielmehr finden sie sie sehr garstig.²

Eine altserbische Volksballade³ aus der Herzegowina erzählt wie der jugoslawische Nationalheld, Kraljević Marko (Der Königsohn Marko), ergriffen vom Schauer und der Abscheu vor dem Fremdrassigen und Artfremden die größte Sünde in seinem Leben begangen, weil er zum Eidbrecher und Mörder geworden ist. Die Ballade erzählt, wie er im Lande der Mohren (Araber?) überwältigt und in den Kerker geworfen ward, wo er schon das achte Jahr schmachtete. Da erblickte ihn durch das Fenster des Gefängnisses eine junge Tochter des Mohrenkönigs und verliebte sich in ihn. Sie versprach ihm die Befreiung aus dem Gefängnisse und Säcke voll Dukaten falls er ihr verspreche und schwöre sie in seine Heimat zu nehmen und zu heiraten. In der Not nahm Kraljević Marko seine Mütze vom Kopfe ab, legte sie auf seine Knie und schwor bei der Kappe das Versprechen zu halten. Im Dunkel der Nacht öffnete die schwarze Prinzessin heimlich die Gefängnisthüre und Marko Kraljević schwang sich auf sein mythisches Roß »Šarac« und ergriff die Flucht in der Richtung nach Prilep in Südserbien, begleitet von seiner Verlobten, welche ein zweites Pferd samt ihrem Golde trug.

² Archiv für Anthropologie, XXXII, pag. 222—223. Braunschweig 1906.

³ Kraljević Marko. Probrao i sredio Sr. Stojković. (28. knjiga »Društva sv. Save«, pag. 191—192.) Beograd 1922.

Marko war übergücklich; denn nun hatte er aus tiefster Not über Nacht alles gefunden: Freiheit, Liebe und Reichtum. Doch als er im Morgengrauen bei der ersten Rast das Mädchen betrachtete, dem er dies alles verdankte, als er im dunklen Gesicht das grell abstechende Weiß der Zähne gewahrte, als er in ihre kohlschwarzen Augen blickte und sich plötzlich von zwei kaffeebraunen Armen umschlungen fühlte, da packte ihn das kalte Grauen. Entsetzt stieß er sie zurück. Ein Griff nach dem Schwerte, und im nächsten Augenblick war das Haupt seiner Befreierin vom Rumpf getrennt.

So lohnte Marko ihre große Liebe mit schnödem Undank. Doch er büßte schwer daran. In sein Vaterland zurückgekehrt gab er alles Gold für Kirchenbauten her, und bis an seine letzten Tage führte er ein christliches, gottergebenes Leben. Doch die Tat selbst reute ihn nie. Er wollte lieber als der größte Sünder dastehen und alle Verdammnis auf sich laden, bevor er ein Weib nahm, das fremder Art und fremden Blutes war.

Diese rigorose Empörung des südslavischen Blutes gegen das Artfremde würde noch schärfer ausfallen, wenn man sich die unglückliche Königstochter als eine Araberin und nicht als eine Negerin vorstellen würde, denn im Serbischen bedeutet *Ar ap* sowohl einen Mohren als auch einen Araber. Die Araber gehören aber als Semiten hauptsächlich zur ostmittelländischer Rasse und verhalten sich gegenüber der dinarischen Rasse der Serbokroaten beiweitem nicht so artfremd wie z. B. Athiopier. Im frühen Mittelalter trugen ja die Südslaven die Eigenschaften der nordischen Rasse,⁴ den sie waren dolicho-cephal, von heller Komplexion und hochgewachsen. Mit der Zeit haben sie sich verändert, wie sich ja auch die Deutschen, besonders im Süden, in ihrer Art verändert haben.

Nach der vorgebrachten Ballade zu urteilen, wäre im mittelalterlichen Serbien eine Shakespeare'sche Desdemona, welche sich in Venedig in ihrer Geschmackverirrung den Neger Othello zum Liebsten erkoren, kaum denkbar.

---

⁴ N. Županić, Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda. (SA. aus »Starinar« II.), Beograd 1908. — Idem, Zur physio-ethnischer Metamorphose der Völker mit besonderer Rücksicht auf die Südslaven. (Comitato Italiano per lo studio dei problemi della popolazione). Rom 1933.

Es sollen noch die Skandale und Liebesaffären erwähnt werden, die sich vor etwa vierzig Jahren zwischen den Aschanti-Negern und den schönen Wienerinnen abgespielt haben, was wohl auf Rechnung der großstädtischen Geschmacksverirrung und Dekadenz des alten und gesunden europäischen Geschmacks bezüglich der menschlichen Rassenschönheit und der Rassenerhaltung geht.

Kehren wir jedoch zur Landbevölkerung Jugoslaviens zurück! Bei den Slovenen im nordwestlichen Winkel des Königreiches Jugoslawien scheint sich bezüglich der Rassenschönheit des Menschen kein besonderer Typus in den Volksliedern und den Volkserzählungen auskrystallisiert zu haben. Schuld daran sind vielleicht fremde Einflüsse, die sich gerade in diesem Durchgangsgebiet stark geltend gemacht haben. Auch der Einfluß der städtischen Kultur ist hier sehr bemerkbar. In einem lyrischen Volkslied aus der Ziljska dolina in Kärnten preist der Bursche den schlanken Wuchs und das rosaweiße Gesicht seiner Geliebten.⁵

»Je bwa tenka ko konopwa,
rdeča kakor gartroža

bjewa ko makov cvjet,
sam Bog te zvolio na te svjet.«

In einem Liede aus Cerovec in Südsteiermark vergleicht das Mädchen ihren Auserwählten mit der Blüte einer Nelke, seinen Blick mit dem Kerzenlichte, seine Stimme mit dem Saitenklang und seinen Gang mit dem Zählen eines Schulknaben.⁶

Moj ljubi je lep,
kak klinčekov cvet;
še lepše gledi,
kak sveča gori;

Še lepše golči,
kak struna brni;
še lepše mi gre
kak šolar štet vé.

Wiederum ein anderes südsteierisches Lied lobt eine Laibacherin als weiß, wie die Lilie, rot wie das Blut, von verliebten Blick und lächelnden Mund.⁷

»Ta moja je bela kak lelja
in tüdi rudeča kak kri,

me lepo zalübleno gleda
in tüdi na smeh se drži.«

⁵ Slovenske narodne pesmi. Zbral in uredil K. Štrekelj. Zvezek II, pag. 19, Nro 1035. Ljubljana 1900—1903.

⁶ Idem, pag. 43, Nro. 1085.

⁷ Idem, pag. 45, Nro. 1090.

Ein Lied aus Celje in der Steiermark sagt: Sie ist schön, sie ist jung, sie hat blaue Augen, ist von mittelhoher Gestalt und ist ein Bürgermadel.⁸

»Je lepa, je mlada
ma plave oči,
je sredne postave,
pa purgarska hči.«

In Kobarid (Caporetto), in der gewesenen Grafschaft Görz singt man: Sie hat rote Wangen und schwarze Augen, sie gefällt mir am meisten, da es keine schönere gibt.⁹ Ein Kärntnerlied aus Borovljane lobt »schwarze« Augen und krauses Haar.¹⁰ Es ist interessant, daß bei den Slovenen, welche unter den Südslaven am meisten lichtäugig sind (55'6%) schwarze (eigentlich kastanienbraune) Augen Vorzug haben vor den in den Volksliedern das blauen, wie auch kleiner und mittelhoher Wuchs sowie der zierliche Gang der Frauen höher geschätzt werden als hohe und große Weiber. Es gibt kein größeres Unheil im Hause als ein großes Weib und ein weißes Pferd (Schimmel), sagt ein slovenisches Sprichwort.¹¹ Was die Gesichtsform anbelangt, so gilt bei der europäischen Intelligenz, dolichoprosopes Antlitz als feiner als kurze und rundliche Gesichter. Besonders in Florenz und Genf begegnet man Frauen mit länglich-ovalen Gesichtsformen von vornehmer Feinheit und aristokratischem Schnitt. Und doch wird in den Erzählungen des volkstümlichen slovenischen Schriftstellers, Janez Trdina, eine Bajowarin aus der Umgebung von Passau, welche nach Krain geheiratet hatte, als reizlos bezeichnet, da sie ein langes und ungewöhnliches Gesicht besaß. Es wird nebenbei bemerkt, daß ein echter Liebreiz selten ohne rundliche Formen denkbar ist.¹²

In Kroatien, wo helle Augen (blaue + graue) 49'2% dunkle 31'2% und mischfarbige 19'4% ausmachen,¹³ erhöht und preist

⁸ Idem, pag. 644, Nro. 2821.

⁹ Idem, pag. 645, Nro. 2828.

¹⁰ Idem, pag. 646, Nro. 2839.

¹¹ »Etnolog«, VIII, Ljubljana 1935.

¹² Janez Trdina, Izprehod v Belo Krajino. (Janez Trdine zbrani spisi, knjiga X, pag. 318). Ljubljana 1912.

¹³ A. Weisbach, Die Serbokroaten Kroatiens und Slavoniens. Mitt. d. Anthropol. G. in Wien, Bd. XXXV, pag. 103. Wien 1905.

ein lyrisches Volkslied¹⁴ des Auges Bläue auf folgende Weise: Mein schönes blaues Auge dein! Blaues Auge, das ist mein Gefallen, je blauer es ist, desto teurer ist es mir. Sonn' und Wolken würde es verwirren, wie könnten ihm die Helden aus Erden widerstehen!«

»Lipo moje plavo oko tvoje!
Ko je plavo, to je moje drago,
Koj' plavije, meni je milije,
Smutilo bi sunce i oblake
Kamo ne bi na zemlji junake.«

Ein anderes kroatisches Lied¹⁵ lobt blondes Haar: Deine Augenbrauen glänzen als ob sie Gold wären, als ob sie eine goldene Feder geschrieben hätte.

»Tvoje obrvice
kano da su zlate
kano da su zlatim
perom napisane«.

Volkslieder aus Kroatien erwähnen mitunter auch Elemente dunkler Komplexion, wie man andererseits in serbischen Liedern »blonden Mädchen« und »rötlich-brauen Zöpfen« begegnet, aber selten und nicht mit so viel Lob und Preis. Am besten äußert sich diesbezüglich ein serbisches Volkslied¹⁶ folgenden Inhalts: Wann wird endlich jene schöne Zeit kommen, wo sich die Burschen zum Kaufe stellen werden? Für zwei Gelbblonde möcht ich nicht einen Groschen geben, für einen Müller (flachsblonden) nicht einen Dinar, aber für einen Schwarzäugigen, für so einen möcht ich tausend Dukaten geben. Doch verzeiht, meine lieben Schwestern, ich Unglückliche habe sündhaft gesprochen: Mein Allerliebster hat blaue Augen; sie sind blau, aber sind mir lieb und teuer.

Kad će ono krasno vreme doći,
i momci se prodavati poći!
Za dva plava ne bi groša dala,
Za mlinarja ne bi ni dinara;
a za jedno mlado crnooko,
dala b' zanjga iljadu dukata.

Ja o tužna griješnu ti reko!
U moga su draga oči plave
jesu plave, al' su meni drage,
drage moje, molite se za me,
vrlo malo, ako vam je drago;
ja sam mlada, moliću ga sama.

¹⁴ N. Županić, Sistem istorijske antropologije balkanskih naroda. (»Starinar« N. R. II, pag. 182). Beograd 1908.

¹⁵ »Jug«, I. pag. 141. Wien. 1901.

¹⁶ Vuk. Stef. Karadžić, cp. c. I, pag. 330. Nro. 426.

Auf Grund des besprochenen Materials kann man behaupten, daß im jugoslawischen Volk ein starkes Rassengefühl lebt. Diese Kräfte sind auch heute noch wach und ohne jede Aufklärungsarbeit von seiten des Staates wirksam, freilich bei jedem jugoslawischem Stamm in besonderer Prägung, die sich im Laufe der Jahrhunderte durch die verschiedenartigsten Blutvermischungen herausgebildet hat.

Es scheint, daß die Schönheitsideale der städtischen gebildeten Bevölkerung vielfach im Gegensatz stehen zu denen der Landbevölkerung denn während ein Landkind das Durchschnittliche und Gewöhnliche schätzt, liebt der verfeinerte und verwöhnte Städter das Seltene und das Ungewöhnliche. Das anthropologisch-ästhetische Moment der Südslawischen Volkslieder bestätigt nicht das alte Sprichwort: Omnia praeclara rara.

Slovenski ljudski podobar Lovrenc Erzar.

K 100-letnici njegovega rojstva.

M. Gaspari — Ljubljana.

alo pred svetovno vojno je bamberški arhitekt J. Kronfus objavil v »Carnioli« poetičen članek o ljudski umetnosti na Kranjskem. »War es möglich«, se vprašuje avtor, »daß es eine Zeit gab, wo die Kunst ein Volk glücklich machte, da jeder Freude am Schaffen des Schönen hatte?« —

Pa je bilo res tako. Sedaj pa Slovenci nimamo ljudske umetnosti več tako žive, kakor naši hrvatski, srbski in bolgarski sosodje, kakor, da je čut za estetsko formo čisto ugasnil v našem kmetu, ko je pričel

mlatiti s strojem in ne več s cepcem. Tedaj je tudi slekel irhovke in odložil gorjuško čedro, panjev niso več slikali in bohkovih kotov več rezljali. Žene in dekleta pa so spravile zlate avbe in zavijače v skrinje. Če danes hodiš po Slovenskem, najdeš še sledove te ljudske umetnosti, ob kateri se je arhitekt Kronfus otožno zasanjal v preteklost in v dobre stare čase poezije in umetnosti. Stari idealizem in sentiment nam je umrl v objemu materializma tudi na kmetih.

Prejšnje čase je bila pri Slovencih poleg arhitekture, slikarstva, muzike itd. tudi plastika zelo uvaževana panoga ljudske umetnosti. Prav poučen in zanimiv je študij te plastike, ki nas uvaja v značilne, psihične in estetske posebnosti Slovencev. Če pregledujemo našo plastiko po deželi, bomo zasledili v cerkvah rezljane baročne oltarje, v starejših še primitivne gotske reliefe sklepnikov, množico plastičnih okraskov v cerkveni in stanovanjski arhitekturi, v pohištvu, orodju, v železu, keramiki itd. in takoj se nam vsili fundamentalno vprašanje: Kako sedaj ločiti ljudsko umetnost od umetne obrti in »visoke umetnosti«. Kje je tu ostro začrtana meja?

Na ta problem je trčil še vsak raziskovalec ljudske umetnosti. Skušal ga je po svoje rešiti. Včasih je za ljudsko umetnino

najznačilneje, da jo je izdelal kmet-samouk, vendar pa so rezljali skrinje tudi poklicni mizarji in kovali nagrobne križe poklicni kovači. Podobe svetnikov, oltarje, oltarčke in znamenja so izdelovali samouki, kakor tudi poklicni podobarji izšolani v mestih. —

Ljudska umetnost se da opredeliti morda edino po čutu ali logični presoji. Od umetne obrti je ločiti samostojno ljudsko umetnost, ki se je razvila konservativno na podlagi malo ali nič osebne tradicije, sledeč estetskim nazorom ljudstva, ki so lahko zelo ali manj zaostali za »veliko umetnostjo«.

Kot rečeno, pa prave definicije še vedno nimamo. Znanstveniki-etnografi so poklicani da nam tudi slovensko ljudsko plastiko opredelijo, ne samo na cerkveno ali profano, naravno ali polihromno, podrejeno arhitekturi, pohištvu, orodju ali samo na skrinje ali znamenja itd. temveč logično in sporedno z umetnostno zgodovino in razvojem plastike v starokrščanski, gotski, renesančni, baročni dobi in vse do današnjih časov.

Meni, kot slikarju-etnografu naj bo dovoljeno, da se pri obravnavanju ljudske plastike oprem predvsem na svoje slikarsko in ljudsko občutje, ki bo v pretežnih slučajih pravilno tolmačilo in opredelilo to panogo naše ljudske umetnosti. —

V tem svojem članku bom poizkusil orisati tipičnega predstavnika naše ljudske plastike, umetnika - samouka Lovrenca Erzarja.

Luč sveta je zagledal podobar in mlinar Lovrenc Erzar, po domače »Slanovec« v Nasovčah na Gorenjskem dne 29. julija 1835. Ravno tam ga je tudi pobrala božja dekla smrt dne 6. jan. 1903. Bil je torej 68 let star, neoženjen. Fotografirati se ni dal nikoli, vendar sem zvedel pri domačinih v Nasovčah, da je bil precej visoke postave, temnordeče polti, plešast in širokega obraza. Poleg mlinarskega dela se je že od rane mladosti bavil s podobarstvom in rezbarstvom.

Njegov nagoni talent za upodabljanje in smisel za plastiko je bil tako jak, da je s čisto primitivnim orodjem, pipcem in z navadnimi noži izrezoval in oblikoval svoje zamisleke, h katerim ga je spodbujala zlasti bohotna baročna figuralika v okoliških cerkvah. Obdarjen od rojstva s čutom za plastično formo in versko globoko čuteč, je ustvaril skoraj podzavestno in eruptivno čisto svojevrstne tipe Boga, svetnikov, Matere Božje, angelov oltarčkov, ornamentike in drugih dekorativnih predmetov. Naj-

ljubša je bila Erzarju reliefna plastika (visok relief). Posamezne sohice in arhitekturo je sestavljal radi priročajne izdelave iz posameznih delov. Angele je oblačil v tipična linealno nagubana kratka krila. Da je bil pravi umetnik-samouk, ki bi bil, če bi se bil šolal, dosegel mednarodni sloves, kot n. pr. Meštrovič ali pri Nemcih Stuck, je dokaz njegova samonikla tehnična obdelava materiala. Podobarja Erzarja spoznamo tudi iz malega fragmenta njegovega umotvora, predvsem zunanje po uporabi cikcakastega vreza v les;* »Kerbschnitt« in »Hohlschnitt«, notranje pa po njegovi prisrčni, religiozni čutnosti in neizčrpnem bogastvu kompozicije. Stebriči in pilastri njegovih oltarčkov so značilno narodopisno razčlenjeni, navadno v sredi odebeljeni in z rožami dekorirani. Svojevrstni so kapiteli podolgovatih oblik z navzdol obrnjenimi valutami. Njegov zobčasti rez je zelo viden zlasti v nastavkih arhitekture in v oblačilih figur. Verjetno ga je uporabljal podzavestno za dosego razlik med svetlobo in senco, kakor tudi za razgibanje ploskev.

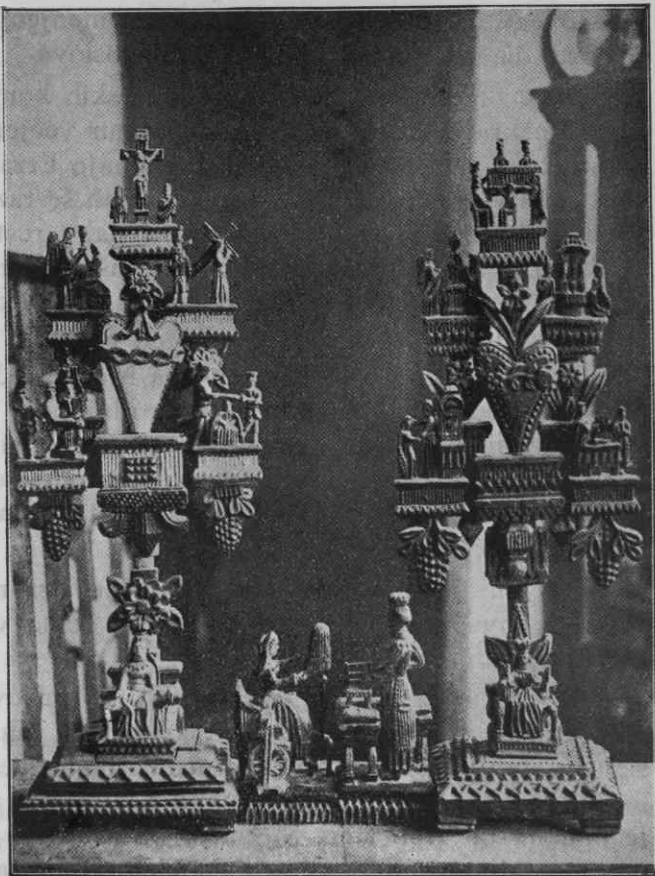
V svojem lesenem mlinu je mlel žito kmetom iz komenske fare, poslušal enakomerno pritrkovanje stop in tek mlinskih koles, ter zraven rezbaril in upodabljal najlepše skupine miniaturnih oltarjev in figur.

Erzarjeve narodne umetnine se še deloma vidijo po vaseh komenske fare, ki so jih od njega kupovali, bodisi po naročilu ali priložnosti tamošnji vaščani — nekatera je tudi podaril prijateljem — največ in najlepša njegova plastična dela pa hrani kamniški muzej g. inspektorja Sadnikarja.

Kolikor mi je bilo do sedaj mogoče videti in spoznati Erzarjeve ljudske plastike, omenim kot umetniško najpomembnejše dvoje reliefnih kompozicij. To so: veseli in žalostni del rožnega venca.

Kot osnova za žalostni del je spodaj na podstavku kipec žalostne Matere Božje (Pieta) od katere se razvijejo v eliptičnem krogu na levo in desno med fantastično ornamentiko podobe Kristusovega trpljenja, ki se na vrhu kroga spoje v križanje. Ravno tako je osnova veselega dela rožnega venca spodaj kipec Nebeške Kraljice, od nje na levo in desno, med čudovitim rožnim dekorjem pa prizori iz Jezusove mladosti z zaključkom na vrhu »ki si ga devica v tempelju našla.« —

* Kerbe = zareza, škrtla.

**Žalostni
in veseli del
rožnega venca.**

Čisto svojevrstno, vendar podrejeno premi črti svoje ženi-
jalnosti je vpodobil Erzar 2 angela, keruba. V organični lepoti
celotne podobe kleči kerub na členastem okroglem podstavku,
držeč v rokah zakrivljen svečnik. Kostumi teh kerubov, nugu-
bana kratka krila, kakor tudi peruti v zvezi s podstavki in sveč-
niki tvorijo polno enotnost stila in polihromacije.

Najlepše rezbarske umetnine je ustvaril Erzar v manjših
intimnih formatih, ki pa navzlic temu učinkujejo monumentalno.
V Nasovčah pri »Martinovcu« se nahaja krasen, mali oltarček
»Križanje«, ki ga je pozlatil in verjetno tudi pobarval poklicni
cerkveni zlatar Feliks Janežič v Zalogu. Na pročelju hiše pri
»Martinovcu« pa imajo v zidni duplini kipec Sv. Martina na
konju, majhno, toda intimno in tipično umetnino podobarja

»Slanovca«. Lastnik ne proda nobene omenjenih dveh plastik iz razloga, da ostanejo pri hiši kot »blagoslov«.

Poleg omenjenih manjših podobarskih kompozicij se je naš kipar večkrat lotil tudi posameznih figur večjega formata, ki pa niso tako v sebi uravnovešene, dasi imajo Erzarjevo noto. Tako sem videl v Nasovčah in okolici po hišah še razne kipe Kristusa, vendar so deloma polomljeni ali pa slabo restavrirani. Izredne velikosti je tudi kip Matere Božje za hišni oltar Frana Liparja iz Nasovč, visok 70 cm v izvorni polihromaciji. Sedaj last g. inspektorja Sadnikarja.

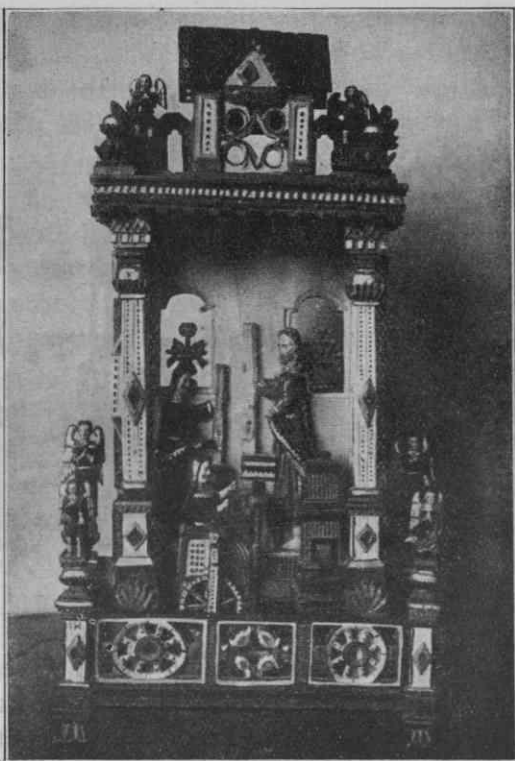
Frančiška Kern v Nasovčah ima Marijo z Jesuškom v stilu figurin oblečeno v temnordečo, narodni noši podobno obleko. Po izpovedi omenjene lastnice, ki je podobarja dobro poznala, je izdeloval tudi od časa do časa kostimirane sohe, katerih oblačila je sam sešil in izlikal. Baje ima eno tako napravljeno Marijo tudi neka učiteljica v Kamniku.

Posebno priljubljena snov, ki jo je Erzar v mnogih variantah ponovil je bila »Sveta družina pri delu,« v oltarčku podobnih kapelicah.

Eno takih kapelic je imel g. arh. I. Karlovšek v Ljubljani. Kupil jo je pri sorodnikih Erzarjevih v Nasovčah, bila je v slabem stanju, toda noben kos ni manjkal. Prezlatil in preslikal jo je podobar Götzl iz Ljubljane l. 1930. Ta oltarna kapelica je obdana od treh sten. Stranske stene imajo dva večja okna, ornamentalno predeljena s palčevjem. Zadnja stena ima dva polkrožna manjša okna v katerih stoje rože v vazah. Vznोजje oltarja sestoji spredaj iz balustrade, ki se nadaljuje tudi ob obeh stranskih stenah, da tvori v notranjščini hodnik. 2 stebrišča ob stranskih stenah nosita ravno strešno ploščo, ki je okrog in okrog bogato profilirana. V sredi na strehi je mala hišica, kot nastavek z dvema angeloma in stiliziranimi rožami. Na vseh štirih vogalih balustrade so dekorativni podstavki, na katerih stoje angeli.

V notranjosti kapelice je na levi strani Jezus, ki teše les na enonožnem podstavku. Poleg njega na desni teše tesar Sv. Jožef, spredaj pred Jezusom pa sedi Marija in prede pri kolovratu. Na desni strani je peč z dremajočim mačkom.

Vsak posamezni del v tem oltarčku je stiliziran z bogato arhitektonsko ornamentiko v kateri so zapopadeni vsi mogoči

Sv. Družina v templju.

profili in motivi. Barvno obeležje cele skupine je zelo pisano. Prevladuje modra, rdeča, zlata in bela barva.

Navzlic nakopičenim detajlom in živobarjni polihromaciji pa učinkuje čudovito enotno in harmonično.

Drug prav lep, nekoliko manjši oltar s Sv. Družino ima g. inspektor Sadnikar. Kupil ga je pred leti od nekega posestnika v Lahovčah. Morda napravlja ta kapelica na prvi pogled vtis čudne orientalske stavbe, vendar je sestavljena iz Erzarjevih podobarskih elementov in je za finočutno oko slovenska, narodna.

Sv. Družina je vpodobljena v pravi naši domačnosti: Marija prede pri kolovratu, Sv. Jožef je zaposlen kot tesar z žago v roki, Jezus pa greje mleko pri peči. Arhitektura peči in pohišva je svojevrstna in zanimiva. Žal, da je ta oltarček, morda prebujno pozlatil in prenovil Janežič iz Zaloga po naročilu nekega oštirja iz Most, ki je to lepo umetnino zadel na tomboli Gasilnega društva v Komendi. Erzar ni rabil zlate pene in se je v

**Dva keruba
in Sv. Družina.**

splošnem ogibal preživih barv. Dve zelo pomembni plastični umetnini našega podobarja sem si ogledal v Mengšu pri gospe Mariji Hribar. Prva predstavlja 1 meter visoko in 50 cm široko skupino trodelnega Rožnega venca. »Veseli del« prične v vznožju ter se razvija v »Častitljivi del« v sredi, a zgoraj zaključí »Žalostni del« s križem to originalno podobarsko sestavo. Plastika ima v celoti obliko piramide in je pobarvana temnorjavo, kar ji daje enoten in resen vtis, dasi se radi te mrke polihromnosti zgubi mnogo zanimivih detajlov figuric in ornamentike.

Druga podobarska skupina v širini 60 cm in višini 75 cm, nam kaže svetopisemsko »Zadnjo večerjo« z Jezusom in 12. apostoli, med katerimi je baje eden pokojnemu Erzarju zelo podoben. Na obeh koncih je po en angel držeč v roki lepo rezljan svečnik. Zadnjo večerjo je pisano poslikal podobar sam, a je verjetno zelo potemnela tekom časa. Gospa Hribar je bila kot mlada deklica v Nasovčah, ter ji je Erzar obe plastiki podaril o priliki njene poroke za poročno darilo. Gospa dobro ve ceniti intimnost in izvirnost teh dveh umetnin in je srečna, da jih ima pri hiši.

Kamniški muzej g. inspektorja Sadnikarja, ki je prvi odkril Erzarjev talent in pričel zbirati njegove umotvore, hrani v svoji

zbirki poleg že omenjenih še nekatere manjše kompozicije plastičnih podob. Tako dva ljubka pastirčka, stoječa pod palmami. Eden nosi golobe in jagenjčka, drugi pa koš in cekar. Najbrže sta oba kipa fragmenta kakih jaslic, katere je tudi izdeloval.

V Kamniškem muzeju vidimo tudi originalno lepo skupino v naravnem lesu »Križanje v kombinaciji z Božjim grobom,« ki ga obdaja sedem angelov držečih simbole Kristusovega trpljenja. Pri teh je posebno dobro vidna tehnika zobčastega reza v les, katerega opredeljujejo umetnostni esteti v splošnem za belokranjsko posebnost, dasi je pri Erzarju gorenjska narodna.

Na raznoličnem, za našega kiparja značilnem stebrišču je grupirano »Snemanje s križa« s figuralnim podstavkom? in izvirnimi temnejši polihromaciji.

Posebno lep je tudi oltarček v popolni prvotni izdelavi in barvi. Hoja Sv. Družine v tempelj. Lastnica te figuralne skupine je bila Lucija Marn v Suhadolah. Etnografski muzej v Ljubljani ima v svoji zbirki slovenske ljudske plastike, žal le eno Erzarjevo delo t. j. kipec Marije in dvanajstletnega Jezusa na poti v tempelj, ki je pa izvorno in dovolj značilno za kvaliteto tega podbarskega mojstra.

Lovrenc Erzar je izdeloval tudi hišne križe (bohkov kot) po naročilih za kmetske domove v okolici Nasovč. Obcestnih križev in velikih znamenj ni delal, izjemoma je napravil za nekega ponesrečenega voznika lepo miniaturno znamenje, ki je bilo pribito na smreki v gozdiču med Spodnjim Brnikom in Lahovčami. Po izpovedi domačinov je to izvorno »martro« odnesel razumen popotnik bogve kam.

Mnoga Erzarjeva dela nam bodo ostala nepoznana, med njimi najlepša iz njegove najboljše dobe, ker so jih pokupili in pobrali tujci, ki so imeli finejši čut za izredne lepote, kakor mi, in to se še danes dogaja.

Zelo verjetno je pa, da imajo ljudje po vaseh med Kamnikom in Kranjem še marsikatero plastično delo pokojnega podbarja in piscu tega članka, ki namerava še dalje zbirati gradivo o Lovrencu Erzarju bo dobrodošlo vsako novo obvestilo o njegovem delu in življenju. Prav in kulturno važno bi bilo izdati podrobno, bogato in izčrpno ilustrirano življenjsko delo našega izvirnega kiparja.

Ljudski nabožni duh in slovensko obeležje, ki je vteleženo v Erzarjevi podobarski umetnosti, njegova samonikla, neizčrpna fantazija, slikovito misleča baročna čutnost in silni kombinacijski talent so nam poroki, da bo ostal umetnik Lovrenc Erzar vedno priljubljen in živ med našim ljudstvom, s časom pa gotovo tudi v znanstveno umetnostnem krogu naših prihodnjih.

V Ljubljani, avgusta, 1935.

Sv. Družina.

Résumé.

L' auteur de cet article traite de Lovrenc Erzar, artiste du peuple original, originaire de Nasovce en Slovénie (Yougoslavie), à l'occasion du centenaire de sa naissance.

Lovrenc Erzar était sculpteur — autodidacte. De manière originale, il sculptait en bois des figures religieuses et des objets décoratifs qu'il réunit ensuite, polychromes, en jolis groupes. Son oeuvre est caractérisée par un sentiment religieux profond et, du point de vue technique, par le travail à l'encoche et l'entaille cylindrique.

La plupart de ses oeuvres se trouve au musée local de l'inspecteur I. N. Sadnikar à Kamnik près de Ljubljana.

Belokranjica.

† Dr. Stanko Vurnik — Ljubljana.

Na jugovzhodni meji Slovenije, kjer prehaja srednjeevropski alpski način življenja v oblast vzhoda, živi v Beli Krajini dobro ljudstvo, ki je vse do današnjega dne ohranilo svoje stare slavenske običaje in svojo slikovito, pisano narodno nošo, ki pa vedno bolj izginja, dokler končno ne zapade v pozabljenje. To ljudstvo je po naravi nadarjeno z močnejšim pojmom čuvstva za svoj slovenski patriotizem in stare narodne tradicije.

Naša slika predstavlja eno izmed največjih slovenskih mučnic za narodno stvar, eno od najboljših Belokranjic, Katarino Županič¹ iz Gribelj, in sicer v narodni noši, kakor jo nosijo Poljčice v podzemeljski župniji.

Njen tip je pravi belokranjski; visoka žena podolgovatega obraza in fino rezanega profila, ki je pogosten ob Kolpi med Vinico in Metliko pri Belokranjcih, katerim v žilah teče še dosti krvi starega hrvatskega plemstva, vlastelinstva in svobodnjaštva.² Žena je po belokranjskem običaju gladko počesana »na prečo«. Na glavi nosi svilen jagodasto rdeč »robec«, ki je pod brado zavezan tako, da oba konca visita preko grudi. Izpod robca visi s čipkami obrobljena »jalba« (drugje v Beli Krajini nosijo razne »jugle« ali »poclje«, a v sosednji Hrvatski »poculice«, ki so znak žene in resnosti zakonskega življenja), ki neposredno pokriva glavo. Gornji del telesa, prsni koš in roke, pokrivajo beli platneni »rokavi«; preko spodnjega telesa pa visi na »ramenicah« »robača« iz belega platna s širokimi nabori. Pod »robačo« je preko tenčice povezana spodnja robača, »dolenjka«; na robači pa leži spredaj »zastor«, ki je z belim trakom pripasan po rdeče črnem »pasu«

¹ Mati ministra n. r. dr. Nika Županića, živel 1855—1921. (Primerjaj »Slovenski narod«, LIV., št. 164, str. 3, 4, št. 172, str. 6. Ljubljana 1921.)

² V gradu Pobrežje pri Adlešičih so živeli Lenkovići iz Like; v Gradcu Gusići prav tako Ličani po poreklu; na Svibniku pri Črnomlju in v Gribljah žive še danes Kukarji; na Vranovičah in v Gradcu Beličiči, Županići, Šimunići, Pašiči itd., ki so zelo verjetno prišli okr. 1630. iz Draganića pri Karlovcu.

ali »tkanici«. Izpod rokavcev oplečka vise s čipkami okrašene »naroke«, ki so često rdeče uvezane z geometrijsko ali še vedno z rastlinsko ornamentiko. Rame »rokavov« so »izraličane« s črno uvezanimi »kozicami«.

To je nošnja Poljčice iz Gribelj v Beli Krajini. Belokranjice so često nosile pod »rokavi« neke vrste gornjo kratko srajčico, imenovano pri črnih Kranjcih »ošpetel«. Čevlji (»čižmice«) so bili na »zaplet«; včasih so nosile tudi z usnjem obšite volnene opanke »kopice«.

Pozimi so Belokranjice nosile »zabunec« ali »kožuh« okrašen z rastlinskimi motivi v rdeči barvi ali volnen »veliki robec« preko ledij. Deklice so nekoč imele preko čela prevezano »parto«, okrašeno z rdečimi in belimi steklenimi zrcni. Naša slika predstavlja obleko, ki so jo nosile poročene žene v podzemeljsko - metliškem polju.

V pogledu psiholoških posebnosti so Belokranjci, ki žive v milem podnebjju in plodni ravnici ob Kolpi, prav tako mehki in čustveni, kakor je tudi mehak tok potez na njihovih obrazih. Na sebi nimajo nič grobega, kakor je navadno pri fiziognomiji severnjakov. So nežno čustveni značaji, gotovo slovansko sentimentalni in prav tako je tudi občevanje med Belokranjci.

Naša slika (1'54 m × 1'17 m) ljubljanskega umetnika Ivana Vavpotiča iz l. 1924. predstavlja pravo belokranjsko dušo. Model je psihološko in zunanje dobro pogojen. Dušeslovno je ženo obeležil s tem, ker jo je postavil v cerkev pred razpelo s sklenjenimi rokami. Mirna, bela postava v polmraku cerkve učinkuje na čustvo gledalca: te napol povešene oči in nepremičen obraz govore kot resignacija sama. In v takem mirnem obrazu se krijejo prestane borbe, žalosti in obupi. Primerjaj samo Michelangelovo Pietà ali Meštrovićevo »Mojjo majko«. Čudno je, da Meštrovićevo slavna skulptura in naša slika J. Vavpotiča sličita ena drugi, čeprav sta po svojem nastanku neodvisni v koncepciji. Vsa dobrota žene in matere odseva z mehkega obraza, vse trpljenje pri vzgoji njenih osmih otrok, vsa boleost matere, ki je imela v vojni vseh sedem sinov in katero so avstrijski orožniki pregnjali radi srbofilstva in jugoslovanske zavesti, njene in njenih otrok. Zato je umetnik vdahnil sliki resignativen mir, postavil je to mater v cerkev pred Križanega, pri katerem išče uteho boleostni duši. Zdi se, da jo je

Po oljní slíki I. Vavpotiča

BELOKRAJICA.
KATARINA ŽUPANIĆ IZ GRIBELJ.
1855. — 1921.

tudi dosegla v očeh namučenega božjega Sina. Ono plapolanje rdeče lučke pred Križanim, ki meče mistične reflekse po Kristovem telesu učinkuje še mirneje na mir prizora.

Naša slika predstavlja eno od najboljših mater, psihološko in etnografsko pravi tip Belokranjice.

Une femme de la Carniole Blanche.

Au Sud-Est de la Slovénie, dans la Carniole Blanche, où la manière de vivre des Alpes de l'Europe centrale change en celle de l'Orient, les bons gens qui y habitent ont conservé jusqu'à nos jours leurs anciennes coutumes slovènes et leur costume national pittoresque qui, cependant, tend à disparaître et sera, enfin, oublié. La question se pose, si ce peuple possède un sentiment plus fort pour le patriotisme slovène et pour les anciennes traditions nationales.

Notre tableau représente l'une des plus grandes martyres de la cause nationale et l'une des meilleures femmes de la Carniole Blanche, Catharine Županić¹ de Griblje, dans le costume national porté par les femmes de la paroisse de Podzemelj.

C'est le type pur de la Carniole Blanche: une femme de haute taille, au visage oval et au profil finement dessiné, qui est fréquent aux bords de la Kolpa entre Vinica et Metlika, où le sang des habitants de la Carniole Blanche conserve assez de traces du sang de l'ancienne noblesse croate, des seigneurs et des paysans libres.² D'après la coutume en Carniole Blanche, les cheveux de la femme sont coiffés en bandeaux («na prečo»). Elle porte un serre-tête («robec») de la couleur des fraises, noué sous le menton de manière que les deux bouts tombent sur la poitrine. Au-dessous du serre-tête, une coiffe bordée de dentelles («jalba», ailleurs, en Carniole Blanche, appelée «jugla»

¹ Mère du ministre Niko Županić; elle vécut de 1855 à 1921. (Cf. »Slovenski Narod« LIV, No. 164, pp. 3, 4, No. 172, p. 6; Ljubljana, 1921.)

² Au château de Pobrežje près d' Adlešiče, il y avait la famille Lenković, provenant de la Lika; à Gradac, la famille Gusić, également originaire de la Lika; à Svibnik près de Črnomelj et à Griblje, nous avons encore aujourd' hui le nom de Kukar, à Vranovići et à Gradac, les noms de Beličić, Županić, Šimunić etc.; tous ceux-ci, très probablement, sont venus, en 1630 env., de Draganić près de Karlovac.

ou »poclja«, dans la Croatie voisine »poculica«, symbole de la femme mariée et du sérieux de la vie conjugale) couvre directement la tête. La partie supérieure du corps, buste et bras, est couverte d'une blouse en toile blanche (»rokavi«), la partie inférieure du corps, d'une jupe (»robača«) suspendue à des bretelles (»ramenice«), également en toile blanche, et richement plissée. Au - dessous de la »robača«, il y a un jupon (»dolenjka«), au - dessus de la »robača«, au devant, un tablier (»zastor«), fixé avec un ruban blanc à la ceinture rouge et noire (»pas« ou »tkanica«). D'en bas des manches, les manchettes (»naroke«) passent, garnies de dentelles, et souvent ornées de broderies en rouge aux motifs géométriques ou encore végétaux. Les épaules des »rokavi« sont garnies de broderies noires en zigzag (»kozice«), effectuées dans une technique spéciale (»izraličati«).

Souvent, les femmes de la Carniole Blanche ont porté, au - dessous des »rokavi«, une courte chemisette, appelée chez les autres Carnioliens »ošpetel«. Les chaussures (»čiznice«) étaient des sandales (»na zaplet«); parfois, on portait aussi des opanques (»kopice«) en laine et bordées de cuir.

En hiver, les femmes de la Carniole Blanche portaient une pelisse (»zabunec« ou »kožuh«), ornée de motifs végétaux en couleur rouge, ou un grand fichu en laine (»veliki robec«). Les fillettes, jadis, portaient un bandeau orné de grains de verre rouges et blancs (»parta«). Notre tableau représente le costume porté par les femmes mariées, dans la plaine de Podzemelj - Metlika.

Du point de vue psychologique, les habitants de la Carniole Blanche, qui vivent dans un climat doux et dans la plaine fertile aux bords de la Kolpa, sont de tempérament doux et sensible qui s'exprime aussi dans les traits des visages. Leur physionomie n'a pas de traits rudes comme, habituellement, celle des peuples du Nord. Les relations entre eux sont aimables, ce qui correspond à leur caractère slave et sentimental.

Notre tableau (1'17 m × 1'54 m), exécuté en 1924 par Ivan Vavpotič, peintre de Ljubljana, représente bien l'âme de la Carniole Blanche. Des points de vue intérieur et extérieur, le modèle est tout à fait caractérisé. Du point de vue psychologique, le peintre a caractérisé la femme en la plaçant, les mains jointes, dans l'église

devant le crucifix. Cette figure tranquille et blanche, dans la demi-obscurité, influence le sentiment du spectateur: ces paupières à demi-closes et ce visage immobile, c'est la résignation elle-même, et ce visage tranquille cache les luttes, les tristesses et les désespoirs du passé. Ici, il faut penser à la Pietà de Michelangelo ou à »Ma mère« (»Moja majka«) de I. Meštrović. Il est caractéristique que la statue célèbre de I. Meštrović et le tableau de I. Vavpotič se ressemblent, quoique indépendants par l'origine et par la conception. Toute la bonté de la femme et de la mère se reflète dans ce visage doux, toute la peine causée par l'éducation de ses huit enfants et toute la douleur de la mère qui avait sept fils à la guerre et que les gendarmes autrichiens persécutaient à cause de l'orientation serbophile et yougoslave. C'est pour cela que l'artiste a donné au tableau la tranquillité de la résignation, c'est pourquoi il a placé cette mère dans l'église devant le Crucifié où l'âme souffrante cherche la consolation. Et il paraît qu'elle l'ait aussi obtenue devant les yeux du Christ souffrant. La vacillation de la lumière rouge qui jette des reflets mystiques sur le corps du Christ rehausse encore la tranquillité de la scène.

Notre tableau représente une mère admirable, le type psychologique et ethnographique de la femme de la Carniole Blanche.

Slovenski pregovori iz rastlinstva.*

I. Š a š e l j — Št. Lovrenc ob Temenici.

Ajda je pismo dobila (dozorela).

Ajdo v roglje (kozolce), pa na sejm v Nogle.

Ako Bog hoče, boš iz plevela stoteren sad žel.

Ako je korenina sveta, svete so tudi veje.

Ako nerado drevje v jeseni obleti, marsikdo se zime še boji.

Ako pustne dni dežuje, bo dosti fižola.

Ako v jeseni zgodaj listje z drevja pade, so njive rade rodovitne.

Ali boš bob z mastjo mazal!

Amerikanski denar je kakor krompir, samo za eno leto.

Bob čez gozd, močnik do praga.

Bob v cvet, lakota v svet.

Boba se najej in gora se te boji (tako boš močan).

Bodi zima, bodi kres, kadar zebe, neti les.

Bolja je bobova slama kakor prazne jasli.

Bukev neguj, pod njo je počivala Marija, ko je bežala v Egipt.

Brez krompirja ni kosila.

Če beraču trd bob daš, prosi potem še drv.

Če blizu debla list obleta, dobro letino nam obeta.

Če hrast še listje obdrži, bo mraz vse zimske dni.

Če je prosinca mokrilo, bo grozdje slabo storilo.

Če nerado pada listje z drevesa, pomladi je gosenic veliko in mrčesa.

Če odpadlo listje blizu debla leži, prihodnje nam leto obilno rodi.

Če pred sv. Jurijem sadje cvetí, mimo cajne leti (ne v cajno, ker rado pozebe).

Če pa repa dobro obrodi, so padarji (zdravniki) žalostni (ker nimajo zaslužka, ker je repa zdravilna).

Česen devet bolezni pozdravi; tavžentroža — pa zdravnika uboža.

Česen govori: Nalupi me z nohti (ne z nožem), ti bom koristil za devet arcnij (zdravil).

---

* Zbirki nekaterih pregovorov o žitih in sadju je prinesla »Mladika«
l. 1934. in sicer o žitih na str. 307., o sadju pa na str. 352. — Pis.

Česen tako govori: Prijatelj, ljubi me ti! Jaz sem za devet drugih arcnij.

Dika kislega zelja je kislina.

Dober si kô česen brez kruha.

Dokler drevo cvetî, rodi.

Dokler je drevo mlado, lahko ga pripogneš, kamor hočeš.

Dokler je plotje mlado, ga je viti lahko.

Dokler kolo teče, repa raste.

Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka.

Drevo se po sadu pozna.

En cvet ne naredi pomladi.

Enega listek skrije, drugega dob (hrast) ne zakrije.

Glede strele: Pod hrast ne hodi v past. Kjer smreka stoji, naj vse beži. Jelke se boj, a pod bukvijo stoj! (Slovenec 1935, št. 150.).

Gosposka služba je z grahom posuta.

Gosta setev žitnice ne razganja.

Gre skozi les, ne vidi dreves.

Grenko zelišče je potrpljenje.

Grm ne podere drevesa.

Hrasta sneg ne ušibi.

Iz lesnike je lahko še prav dobro drevo in dober sad.

Iz mlada se trn ostri.

Iz panja mladica raste.

Iz prazne lupine ni jedra.

Je hud kakor encijan.

Je rdeč ko mak v žitu.

Je sirov ko goba.

Jej repo, boš imel ženo lepo.

Kadar bob cvete, še pes svojega gospodarja ne pozna.

Kadar je buča zrela, se mora svinjam položiti.

Kadar je dosti prve repe, takrat ni druge.

Kadar krompir pozebe, je treba pripraviti še en predal zanj (češ da takrat še bolj obrodi).

Kadar leži sneg 99 dni, takrat poginejo strni.

Kadar stari hrast pade, zruši dostikrat mlade.

Kadar ima korenje, ko ga v jeseni pukajo, dolge korenine, bo huda zima.

Kakršen je panj, taka mladika.

Kakršna setev, taka žetev.

Kakršno seme seješ, tako žito boš žel.

Kamor se drevesce nagne, tje pade drevo.
 Kdaj je še vrba grozdje rodila!
 Kdo bi na oskoruš lazil po smokvo!
 Kdor dela brez božjega blagoslova, cepi mladiko na suho drevo.

Kdor koprivo pozna, nagec (nagoto) skrije.
 Kdor med obeta, trnje spleta.
 Kjer ni ljulike, tam lepo žito raste.
 Kolikor preje drenulja cvete, toliko preje se srpovi glase.
 Kopriva ne pozebe.
 Koprivi ne škoduje ne toča, ne slana.
 Korenje se redi (debeli) do sv. Martina.
 Kraj suhega drevesa tudi sirovo gori.
 Kriva vera je trnov grm v žitnem polju.
 Krompir je pregnal lakoto iz Evrope.
 Lačen sem ko mačka česna.
 Med vsakim zrnjem se najdejo pleve.
 Mladina brez rdečih lic — pomlad brez cvetlic.
 Mlado drevesce se da zravnati, staro drevo se ulomi.
 Mlado drevo se ugiba, ne pa staro.
 Nagnito drevo samo pade.
 Največja lakota je takrat ko cveteta bob in grah.
 Ne prileže se vsaka roža za klobukom.
 Neče strela v koprive.
 Ni rože na vrti, ki bi obvarovala smrti.
 Ni treba povečati žitnice tistemu, ki pregosto seje.
 Ni žita brez kokolja.
 O mali maši mora imeti ajda že črno zrnje.
 Ob ajdovi setvi je največ dela.
 Od mladega drevesa vejico še lahko odčesneš, od starega jo moraš odsekati.
 Počasen listja pad, dosti gosenic na pomlad.
 Pod brezami rade kače gnezdiyo.
 Pojdeš po srenji klasje brat.
 Pozneje ko beli trn cvete, slabeje kažeta trava in žito.
 Prah, ki se dviga za brazdo (pri oranju za ajdo), dobro gnoji.
 Pred poroko sladka ko med, po poroki grenka ko pelin.
 Preje ko bo listje z drevja odletelo, boljšemu letu se bo vse nadejati smelo.

- Rane rože rade povene.
Rano začne žgati, kar misli kopriva postati.
Raste (hitro) kakor konoplja.
Sem te sit kakor sirovega boba.
Senca visokih dreves se daleč razteza.
Šiten kakor čebula brez kruha.
Skleda zelja v ljubezni je boljša kakor pitan vol v sovraštvu.
Smreka ni hrast (ženska ni moški).
Suho drevo ne pade zlepa.
Sv. Fabijan in Boštjan (20. jan.) sok v drevje poženeta.
Svinja bere želod, pa ne ve, od kod pada.
Ta hruška se otresa, ki rada doli pada.
Toča uniči četrtno, suša polovico, slana pa tri četrtine pridelka.
Trta če o lepem vremenu ocveta, vino obilno Dolenjcem obeta.
Trta če o polni luni ocveta, polne in žlahtne grozde obeta.
Tudi v cvetni nedelji se je bati trnja.
V brezo rado treska.
V koprivo ne treska.
V visoka drevesa rado treska.
Velik bob in visoke krtine pomenijo globok sneg.
Veliki teden imajo duhovniki ajdovo setev (največ dela),
Alešev teden pa kmetje (ko ajdo sejejo).
Veliko drevo ne more naenkrat zgoreti.
Veliko drevje dolgo raste, naglo pade.
Visokim smrekam vihra vrhe lomi.
Zgodaj začne žgati, kar misli kopriva postati.
Zelje želodec samo nastelje.
Zla trava hitro raste.
Ženska dota je kakor bukova meja, samo za eno leto.
Žito ima veliko latovje, če lan v njem raste.

Poslednji guslar na ozemlju Brajcev in Belih Kranjcev.

N. Županić — Ljubljana.

»Kad će doći ono vreme,
da izbacim švapsko breme?«

Pravutinski slepec-guslar, pjesma hrvatskog vojnika, 1908.

Od južnega pobočja Gorjancev in Kranjske visoke planote pa do Kolpe se razprostira Bela Krajina, ki jo tvori prav za prav Metliško-črnomeljska kotlina. Tej nizki vsedlini odgovarja na severni strani Gorjancev šentjernejsko polje (Krško polje), ki ju loči kobiljača (Horst) gorjanskega hrbita. Na drugi strani Kolpe pa leži, že na Hrvaškem, ob Kolpi solnčno ozemlje Brajcev, na severni strani do zrinskega Ozlja in v južni smeri do frankopanskega Bosiljeva. V starem veku so tu nekje mejili Japodi in Kolapijani eni na druge. Za časa Turkov je bila Bela Krajina in ozemlje Brajcev zaželjen cilj teh razbojnikov, pomuslimanjenih Bosancev srbohrvatskega jezika. Od 1408. l. naprej ga skoro ni bilo leta, da bi Metlika in Ribnik ne videla neljubih krvožejnih poturic. Na koncu prve četrti šestnajstega stoletja je največ vasi izgubilo svoje staro prebivalstvo, ki je bilo ali pobito ali odvedeno v sužnost, ali pa se je umaknilo v zavetje na Kranjski visoki planoti. Plemstvo na obeh straneh Kolpe je bilo v stiski, ker mu je manjkalo obdelovalcev polja in vojnih hlapcev za obrambo. Zato so jim bili dobrodošli begunci iz porečij Sane in Une, Like, Dobre in Mrežnice. Na ta način je dobila Bela Krajina večinoma novo prebivalstvo hrvaškega pokolenja, ki se je na podnožju Kranjske visoke planote, posebno v semiški župniji pomešalo s staroselci. Pas ob Kolpi, od Starega trga do Podzemlja pa je ostal bolj hrvaški v narodopisnem oziru in radi tega jih imenujejo Semičani »Hrvate«, ¹ a ti one »Šokce«. Ravno tako je dobila desna (hrvaška stran) Kolpe precej novega prebivalstva čakavskega in ikavskega govora, ki se je zmešalo s starimi kajkavci. Zgodovina naseljevanja pravoslavnih štokavcev (Uskokov) na južnem pobočju Gorjancev in v belokranjski kotlini, ki so bili v prvi vrsti pastirji in bojevniki, a ne zemljedelci, tvori poglavje zase.

¹ Ti se danes čutijo Slovence v kulturno - političnem oziru.

Guslar Mate Crnić in njegova žena Roza.

(Fotogr. Dr. Županić, 1908).

Ta uvod je potreben zato, da bi nam bilo razumljivo, zakaj je mogel postati tu ob belokranjski Kolpi rapsod (guslar) in kako je mogel najti tu razumevanje in preživljanje, kajti jezik njegovih pesmi je bil štokavski ali pa kajkavskoikavski in vsebina njegovih junaških pesmi je bila po tradiciji balkanska, v kolikor ni bila nabožno-legendarna in hrvatska. Skozi 40 let ga ni bilo sejma v Črnomlju in Metliki in ni ga bilo proščenja (žegnanja) pri Treh farah in na Žežlju pri Vinici, da ne bi bilo videti tam gruče ljudi, ki so se zgrinjale okoli »Pravutinskega slepca«. Ogromen mož je bil, kodrastih črnih las in rjave kože, na kateri so se poznali sledovi koz. Pel je v močnem baritonu,

ki je bil otožno pobarvan. Njegov glas in njegove gosli so bile znane daleč naokoli. Če so ga ljudje zaslišali, so zdirjali tja in ga obkolili. Za njega je imel vsakdo, tudi revež, novčič (krajcar) in mu ga je vrgel v nastavljeni klobuk, ki je ležal pred njim na tleh.

Pravutinski slepec pa ni samo pel, ampak tudi goslal, to se pravi, da je delal k petju daljše uvode na godalu. Prav tako je presledke — odmore — izpolnil z godbo in tudi konec pripovedne pesmi je zaključil z goslanjem. Njegov spremljajoči instrument pa ni bila morda kaka enostruna srbska gusla, okrašena s kakšno oslovsko ali konjsko glavo na vratu, ampak je bila to prava vijolina s štirimi strunami. In tem strunam izvlabljeni zvoki so tvorili polne in krepke akorde, ki so se zlivali v pristno jugoslovansko otožno melodijo.

Medtem, ko so novčiči leteli v nastavljeni klobuk slepca, je njegova boljša polovica Roza, ki je bila za pol manjša od njega, budno čuvala, da ni kak nepovabljenec izmaknil vsebine klobuka, ker je sama rada vince pila in je morala zvečer položiti račun slepemu možu. Tudi on je od celodnevnega petja razsušen in razžejan zvečer lahko izpil eno do dve »mazani« rujnega »vivodince« in potem krepko korakal preko metliškega mostu proti Pravutini, svoji rojstni vasi, držeč se za roko svoje male Rozice. Vinjen je bil slepec željan dejanja, govoril je goropadno in izzivajoče in ker je bil skoro dva metra visok in močan, bi bil nevaren, če bi ne bil slep. No, njegovi prepiri so se končali brez hudih posledic. Bil je namreč pravi poldrugovič (telesni »človek in pol«). Kvečjemu je na poti brundal pod nos svoji Rozici, dokler ni potolažil jezice in ga niso zapustili vinski duhovi. Take scene so se znale pripetiti zlasti v Karlovcu, kjer se je srečaval na Rakovcu s številnimi slepci iz Vojaške krajine, ker jim je stanovska zavist dala večkrat netila za prepir.

Pravutinski slepec je bil oblečen po domače in je nosil »beli pratež«, poleti platnene, široke »gače«, katerim pravijo Belokranjci »brageše« in platneno nabrano »košuljo«, ki je bila nekaj krajša od belokranjske »robače«. Opasan je bil s »čemerom« iz rdečega usnja, v katerem je imel spravljen denar in nož. Srajca navadno ni imela gumbov, ampak je bila zvezana na vratu z belim trakom, a skozi razporek srajce so se večkrat videla bujno poraščena prsa. Pozimi pa je imel hlače iz belega

sukna, okrašene z modrimi trakovi in dolg ovčji kožuh. Na hrbtu mu je visela platnena vreča za gosli in izpod pazduhe lepo okrašena okrogla čutara. Njegova življenjska družica je nosila običajno belo platneno obleko, vsa zavita v barvast robec, tako da ji je bilo samo malo obraza vidnega. Pozimi se je pokrila z malim poprsnim kožuhcem, ki je bil okrašen z zelenimi in rdečimi cveticami. Taka sta bila »Pravutinski slepec« in njegova Roza na svojih čestih potovanjih od Karlovca do Črnomlja, od Ozlja do Bosiljeva.

Povedali smo, kod vse je hodil »Pravutinski slepec« po Beli Krajini in je treba povedati tudi, kod je vse hodil po Hrvatskem. Če se prav spominjam, mi je pred kakimi 30 leti pravil, da je bil v svojih mladih letih v vojaški granici in da se je tam naučil najlepših in najobsežnejših junaških pesmi. Potem je menda bil tudi na Trsatu pri Reki, kjer je slišal in kasneje tudi sam pel razne nabožne pesmi, pripovedke o svetnikih in legende. V Karlovec je potoval vsak petek na tamošnje sejme. Zavzemal je mesto pri Kupskem mostu (nasproti Baniji) ter tam pel in goslal narodu z levega brega Kolpe. Doma v Pravutini ni nikoli izvajal svoje umetnosti razen podpisanemu, ko ga je v zadnjem desetletju prošlega stoletja in pa l. 1908. obiskal na njegovem domu. Tu je marsikaj zanimivega povedal iz svojega življenja in tudi zapel veliko število pesmi. Pač pa je zahajal na proščanja v Podlipnik, na Židorovo in Ilinje, kjer stoji njegova župnijska cerkev. Pot ga je nekaterikrat zanesla tudi v Ozalj in Krašić, rojstni kraj sedanjega zagrebškega nadškofa A. Stepinca.

Naš rapsod je imel silen spomin in je sam pravil, da je pobral in si zapomnil tudi najdaljšo junaško pesem, če jo je le enkrat slišal. Rekel je tudi, da bi mogel sam spraviti doživljaje in dogodke v pesem, če bi hotel. Okoli l. 1893. sem pri njem zapisal več dolgih junaških pesmi v štokavskem narečju, kakor tudi nekoliko legend, smešnic in drugih pesmi. Te sem bil na čisto prepisal in jih obsežen zvezek posodil v začetku l. 1897. pokojnemu pesniku Dragotinu Ketteju, ki je takrat bival v Novem mestu kot sedmošolec. Kette zbirke ni vrnil in se tudi ni več našla. Spominjam se na začetek neke dolge epske pesmi: »Kraljevič Marko i car Sulejman«, ki se je po priliki tako-le začela:

»Ovce pase Kraljeviću Marko,
 ovce pase, u sviralu svira,
 u sviralu svira, prelepo popiva,
 da bi rad on odsić glavu,
 odsić glavu caru Sulejmanu,
 i caricu poljubiti mladu.
 Marko misli da nitko ne čuje,
 al ga čula bula od ovaca.
 Kak to čula, turskom caru šeće:
 Vaj boga ti care Sulejmane:
 ovce pase Kraljeviću Marko,
 ovce pase u sviralu svira,
 itd.

Drugih junaških pesmi se ne spominjam, pač pa na nekoliko
 vrstic hrvatske vojaške pesmi:

»Uzeše me za soldata
 da ja čuvam carska vrata.

— — — — —

I u selu i u gradu
 soldat čini svu paradu.
 Sablju puca pak se sije,
 a to mu se cura smije.
 Njoj je odzgo lepo vidi,
 kako soldat stoji v glidi,
 joji meni, tužna doma,
 od nikuda nemam dobra.

— — — — —

Oficiri ljuti kriću,
 na soldata jedna viću!
 Vrletni se kraj nalazi,
 po pečinju sim tam gazi.

— — — — —

Kad će doći ono vreme,
 da izbacim švapsko breme?»

Njegove nabožne pesmi in legende so obravnavale snov
 o sv. Lovrencu, o brodaru i Majki božji i svetlih zekserjih, o sod-
 njem danu itd. Kakor sem čul, je »Pravutinski slepec« zapel več

takih legend pred kanonikom Jankom Barletom, kancelarjem zagrebške nadškofije, ki jih je tudi verjetno zapisal. Od satiričnih pesmi in smešnic me je zanimala ona o podkupljenem sodniku in puranu:

»Dok se puran u torbi tura,
dotle teče moja pravda.«

Kvante, ki jih je znal slepec, so bile številne in nekatere od njih zelo mastne. Belokranjci in sosednji Brajci imenujejo take pesmi mağarske, kar znači toliko kakor razposajene (lumparske).

Muzikološkega proizvajanja »Pravutinskega slepca« sta se nekoliko dotaknila Ludvik Kuba in Stanko Vurnik v svoji »Studiji o glasbeni folklori na Belokranjskem« (»Etnolog« IV., str. 183, 184) kakor sledi:

»Ne dosti manj zanimivi sta dve melodiji, kateri je zapisal svoje čase (v devetdesetih letih XIX. stol.) pri Treh farah pri Metliki, slavni nabiralec Ludvik Kuba. Pel jih je slep goslač, doma iz Pravotina. Pesmi nista tiskani v Kubovem zborniku slovenskih pesmi, nego se v rokopisu Kubovem nahajata v zbirki ~~kr.~~ etnografskega muzeja v Ljubljani. Kuba jih je menda mislil tiskati, ker nosita lista z obema pesmima oznaki: »Tekst viž Slovanstvo ve sv. Zp« in jima že določil številki. Zakaj jih ni tiskal, ne vem. Naj jih objavim tu. Prva ima tekst »Darujte mi prijatelji«, druga pa se začne »Oj poslušajte vi ljudje!« Prva se glasi po Kubovem zapisku:

Da-ruj-te mi pri-ja-te-lij, da-ruj-te mi ro-di-te-lij,
Bog vas mi-li raz-ve-se-li in Ma-ri-ja Ma-ti bo-žja!

Pesmi je Kuba dal dvočetrtinski takt, vendar je evidentno, da pesem nima racionalnega metra in je bolje, da si jo mislimo brez takta. Je neke vrste deklamacija s svobodno raztresenimi akcenti, ki niso identični z modernim pojmom takta, nego zbližujejo ta stil bolj s srednjeveškim enoglasjem, gregorijanskim koralom. Izometrija te pesmi je tudi bližja srednjemu veku kakor moderni, dasi v Beli Krajini še obstoja, najbolj pa je na

tej pesmi »srednjeveški« njen tonski sistem, ki kljub po Kubi predpisanemu **b-** za **d-mol** vsekakor konča v **g-molu**, pa vendar nikjer ne rabi za **g-mol** obvezne znižatve pri **e**. Tonski način res po modernih pojmih spočetka krepko temelji v dominantni, toda vse ostale okolnosti kažejo na to, da imamo opraviti s pravim v **g** transponiranim durskim tonom. Druga pesem je podobna; zanimiva je pa prav posebno še zato, ker je instrumentalno (z goslimi) spremljana in nam daje migljaj, kako naj si mislimo te najstarejše pesmi naše, to Platonovsko »heterofonijo« vokalno-instrumentalno. Pesem se v originalnem Kubovem zapisku glasi:

Gusle ♪

Oj po-slu-šaj-te vi lju-dje, po-šte-ne že - ne in mož-je!

do-bro pelj-do si vze-mi - te, kaj se nam je pri-pe - ti - lo! ♪

Gusle same

Zopet imamo opraviti s srednjeveškim durskim, v **g** transponiranim modusom. Zopet imamo opraviti z isto breztaktnostjo, zopet s prosto deklamacijo. Na treh mestih so naznačene očitvidno variante, katere je pevec v nekaterih kiticah uporabljal. Kako pa naj si mislimo zraven spremljavo? Ali v unisonu, kakor v antiki? Mislim, da nam je nagli Kubov zapisek dal nek migljaj. Pevec je bržkone spremljal svoje petje z obema praznima kvintama, ki ju je Kuba spočetka fiksiral. Sprva je najbrže pel prvo frazo ob spremljavi kvinte **d—a**, v drugem delu pa, kjer prihaja do veljave **g-položaj**, je zamenjal s kvinto **g—d**. Med kiticami pa je goslar moral igrati spodaj naznačeno, čisto instrumentalno medigro. Ta medigra s svojimi večinoma starinskimi konsonancami oktave, kvinte in kvarte, h katerim sta pristopili še 2 seksti, je sama na sebi dosti zanimiva. Škoda, da se nam tekst te pesmi ni ohranil.«

K temu moramo pripomniti, da smo iskali dotični dve, od L. Kube zapisani pesmi v zbirki Etnografskega muzeja v Ljubljani ali ju nismo mogli najti. Če S. Vurnik govori o molovskih, o mešanih dur-molskih belokranjskih pesmih in o takšnih, ki se dado durski in molski tolmačiti, pa kadencirajo na koncu z durovo dominantno trdeč (op. c. str. 185), da so bolj hrvatski vplivane, to ne stoji. Vse te lastnosti njihovega petja so pristno belokranjske, ker so jih že v XVI. stoletju prinesli seboj iz stare domovine tam med Uno in Jadranskim morjem.

Kdo je prav za prav »Pravutinski slepec«, poslednji rapsod na ozemlju Brajcev in Belokranjcev? Na to je lahko odgovoriti, ker je živel v naših dneh in ni nobena mitična oseba, zagrnjena

Snaha iz ozemlja Brajcev. (Velika Paka).

(Fotogr. Dr. Županić, 1909).

v meglo prošlosti in pozabljenja. Radi životopisnih podatkov smo se obrnili na župnijski urad v Lipniku l. 1926., nakar nam je tamošnji župnik, g. Vjekoslav Špringer odgovoril in s tem ugodil naši želji. Bodi mu na tem mestu izrečena topla zahvala.

Pravutinskega slepca - guslarja so sosedi imenovali Mata Jandriševiča (Andriševič), ali to ni točno, ker se je on po rojstvu imenoval Crnić, rojen 10. II. 1860 v selu Pravutini na Kupi h. št. 39 (občina Ribnik, srez Karlovac) od očeta Antona in matere Jane, rojene Perla. Ker se je priženil na dom Jandriševičev, se ga je prijelo to ime. Oženil se je namreč z Rozo iz iste rodbine, ki pa ni imel z njo otrok. Kakor pravi poročilo župnijskega urada iz Lipnika (br. 120 od 23. XI. 1926) se je Mate narodil zdravih oči, ali izgubil je vid, ko ga je kuma (botra) nesla od krsta, ker je takrat padala »solika« (drobna toča). Botra ga je namreč nesla na glavi v mali plitvi zibki in ko je veter dete razodel, mu je solika padala naravnost v oči tako, da je na posledicah tega otrok oslepel. Ko je kot mlad človek začel prositi miloščino in je po raznih proščenjih in sejmiših slišal v Karlovcu in v Granici pesmi guslarjev, je začutil v sebi isti poklic ter se je z vnemo lotil pripovedovanja pesmi ob spremljanju gosli. V ženi Rozi si je našel zvesto družico, ki je bila po zunanosti vse drugo kakor dopadljiva, ali zato pa potrpežljiva gospodinja in vdana vodnica. Guslar Mato Crnić je bil človek velikih prirojenih sposobnosti, človek silnih emocij in jako strasten. Ker mu je manjkal vid, glavni čut človeka in ni nikdar videl svoje žene, ga je obšel večkrat sum, dali ni morda grda in njega nevredna. Bil je namreč zelo ponosen, da celo ohol.

Na račun vida mu je bil razvit čut tipa in zato mu je bilo često sumljivo, kar so mu govorili prsti o oblikah in zunanosti njegove Roze. Recimo, da je v gotovih slučajih prijetneje občutiti lepoto z očmi prstov, če zdrave oči v temi nič ne opravijo. Ko sem bil pri njem l. 1908. in ga fotografiral skupno z njegovo ženo, sem ga vprašal, če jo ima rad in če bi jo rad videl. Nato je rekel: če je lepa i mila, bi Boga prosil, da bi vsaj za trenutek spregledal, ker bi jo rajši videl nego vse drugo na svetu, pa četudi ne bi solnca na nebu videl; ako pa je grda, je bolje, da ostanem slep, ker bi sicer umrl od žalosti. Dvom, da-li ga je žena vredna in da-li ni boljše vreden, ga ni ostavil in se je zato hotel še na stare dni ločiti od svoje zakonite

soproge in vzeti v zakon ženo nekega drugega slepca, ker je bila mlajša in je njegovim prstom bolj ugajala. To je pa preprečil lipniški župnik g. Špringer. Mate Crnić je v svojem 63. letu hudo zbolel in je poiskal zavetja ter zdravja v mestni bolnišnici v Karlovcu, kjer je umrl 24. X. 1923.

Spomin na njega in njegove pesmi pa še živi na obeh straneh Kolpe med tamošnjimi Slovenci in Hrvati. Saj so gotovo njegove pesmi zbudile v srcih tamošnjega prebivalstva ponos na slavno tradicijo in prošlost naših bratov Hrvatov in Srbov, ponos, ki jih je podžigal in bodril v času borb za osvobodjenje in zedinjenje Srbov, Hrvatov in Slovencev v nezavisno in močno državo. Saj je on sam pel in preroško vprašal:

»Kad će doći ono vreme,
da izbacim švapsko breme!«

In dočakal je tudi sam zlati čas svobode, dočakal je leto 1918, ko je Jugosloven vrgel »švabsko breme« raz svoj hrbet.

Résumé.

Le dernier rhapsode du territoire des Carniolien Blancs et des Brajci.

Le SE de la Carniole s'appelle Carniole Blanche. Les voisins des Carniolien Blancs du côté de la Croatie sont les Brajci (pron. Braïtsi). C'est le fleuve Kupa qui coule entre eux, entre Ozalj et Severin. Sur ce terrain vécut et mourut le dernier rhapsode aveugle, Mate Crnić né à Pravutina sur la Kupa, en 1860, mort en 1923 à Karlovac. Il chantait, en dialecte štokavien, des longues chansons épiques du cycle de la tradition historique serbo-croate et des légendes pieuses, comme aussi des chansons satiriques sur les mauvais juges et la discipline militaire autrichienne. Pour les dernières chansons il se servait du dialecte ikavo-kajkavien. Il n'accompagnait pas ses chansons, comme les rhapsodes serbes, sur un instrument monocorde, mais il usageait une violine à quatre cordes, en produisant des accords tristes. Il n'était pas né aveugle, mais il a perdu sa vue par accident, quand on l'a porté au baptême. Il pleuvait et il

grêlait, le vent emporta le voile, couvrant le visage du nouveau né, et par l'influence du mauvais temps il perdit la vue. Il était de très haute taille (presque 2 m), un homme plein de tempérement et d'énergie, dont la voix rétentissait aux foires et aux kermesses. Il aimait le vin, il en but jusqu' à trois litres, en très peu de temps; il moutra alors son désir de se battre, ce que sa femme qui était de petite taille et son ange-gardien, empêcha toujours.

Très caractéristique est la fin de sa »Chanson du soldat croate«, où, en prophète, il se demande (1908):

»Quand est-ce que le temps viendra,
Où je jeterai bas le fardeau allemand?«

Déjà dix ans plus tard les Croates ont pu secouer le joug austro-hongrois (1918).

KOB ...

Ču se jeka sa mora daleka,
Crni glasi, nose ih talasi:
»Više nije zv'ezde najsjajnije,
Koja s'jaše sve obzorje naše«...
Zajauka duša mladog puka,
Kao guja kad grmi oluja;
Stenju gore, plače Jadran More.
A Topola, do juče ohola,
Sagla glavu u zemlju i travu!...
Šumadija, sablja demiskija:
Pogreb sprema!... Od bola nijema!...
I bez suza — ranjena Meduza:
Čuti, čeka pravdu bez leleka,
Svjesna noći, ali i svemoći,
Koja klija iz njenih ćelija!...
Sa Lovćena, u crno zav'jena,
Ko da su se vile pomamile:
Pište, plaču, u oblake skaču.
A Cetinje, kroz suze proklinje
Krunolomce, Jude i lakomce,
Što iz pizme, ispod tudje čizme,
Krv proliše, obraz ocrniše...
Kaludjeri otvorili dveri:
Bogu služe, nariču i tuže.
Zan'jemile glave od Države:
Od serdara, pa do djenerala,
Od vezira do arhipastira.
Sve je na tle palo, zajecalo...
Na Dedinje, kukavice sinje,
Krila svile, dvore ocrnile!...
A Marija ciči kao zmiya:
»Šta će Majka s tri Čeda nejaka,
Na Balkanu, vječitom vulkanu,
Bez zaštite Muža — rukodrža,
Pregaoca, Oca, ratoborca?«...
»Ne guši se, Mama, u suzama,

Moga Baba ne pob'jedi Švaba,
 Madžar ljuti, ni Turčin okruti;
 Iza plota pogibe od skota;
 Al' Država, Njegova tvrđjava,
 Stoji jakā kō grom iz oblaka;
 Milioni, i ako su bolni,
 U nesreći, uv'jek su najveći!...
 Nemoj, Mati, za Tatom plakati:
 Brekće snaga u Tvog Sina draga,
 On će rasti i brzo dorasti
 Do alata, do sablje od zlata,
 Do mundira i carskog porfira,
 I na presto, na Očevo mesto,
 Skoro sjesti i kolo zavesti:
 Sreće, mira i narodnog pira«...
 »Blago meni, Diko i Mladiko!
 Sve što reče, neka Ti se steče.«
 »Amin Božel!« — kliknuše velmože,
 I puk cio, što se okupio
 Na Oplencu, na molitvu Svecu...
 Dusi vodja, sve od Karadjordja,
 Kroz oblake lete i prijete:
 »Petre, sine, čuvaj naše čine:
 Od krvnika i od izdajnika,
 Od zlotvora in od ljudomora...
 Brani, Sine, carske tvorevine:
 Mačem, radom, ljubavlju i pravdom.
 More r'jeka od pamtivijeka
 Krve naše lismo i prolismo,
 Dok se nije stvorilo zdanije,
 Iz kostura i granita sura,
 Ljepše nije u sv'jet majstorije,
 Ni od hrida još tvrdjega zida!
 Krvca Tvoga Oca — Čudotvorca,
 Neka bude pričešće za ljude,
 Koji stoje na slavne razboje,
 Od Marice do vrela Savice«...

Zagreb

Mićun M. Pavićević.

na dan marseljske tragedije.

Etnografski muzej v Ljubljani v letu 1935.

Delo v Etnografskem muzeju v Ljubljani je potekalo po programu, ki je bil že večkrat objavljen v kroniki »Etnologa«. Ponovno pa polagamo na srce banovini in državni upravi, da je nedostatek prostora ter materialnih pripomočkov nepremagljiva ovira za razvoj in prospeh muzeja.

Za spopolnitev zbirke Etnografskega muzeja je spomladi uprava nakupila več zanimivih narodopisnih predmetov, zlasti pa slik na steklo, katere so prinesli prekupci v precejšnjih množinah iz Bohinja in iz Poljanske ter Selške doline. Iz teh smo odbrali za muzej le redkejšje in izvirnejše komade. — V poletju in jeseni pa ni bilo več ponudb, ker so verjetno slike na steklo tudi po kmetih razprodali radi slabih časov.

Upravnik in restavrator sta opravila tridnevno službeno potovanje v Belo Krajino (Semič, Krupa, Gradac, Metlika). V stari cerkvi na Krupi smo fotografirali in prerisali tamošnje vzdane nagrobnike, na Semiču pa starejše belokranjske hiše in zidanice.

Upravnik dr. Županič je v Metliki raziskoval zgodovinske rokopise v svrhov znanstvenih člankov.

28. marca so si ogledali naš Etnografski muzej pod vodstvom restavratorka bolgarski visokošolci iz Sofije.

Na južnem hodniku muzeja smo razstavili v novi vitrini narodne noše iz Južne Srbije, Lužice in Bele Krajine. Glave in ogrodje za figurine noš je pridelil muzejski preparator Drago Vahar.

Za zbirko čebelarških predmetov je uprava kupila večje število panjskih končnic iz okolice Nove Štifte in Gor-

njega grada. Poleg tega nekaj plastike kmetskega značaja, lesen mlin in stopo za orehe.

»Etnolog«, knjiga VII., je izšel v začetku leta 1935. in ga je upravnik razpošiljal predvsem znanstvenikom in naučnim zavodom.

V Etnografskem muzeju se stalno zglašajo stranke, da jim ocenjujemo razne predmete z ozirom na etnografsko, starinsko in umetniško vrednost. Direktor dr. N. Županič je avgusta odpotoval na inozemski kongres za proučevanje narodov v Berlin, kjer je predaval o rasni estetiki pri Jugoslovanih.

Na jesenski razstavi Jadranske Straže sta aranžirala folklorni oddelek ravnatelj B. Račič in restavrator M. Gaspari. Za omenjeno razstavo smo posodili nekaj narodopisnih predmetov.

Na prošnjo je uprava poslala Etnografskemu muzeju v Splitu 10 slik narodnih noš z opisi.

Slavni znanstvenik prof. Kornemann je obiskal Etnografski muzej in njegovega upravnika o priliki svojega predavanja v Ljubljani v začetku oktobra 1935.

* * *

Edmund Schneeweis, Grundriss des Volksglaubens und Volkbrauchs der Serbokroaten. Cena broš. 108 Din, vez. 124 Din; 267 strani, 45 slik. Celje 1935.

Dr. Edmund Schneeweis, profesor slovanskega narodopisja in slovanskih starožitnosti na nemški univerzi v Pragi, je znan po svojih spisih o običajih slovanskih narodov. Šest let je živel v naši državi in je temeljito štu-

Dr. E. Schneeweis.

diral narodovo življenje v Jugoslaviji. Kot plod svojih dolgoletnih študij je izdal omenjeno knjigo. Pisatelj si je prizadeval, da ni samo kratko in jedrnato prikazal gradivo, ki je dosedaj bilo na polju srbskega in hrvatskega narodopisja iz te vrste obdelano, ampak je najvažnejše pojave spremljal dr. E. Schneeweis tudi v geografsko širino in časovno globino, navedel je obilo paralel in je skušal na ta način narodne običaje tudi tolmačiti in razložiti. Natančno je uvaževal terminologijo, ki nudi raziskovalcu dragocene izsledke o starosti in izvoru narodovega mišljenja in narodnih običajev.

Besedilo spremljajo dobre slike, ki se nanašajo na različne strani srbskega in hrvatskega narodovega življenja. Z izčrpnim seznamom literature in točnim registrom pridobi knjiga na vrednosti. — Ta knjiga bo gotovo dobro služila primerjalnemu narodopisju, kajti mnogo naziranj in običajev, ki so v zahodni in srednji Evropi že obledeli in ki jih dostikrat ne razumemo več, lahko razložimo na še svežih običajih Srbov in Hrvatov. Nam Slovencem bo knjiga dobro služila za spoznavanje

običajev naših sodržavljanov in bratov po rodu, obenem pa nam bo dobro metodično vodilo za slično slovensko knjigo, ki jo nujno potrebujemo.

Knjiga je razdeljena v tale poglavja: Prvi del: Narodovo verovanje. Drugi del: Narodne šege in običaji. A. Glavne stopnje človeškega življenja. I. Rojstvo in krst. II. Zaroka in ženitovanje. III. Smrt in pokop. B. V krogotoku leta. I. Zima. II. Pred pomladjo. III. Pomlad. IV. Poletje in jesen. V. Slava — praznik hišnega patrona. C. Vsakdanji običaji. I. Hiša in življenje v hiši. II. Poljedelstvo in letina. III. Domače živali. IV. Posamezna dela in poklici. V. Občestveno življenje. — Naročila pošljite na založbo Družbe sv. Mohorja v Celju.

Светозар Радојчић, Портрети српских владара у средњем веку. Посебна издања Музеја Јужне Србије у Скопљу, књига I, 4^о, страна 105 са XXV табли, „Делничка тискара“ у Љубљани. Цена 100 динара. Скопље 1935.

To lepo izdano delo se deli na: uvod, opis in komentar portretov, sistematski pregled (kompozicija in vsebina portreta, nošnja ter insignije, napisi na podobah), navod literature, resume in table v dodatku.

V uvodu omenja avtor problem portreta umetnosti srednjega veka ter pristavlja, da so Grki (Lambros) in Rumuni (Jorga) prvi izmed balkanskih narodov objavili zbirko svojih starih vladarjev. Jorgina zbirka je boljša in popolnejša nego Lambrosova. Bolgari sicer niso zbrali popolne zbirke svojih vladarjev, a kar je A. N. Grabar objavil slučajno v svojem delu o cerkvenem bolgarskem slikarstvu, je odlično. Rumunski portreti predstavljajo po večini freske poznejših časov, ki so z restavracijo prilično pokvarjene.

A na Balkanu so stari srbski portreti najštevilnejši in najbolj ohranjeni. Podobe srbskih kraljev, carjev, cerkvenih dostojanstvenikov in plemstva, posebno iz dobe Nemanjičev predstavljajo dragocene priče, ne samo za srbsko preteklost, nego za vso srednjeveško kulturo ter umetnost sosednjih balkanskih dežel. Na kongresu zgodovinarjev v Oslu (1928.) je spočeto sistematično proučevanje posvetne ikonografije srednjega veka. Največ so v tem oziru do sedaj storili Nemci, ki so pripravili zbirko »Die Entwicklung des Menschlichen Bildnisses« pod redakcijo V. Goetz a.

Zanimanje za srednjeveške portrete je splošno v Evropi, a mi Jugoslovani posebno srbski del našega naroda smo lahko ponosni na razmeroma veliko število ohranjenih podob naših starih vladarjev.

Dalje prinaša uvod zgodovino o načinih publikacij srbskih vladarskih portretov od Božidarja Vukovića v 16. stoletju do Gilferdinga (1859.), ki so stvarno zelo malo doprinesli k razumevanju portretov, a so podali vsaj približen topografski pregled spomenikov.

Avtor je obdelal material na ta način, da se je oziral v prvem redu na sodobne portrete na freskah, a od nesodobnih jemlje v obzir one, ki so narejeni kmalu po smrti vladarja in so ohranile glavne lastnosti portreta.

Freske so razdeljene v štiri skupine: v prvi skupini se nahaja samo podoba iz Stona, v drugi portreti od Nemanje do kralja Milutina, ki predstavljajo po večini freske raške šole, ki kronološki in topografski nudijo razločno celoto; arijske podobe bi mogle po stilu spadati tudi v to skupino, so premeščene v tretji oddelek med ostale freske kralja Milutina. Tretje poglavje vsebuje spomenike Južne Srbije iz časa najmočnejše eks-

panzije srbske države v srednjem veku s portreti Milutina, Dečanskega, Dušana in Uroša. V četrtem oddelku so obdelane podobe naslednikov Nemanjičev: Mrnjavčevići, knez Lazar in razni despoti. To so portreti iz poslednjih decenij srbske samostojnosti, ki so jako raznoliki po tendencijah, po stilu in kakovosti. Pada v oči, da gredo etape umetniške evolucije v glavnem paralelno pot z razvojem splošnih političnih prilik. Ikonografska proučevanja srbskih vladarskih podob nudijo mnogoštevilne dopolnitve k starim vladarskim biografijam (Žitija), ker ta žitija opisujejo največ duhovni obraz vladarja, medtem ko odkrivajo njihovi portreti drugo, materialno stran njihovega življenja. — Nesodobni portreti so v poznejši dobi prehajali hitro z živopisom v stilsko celino in so postali tipični, a sodobne podobe vladarjev so se le delno približevale stilu ostalih fresk. Portreti so imeli navadno svoj posebni slog in glavna zunanja značilnost tega »portretnega sloga« je bila neko posebno nagnjenje h grafični obdelavi. Razlika med portreti in svetimi slikami je obstojala v tem, da je portret mesto konvencionalne fiziognomije in konvencionalnega kolorita svetih podob skoro vedno kazal svežo risbo in živo bojo. Vzrok bi tičal v tem, da je portret posvetna, bajična tema, ki ni toliko navezan na cerkveno tradicijo in je bil umetnik pri portretiranju v direktni zvezi s naravo, materijo, ki jo je slikal. Tu ima avtor brez dvoma prav, ker se je isto ugotovilo že drugod v toku zgodovine. Tudi pojav novih rasnih tipov, posebno pri vladajočih družinah, učinkuje prenavljalno in osvežujoče na upodabljačo umetnost, bilo slikarstvo, bilo skulpturo. En primer iz egiptovske zgodovine! Iz arhiva najdenega v Tel-el-Asmarji (ca 1430. do 1385.), napisanega v asirsko-babilonskem alfabetu, zvevmo, da so egipčan-

ski vladarje jemali mitanske kneginje za žene in da se je tako na koncu XV. stoletja pred. Kr. modrooka hči iz gornje Mezopotamije, Tiji, omožila s faraonom Amenofisom III. (okoli 1428.—1392.) in postala mati Amenofisa IV. To modro oko naznanja, da je bila kraljica Tiji pripadnica arijevske (nordijske) rase, medtem ko so bili Egipčani Hamiti, ki so bili zlasti vladarji — v domači umetnosti na enak način konvencionalno predstavljeni. Portret kraljice Tije pa se stilsko, tehnično in vsebinsko razlikuje od drugih podob tedanje dobe, ker je ravno novorodni pojav izzivajoče dejstvoval na umetnike in jih dovedel do posebnega načina umetniškega posnetja.¹

Portret zetskega kralja v cerkvi sv. Mihajla pri Stonu v južni Dalmaciji je edini vladarski portret dukljanskega dvora »velikog kraljevstva od prva«. V šupljini, levo od nekdanjega vhoda se nahajata dve freski. V dolnjem delu je slika kralja ustanovitelja z modelom cerkve v rokah. Že Lj. Karaman je podal uspelo stilsko analizo obeh fresk in dognal, da značita dalmatinsko kmetsko interpretacijo zgodnoromanske italske, kar usvaja tudi g. Radojčić. Slika predstavlja ali zetskega kralja Mihajla († 1081.) ali nekega od njegovih naslednikov, a narejena je v času 1077.—1150.

V nadaljevanju razprave govori avtor o portretih srbskih vladarjev od Nemanje do Milutina, od Milutina do smrti carja Uroša ter na kraju o podobah naslednikov Nemanjičev.

V zaključnem delu trdi Sv. Radojčić sledeče: »Slike Dušana i njegovih savremenika već pokazuju dva potpuno suprotna shvatanja portreta. U istim godinama i u istoj sredini pojavljuju

se uporedo realistički i idealizovani portret. Po ovim freskama, iz doba oko 1330 do 1350, sa sasvim različitim stepenom realizma, vidi se, koliko se Fillesove pohvale realizmu portreta moraju pažljivo upotrebljavati; hvaljena živost i vernost portreta tiče se, u najboljem slučaju, samo jednog malog dela vladarskih slika, dok za većinu potpuno idealizovanih slika to nikako ne važi.

Stilski kontrasti između savremenih portreta XIV v. veoma su veliki. Zbog toga su i mogla nastati ovako suprotna mišljenja o njihovoj vernosti, jer su je istraživači često oslanjali na jednostrano izabranu građu.

Raznoliko shvatanje portreta pokazuje se prvi put na slikama Dušana. Jasno se vide dva suprotna umetnička pravca. Na jednoj strani je idealizovani, neplastični stil vladarskih freska (n. pr. u Peći, Lesnovu, upor. str. 55), a na drugoj strani je više realističan, dobro modelisani portret (na pr. u Dečanima »nad pragom«, upor. str. 51).

Prvi stil razvio se iz realističnog portreta. U početku je, sve jačim isticanjem grafičkih elemenata, rasla i deskriptivna sposobnost stila. Ali to forsiranje grafičke obrade bilo je sudbenosno za kasniji razvoj. Podvlačenjem konture i naglašavanjem kaligrafski opisanih detalja počeo se gubiti smisao za slikanje plastične forme. To se da lepo pratiti na slikama u Dečanima u Lesnovu. Minuciozno iscrtani i sa šrafiranjem modelisani dečanski Dušanov portret »nad pragom« tipičen je primer realističkog kaligrafskog stila. Kitorski portret Dušanovog oca Stefana, u dečanskom naosu, pokazuje već novu varijantu istoga stila. Crtice od šrafiranja proređene su, kontura postaje sve jasnija, cela fizionomija sve više spljoštena. Osim toga posle skoro celog stoleća tamnih boja, pojavljuje se iznova živ kolorit. U

¹ Н. Жупанић, Трјанци и Аријевици. Прилог преисторији и палеоетнологији Мале Азије, Егеја и Балканског полуострва. („Глас“ LXXXVI Срп. Кр. Акад., 2 разред, стр. 238-239). Београд 1911.

Lesnovu je novi idealistični stil već potpuno formiran. Ostaci od šrafiranja jedva se raspoznaju; degenerisani su u jedva primetne, fine linije. Kontura je veoma tačna i čista; isto tako i kolorit. Razlike između Dušanove freske u Dečanima i u Lesnovu (upor. t. XIV, sl. 21 i t. XVII, sl. 25) pokazuju u svoj jasnoći ogromni stilski kontrast između realističkog i ekspresionističkog portreta u srpskoj umetnosti XIV v. U Dečanima je Dušanova glava skoro naturalistički opisana. Kontrastima svetlotamnog istaknuta je plastičnost materije, tačnim crtežom zabeleženi su svi sitni detalji organske, žive, materije na licu. U Lesnovu je plastična obrada glave napuštena i naturalističke pojedinosti odbačene su kao balast, ostali su jedino najekspresivniji elementi lica; ostao je samo shematizovani čvrsti sistem linija i kontura. Taj suvi, stilizovani, kompleks elegantno odmerenih poteza sasvim je ugušio organski život careve slike, koja sve više počinje bivati slična stereotipnoj maski. Ovde donosim crteže Dušanove glave iz Lesnova; i glave Krista Pantokratora iz Dečana.

Svaki komentar je izlišan. Lik carev dobija izgled pravog božanstva. Tu se teorija o realizmu Dušanovih portreta ni u kom slučaju ne može primeniti na sve careve slike.

Realistični portreti ovoga doba drže se tradicionalnog stila iz Milutinovog doba. To su jasno modelisani likovi, strogih linija i tamnog kolorita.

Ova raznolikost stilova nije ograničena samo na portrete, nego vredi i za celokupni srpski živopis u XIV v. Realistički portreti slikaju se po zadužbinama koje su živopisane freskama virtuoznijeg stila (»grčko-slavenske«, »aristokratske« škole) dok se portreti neplastičnog stila nalaze po crkvama koje su slikane primitivnijim načinom takozvane »popularne«, »ma-

nastirske« škole. Moram primetiti, da su vladarske slike, i ako vezane za te stilove svetih fresaka, uvek pažljivije crtane i življe kolorisane.

Idealizovani portreti carskog doba brzo su nestali, no njihov uticaj na stil kasnijih vladarskih slika nije bio mali. Bogata koloristika i fini crtež, naročito na lesnovskim portretima iz kraja XIV i početka XV v. kolorit je jedini element, koji se razvijao stalno u istom pravcu — u sve veću virtuoznost.

Početkom XIV v. dogodile su se važne promene u stilu srpskih vladarskih portreta najviše pod uticajem vizantinske umetnosti. Ista pojava ponovila se u prelaznim godinama između XIV i XV v. Celokupni živopis srpski, a s njime i portret, potpali su u krug najizrazitije tadašnje umetničke škole, u sferu kritskog slikarstva.

Obično se tvrdi, da su se tipični znaci kritskog stila pojavili u Srbiji tek u zadužbinama resavske škole. Posle tačnijeg posmatranja naših slikarskih spomenika, naročito portreta, pokazuje se, međutim, da iznesena tvrdnja nije sasvim tačna, jer karakteristične oznake kritskog stila: kaligrafska, crtačka, tehnika, modelisanje šrafiranjem, nežni kolorit i naročite, elegantne, forme, vide se već i na nekim spomenicima Južne Srbije. Modelisanje šrafiranjem pojavljuje se već mnogo ranije. Fini kolorit resavske škole opaža se već i na Markovom portretu u pilepskom Sv. Arhandelu.

Portreti kneza Lazara i njegove porodice, rđavo očuvani a delimično i slabog kvaliteta, ne pokazuju neki naročiti, izraziti, stil. Tek na portretima Visokog Stefana (osobito u Kaleniću i Manasiji) dolazi srpska varijanta kritskog stila, resavsko slikarstvo, do svog punog izraza.

Na despotskim portretima mnogo upadaju u oči nove proporcije figura. Razmer tela prema glavi ostao je skoro isti: 1 : 8, 1 : 9; ipak svi likovi izgledaju preterano izduženi zbog toga što se širina tela suzila. To je posledica jedne opšte pojave u staroj srpskoj umetnosti koja se ne odnosi samo na istoriju portreta, već i na razvoj celog živopisa — što se više približujemo Novom Veku, to se sve jače naglašuje težnja za dematerijalizovanjem čovečije pojave. Voluminozne figure kraljeva u najstarijoj umetnosti gube s vremenom plastičnost. U periodu carstva pojavljuju se široki, spljošteni, likovi. U despotsko doba nestaje i te širine. Tela ne samo da nisu plastična, već su i u površini skućena. Oblici glave, ruku i stasa osetno su deformisani: istegnuti su i suviše uski.

Na portretima se čas oseća oskudica realnih fizionomija; jedino provincijska slikarska produkcija čuva ostatke realističkog stila.

Despotski likovi na freskama re-savske škole pokazuju preteranu vitkost, nežnost forme, kolorita i modelisanja. Njihova vernost sigurno je minimalna; jedva ako su nešto zadržali od znakova pravih portreta. Ipak ove slike imaju jednu važnu osobinu, koju stari portreti nisu imali — one su sasvim srasle s ostalim svetim likovima i homogenustilsku celinu. One su sigurno manje verne nego stariji vladarski portreti, ali je stilski kontrast između njih i ostalih fresaka, koji se ranije većito ponavlja, sada nestao. Vernost portreta bila je žrtvovana opštem izrazu stila.

Pravac razvoja u istoriji srpskog vladarskog portreta bio je vrlo kolebljiv. Realizam portreta postepeno se dizao kroz XIII v., sve do prvih godina XIV v. Tada je nastao prelom. Ne-

koliko godina kasnije pojavio se idealizovani portret, pored njega životari i stara realistička tradicija, koja se postepeno gasi. U XV v. realizam vladarskih likova sasvim je skroman; on jedva ako i postoji. Kolorit portreta opadao je sve do početka XIV v. Na idealizovanom portretu carskog doba on počinje ponovo dolaziti do izraza i od tog se vremena stalno usavršava i dostiže svoj vrhunac na poslednjim slikama despota.

Komplikovana i bogata kompozicija portreta cvetala je samo u XIII v. Tada su se pojavile i prave istorijske slike. Kasnije se kompozicija razbila; jedino što su se u XIV v. kadgod vladarski likovi upletali u alegorične ilustracije crkvenih pesama. Pobožne i lajičke tendencije menjale su se na portretima prema političkim prilikama. Pobožnost vladarske slike gubila se stalno sve do despotskih vremena. Tada je iznova porasla.

Posle svega što je ovde izneseno, oseća se, da u galeriji naših vladarskih portreta ne postoji prava genetska povezanost razvoja. Vidi se, da promene u slikanju nisu uvek nastajale kao direktne posledice sazrevanja domaćih umetničkih shvatanja, već da se polagano evolucija nacionalnog slikarstva često ubrzavala unošenjem stilskih novosti sa strane. Ove pojave nikad ne umanjuju kvalitet i važnost srpskog vladarskog portreta; koliko se može videti po mnogo fragmentarnije očuvanim spomenicima i u umetnostima većine susednih naroda događalo se isto. Glavne stilske promene na našem vladarskom portretu javljale su se kao rezultante opšteg, internacionalnog, organizma — pravoslavne umetnosti. No celi ovaj proces — u periodu od XIII do XV v. — najjasnije se pokazuje na srpskim freskama. One su očuvane u najvećem broju, a i kontinuitet njihove

produkcije držao se dugo, skoro dvesta godina (1235—1429). Osim toga, srpski stil je, i pored izvesnog zakašnjavanja, polazio kroz sve glavne razvojne faze tadašnjeg istočnog živopisa. Zato se i važnost srpskih vladarskih slika diže daleko iznad granica jedne provincijske umetnosti.

Prema galeriji fresaka srpskih kraljeva, careva i despota može se još najpotpunije rekonstruisati istorija vladarskog portreta u pravoslavnom slikarstvu poslednjih stoleća Srednjeg Veka. Zato se i nadam, da će ova istraživanja biti od koristi i za poznavanje portreta u umetnostima svih zemalja istočne i jugoistočne Evrope.

Delo o portretih srbskih vladarjev v srednjem veku je avtorjev prvenec, ali pokazuje toliko resnosti in stremljenja za popolnostjo, da bi ga prisodil možu zrelejšje dobe. Vsebinsko in na zunaj knjiga zadovoljuje čitatelja, kolikor zaradi zanimivega predmeta toliko radi resnobe raziskovanja. Mlademu avtorju lahko prorokujemo lepo bodočnost znanstvenega delavca.

N. Ž.

L. Niederle, Avari a Slované. Historický uvod k ocenění hrobů s keszthelskou kulturou. (Les Avars et les Slaves. Introduction à l'étude des tombeaux contenant la civilisation de Keszthely). Zvláštní otisk z Obzoru praehistorického, ročník IX. Praga 1931.

L'auteur montre par les faits historiques qu'au courant des VI.—VIII. siècles la symbiose des Avars avec les Slaves sur le Danube était très efficace et très étroite surtout dans la domaine de la vie guerrière. On doit alors supposer, que les Slaves ont beaucoup emprunte aux Avars de l'équipement et de la parure et on ne peut pas un tombeau ou même un cimetière dans

lequel se trouvent des objets du style de Keszthely designer comme avars, surtout quand il s'agit des pays habités par les Slaves. Aussi les tombeaux avec les chevaux inhumés ne sont pas nécessairement avars, car les Slaves danubiens ont bien connu et pratiqué l'équitation (selon les documents historiques).

Odmevi predavanja dr. N. Županiča »O rasni estetiki ljudstva pri Jugoslovanih«, na Svetovnem kongresu za znanstveno proučevanje ljudskih problemov, v Berlinu avgusta 1935.

»Neue Preussische Kreuzzeitung«, v Berlinu, od 27. VIII., 1935. je prinesla precejšen članek pod naslovom »Je blauer dein Auge« (Volksdichtung im Südosten), ki obravnava pojedine slučaje regionalne razne tipe ali pa posamezne rasne komponente iznešene od N. Županiča, v narodnih pesmih in pregovorih, iz katerih se lahko spozna, kako narod sam o sebi sodi v pogledu ljudskega rasnega okusa.

»Der öffentliche Gesundheitsdienst«, I. Jahrgang, Heft 17, str. 720 (Zetschrift des Reichsausschusses für Volksgesundheitsdienst E. V., d. Staatsmed. Akademie, Berlin u. d. Wissenschaftl. Gesell. d. deutschen Ärzte... herausgegeben von Ministerialdirektor A. Gütt). Berlin 1935.

Izvestitelj in kritik misli uvodoma, da se N. Županičevo predavanje odvaja iz okvirja drugih, če se vzame strogo na um stvarni program kongresa. Njegova raziskovanja pa imajo resno ozadje (ernsten Hintergrund) »der Z. B für deutsche Forschungen auf diesem Gebiet geradezu beispielgebend ist. Wenn nämlich Županič als gründlicher Kenner des jugoslawischen Volkstums und seines Lieder- und Balladenschatzes auf den Gedanken gekommen ist, sich daraus einmal eine Vorstellung

von der anthropologischen Geschmacksrichtung seines Volkes in früherer und jetziger Zeit zu machen, so kann man diese Forschungsrichtung nur begrüßen. Es ist sehr eindrucksvoll zu sehen, wie auch im jugoslawischen Volk das nordrassische Element dort, wo es gelegentlich in seiner rezessiven homozygoten Erscheinungsform noch als blond, schlank, blauäugig hervortritt, ausserordentlich hoch eingeschätzt wird, wie allerdings der Volkscharakter doch auch gelegentlich eine zwiespältige Stellung zu dieser Frage in seinem Volksliederschatz zum Ausdruck bringt. Ganz entzückend schildert diese Zwiespältigkeit einer ganzen Volksseele ein Liedchen, welches so lautet: »Wann wird jene schöne Zeit kommen, wo sich die Burschen zum Verkauf stellen werden? Für zwei blonde möcht ich nicht einen Groschen geben, für einen Müller nicht einen Dinar, aber für einen möcht nicht einen Dinar, aber für einen schwarzäugigen Jüngling möcht ich tausend Dukaten geben. Ach, ich Unglückliche habe sündhaft gesprochen, mein Allerliebster hat blaue Augen, sie sind blau, aber mir lieb und teuer.«

Slovenec, letnik LXIV., štev. 6 a od 9. jan. 1936. piše o isti temi povodom predavanja v Ljubljanskem klubu (7. jan. t. l.) med drugim: »Predavatelj je podal nekoliko vidikov k presoji, kaj smatra jugoslovansko ljudstvo, ako ga vzamemo več ali manj kot rasno enoto, za rasno lepo, oziroma kaj je njegov rasni ideal, kar je pojasnjeval na onih fizioloških svojstvih, ki igrajo pri Jugoslovanih odločilno vlogo pri izboru ljubimke, oziroma spolne in zakonske družice...«

Za svoja zanimiva izvajanja je žel predavatelj živahno pohvalo mnogoštevilno zbranih poslušalcev, predsednik kluba g. dr. Windischer pa je izrazil

željo, da bi gospod predavatelj, ki je znan strokovnjak rasne vede, še večkrat širši krog seznanjal z izsledki te vede, ki ima čedalje večji praktični pomen v narodovem življenju.«

Tridesetletnica beligradske »Jugoslovenske korespondencije«.

Letos (1935) je minilo trideset let, ko je bila v Beogradu osnovana »Jugoslovenska korespondencija« (La Correspondence Yougoslave), tiskana z latinico in namenjena obveščanju srbske javnosti o prečanskih stvarih, posebno o dogodkih pri Slovencih. To je važno pribiti, ker so Slovenci imeli do tedaj prav slabe zveze s kraljevino Srbijo, a »Jugoslovenska korespondencija« je obveščala njene državnike in novinarstvo iz prve — iz slovenske roke. Že zunanost — tisk v latinici v Beogradu — je napovedovala za oni čas Srbijancem nekaj novega, da se je namreč jugoslovanski zapad v avstro-ogrski monarhiji začel zanimati za Beograd in da ga hoče povleči v svoja politična stremjenja. Beograd pač ne bi smel biti nepoučen in nepripravljen za veliki dan likvidacije obeh sosednjih velesil, ker se bi sicer lahko zgodile nepopravljive napake. Inicijatorja in ustanovitelja tega informacijskega podjetja sta bila dva belokranjska omladinca: Milan (Miha) Plut iz Gradca in njegov prijatelj Mate Županič iz Gribelj, oba iz podzemeljske župnije v črnomeljskem okrajnem glavarstvu. Spomin na ta pojav nacionalnega dela beležimo kot skromen prispevek k zgodovini našega osvobojenja in zedinjenja, ki se ni vršilo v znamenju udobnega pričakovanja, kakor mnogi misli, ampak v znamenju bridkih izkušenj, tveganja, stradanja in borb znotraj in zunaj. Akcija za osvoboditev Slovencev izpod avstro-ogrskega jarma se namreč ni začela še le med vojno ali

celo leta 1918., ampak že v začetku svetovne vojne in še prej — v začetku XX stoletja. Pri Slovencih je bilo malo pionirjev za osvoboditev in ti so morali prenašati vso težino borbe ter samozatajevanja, da bi nadomestili nedolžnost in inercijo neorientirane mase z njenimi tedanjimi političnimi voditelji. Milan Plut in Mate Županič sta res dva svetla primera delavnosti in požrtvovalnosti za veliko skupno stvar osvoboditve. Večkrat jima je v emigraciji zmanjkalo sredstev za prve življenjske potrebe in vendar nista omagala, ampak sta šla vedrega obraza naprej po načrtani poti jugoslovanske zamisli. Ali večkrat v življenju fizično izmučena, sta M. Plut in M. Županič dobila kal boleznii, da sta morala mlada zapustiti ta svet.

Kako, da sta prišla tako zgodaj v Srbijo? Bila sta navdušena čitalca dunajskega »Juga« (1901), »Jugoslovanske romantike« (1902), »Omladine«, »Macedonije i turskog problema« (1903), pa sta sanjala že tedaj o bodoči jugoslovenski carevini. Začela sta mrzeti vse, kar je bilo avstro-ogrskega, dala sta slovo šolskim klopem in okrenila misli proti našemu jugovzhodu, kjer se združita Dunav in Sava. Ko sta v začetku tega stoletja urednik in izdajatelj dunajskega »Juga« preživljala počitnice v Beli Krajini, ju je obiskal mladi M. Plut in se je z njima pomenil, kaj bi začel. Rojaka sta mu svetovala, naj gre v Srbijo, kjer bo našel pravo torišče za nacionalno delo in tudi kruh. Res se je napotil tja in je ostal v Beogradu kot činovnik srbskega presbira z malimi presledki do 1908. Leta 1904. mu je sledil v Beograd Mate Županič, ki mu je bil veren drug in pomočnik a je na kraju l. 1905. zbolel in se sklonil v starodavni samostan Kalenić. V začetku 1906. se je na očetov poziv vrnil v Belo Krajino.

Plutov življenjepis prinašamo kakor je objavljen v dnevniku »Jutro« (IV., št. 84, od 3. aprila 1925.) ob njegovi smrti:

»Milan Plut je bil izrazit tip jugoslovenskega nacionalističnega revolucionarja, ki ni poznal v boju za veliko idejo nobenega kompromisa, a ni tudi nikdar iskal in zahteval nobenega priznanja, čeprav je bilo njegovo življenje neprestan boj za obstanek. Ideja kulturnega zблиževanja jugoslovenskih plemen se mu je zdela pretesna, svoječasne slovenske politične razmere so mu bile malenkostne in tuje. Čim je stopil kot dozorel mladenič v novinarsko areno, je posvetil zato vse svoje moči propagiranju ideje političnega ujedinjenja in vrgel v takratno naše življenje prvo jugoslovensko baklo. Doživel je pač veliki dan Svobode in Ujedinjenja, duševno in telesno strt pa je moral še ne 45 let star leči v grob na predvečer notranje konso-

lidacije Jugoslavije, za katero je do zadnjega vzdihla bilo njegovo srce.

»Rodil se je leta 1881. v osrčju naše bajnoslovne in sanjave Bele Krajine, v občini Gradac. Že kot dijak v Karlovcu, Novem mestu in Trstu, je sanjaril o veliki bodočnosti našega naroda. Leta 1899. je odšel v Srbijo, na Pijemont, kjer je našel njegov nemirni duh v Beogradu pravo torišče. Mlada Srbija se je že takrat pripravljala na velike dneve osvete nad dušmani in pripravljala obenem teren za iredentistično propagando tudi med »Prečani«. Milan Plut je takrat kot nastavljenec srbskega presbira in sotrudnik pri raznih beograjskih iredentističnih dnevnikih tvoril nekako vez med svojo ožjo domovino in Srbijo. Srbsko vlado je stalno obveščal o vseh kulturnih in političnih pojavih med Slovenci, obenem pa objavljaval v »Slovenskem Narodu« beograjska pisma. Prežet popolnoma jugoslovanske ideje, in kot neizprosni sovražnik Avstrije, je stopil že v mladih letih v znano »Narodno Odbrano, ki je bila strah in trepet nekdanjih habsburških mogotcev. V veliki meri je bila njegova zasluga, da so bili leta 1904. na kronanje blagopokojnega kralja Petra I. Osvoboditelja, ki se je vršilo z velikimi svečanostmi na Kosovem polju, povabljeni tudi Slovenci. Bil je tudi desna roka pripravljalnega odbora za takratno prvo jugoslovansko umetnostno razstavo v Beogradu.«

»Za časa aneksijske krize leta 1908. se je kot izrazit jugoslovanski nacionalistični revolucionar vrnil v Ljubljano, kjer je prišel takoj pod policijsko nadzorstvo. Že čez nekaj mesecev pa je odšel v Split, kjer je stopil v redakcijo »Svobode«, glasilo svobodomiselnih napredne stranke v Dalmaciji, katere vodja je bil sedanji naš poslanik v Vatikanu, dr. Josip Smodlaka.«

»Leta 1910. se je po kratkem bivanju v Beogradu s tajno misijo preselil za stalno v Ljubljano. Milan Pribičević, sedanji polkovnik v p., brat ministra prosvete Svetozarja Pribičevića, ga je namreč kot duša iredentističnega gibanja poslal kot zaupnika »Narodne Odbrane« v Slovenijo z nalogo, da razprede to revolucionistično organizacijo tudi pri nas. V to svrhu je bil leta 1910. ustanovljen znani Plutov dnevnik »Jutro«, čigar izhajanje je bilo omogočeno tudi s podporami »Narodne Odbrane«. List je bil pisan v strogo jugoslovanskem pravcu in so ga oblasti pridno penile. S tem pa so seveda dosegle ravno to, česar niso želele. Mase so se namreč pričele vedno bolj zanimati zanj in zlasti mladina se je začela krepko orientirati v jugoslovanskem duhu. »Narodna Odbrana« je poslala v redakcijo kot svojega emisarja Srba iz Like Dušana Bogdanovića. Oblasti so sicer slutile nekaj nevarnega v ozračju, vendar pa Plutu niso mogle nikjer do živega. Pri povratku iz Beograda l. 1911. ga je policija v Zemunu sicer do golega preiskala, misleč, da dobi sigurno pri njem kak obtežilni material, a brez uspeha. Pač pa je zato že naslednjega dne prinesel neki srbski komitaš denar za iredentistično propagando v Ljubljano in nadaljeval potem pot v Pariz. Velik del zaslug pripada tudi takratnemu »Jutru«, da so naprednjaki zmagali pri veliki borbi za ljubljanski občinski svet leta 1912., ko so po zaslugi klerikalcev po dolgih letih Nemci zopet vkorakali v naš občinski svet. Medtem so prvotni viri »Jutra« usahnili, list se je pričel boriti z veliki denarnimi težkočami in se preselil končno v Trst, kjer je končno l. 1913. prenehal izhajati. Takrat je Srbija že maščevala Kosovo. Bosna je postala prava vulkanska tla in tudi po Hrvatskem in Sloveniji so že pljuskali mogočni jugosl. iredenti-

stični valovi ob trhlo birokratično avstrijsko upravno zgradbo, 28. junija 1914. so padle potem v Sarajevu bombe.«

»Ironija usode je hotela, da je moral Milan Plut kot jugoslovanski revolucionar obleči vojaško suknjo. Kot politični osumljenec je bil sicer ravno 100 dni zaprt na Gradu, vendar pa se je znal kljub številnim denuncijacijam tako spretno zagovarjati, da je premagal vse težkoče. Na ruski fronti je bil potem dvakrat ranjen.

Prevrat ga je zalotil globoko v Ukrajini kot oficirja. Stopil je takoj na čelo 97. pešpolka, se stavil v službo srbske armade in končno pripeljal polk v osvobojeno domovino. Nato je odšel takoj kot dobrovoljec na koroško fronto, kjer se je udeležil tudi naše ponesrečene ofenzive.

»Ko je leta 1920. pričelo izhajati sedanje »Jutro«, je stopil v njegovo redakcijo in bil s pokojnim Vitomirjem Jelencem referent posebno za politične in gospodarske prilike v Srbiji. Obenem je bil tudi dopisnik raznih drugih dnevnikov, kakor zagrebške »Riječi« in »Zagreber Tagblatta« ter beograjske »Reči« in »Politike«. Prejšnja leta je bil tudi sotrudnik tržaške »Edinosti« in ljubljanskega »Dneva«, ki so ga oblasti ob izbruhu svetovne vojne ustavile. Najlepše njegovo delo pa so »Izprehodi po Macedoniji«, ki so svoječasno izhajali v »Slovanu« in izšli kasneje v posebni brošuri. Zadnje mesece je posvetil vse svoje moči ustanovitvi podružnice Udruženja rezervnih oficirjev in bojnikov za Slovenijo« in prebdel pri tem delu precej nočnih ur. Ko se je pred kratkim vršil ustanovni občni zbor te vzorne organizacije, je bil Milan Plut že težko bolan. Zavratna bolezen, ki je glodala dolga leta njegovo orjaško in mišičasto telo, ga je priklenila končno na bolniško postelj, iz katere ni več vstal.

Mate Zupanič (1885—1917)

Včeraj je izdihnil svojo pošteno in blago jugoslovensko dušo.«

Življenje Mat. Zupaniča pa je opisal ljubljanski dnevnik »Jugoslovane« (letnik II, št. 92, od 28. aprila 1931.) kakor sledi:

Dne 27. IV. 1917. so v Nimesu, na Francoskem, pokopali z vojaškimi častmi našega narodnega borca Mateta Županiča, ki je dal življenje za jugoslovansko stvar. Bodimo mu hvaležni!

»Rojen je bil 17. XI. 1885. v Gribljah pri Črnomlju, v Beli Krajini. Gimnazijo je študiral v Novem mestu in Karlovcu in nato dobil službo kot davčni pripravnik v Črnomlju, pozneje v Kamniku. Pod vplivom jugoslovanskih idej, katere je širila poleg drugih spisov zlasti revija »Jug« pod uredništvom njegovega brata, je zapustil Avstrijo in se izselil povodom kronanja kralja Petra 1904. v Srbijo, kamor sta odšla skupno z rajnkim novinarjem Milanom Plutom. Leta 1905. je po-

magal Plutu upravljati in urejevati »Jugoslovensko korespondencijo« (»La correspondance yougoslave«), ki je izhajala v srbohrvatskem in francoskem jeziku in širila jugoslovensko idejo. Bolan se je vrnil l. 1906. domov, naslednji dve leti pa je v Pragi študiral trgovsko akademijo in potem služboval na Moravskem, v Bosni, v Mariboru in bil stalno v stiku z delom nacionalnih organizacij. Za revolucijskega pokreta l. 1913. je prišel zopet v Srbijo in stopil tam v službo železniškega ravnateljstva. Redno se je udeleževal sej »Slovenskog juga« in bil član odbora beligradskega društva »Triglav«. Takoj drugi dan potem, ko je Srbija odbila avstrijski ultimatum, je vstopil v dobrovoljski oddelek Voje Tankosića. Po Mackensenovi okupaciji je pretrpel vse napore umika preko Čakorja in skozi Albanijo, ki so resno izpodkopali njegovo rahlo zdravje in je bil l. 1916. nekaj časa v bolnici Rdečega križa v Valoni, pozneje med na pol mrtvimi vojaki na otoku Vidu in na Krfu. Tam je ponovno prostovoljno vstopil v srbsko vojsko in odšel spomladi l. 1916. na solunsko fronto. Njegov oslabil organizem ni mogel dolgo prenašati posledic silovitih naprov in težke malarije. Mate je bil poslan v Francijo, najprej v Toulon, pozneje pa v Nimes kjer je zatisnil trudne oči, dne 26. aprila 1917. Nimeška patriotična liga mu je postavila nagrobni spomenik, prijatelj Janko Lavrin pa mu je posvetil ciklus sonetov. (»Čas«, letnik III, zv. 5, str. 141: »Iz Balkanskih sonetov«. Cleveland, Oh. 1917.)

Njegovi telesni ostanke so bili 26. XII. 1928. v Nimesu ekshumirani in prepeljani na jugoslovensko pokopališče v Tie-u pri Parizu.

Blagima narodnima borcema blag spomin ob tridesetletnici poroda »Jugoslovenske korespondencije« v Beogradu. N.

LOJZE GOLOBIČ

Umril je vsled zastrupljenja krvi po angini 1934. še v cvetu svojih let v »Šlajmerjevem domu« kot urednik Slovenčevega Kulturnega obzornika. Rodil se je 23. oktobra 1902. na Štrekljevcu pri Semiču. V gimnazijo je vstopil l. 1916. v Št. Vidu, kjer je ostal 4 leta, odšel veselo za dve leti v Novo mesto in se vrnil bolj skrušeno za tri leta spet v Št. Vid, kjer je l. 1925. maturiral. Kot gimnazijec je sodeloval in urejeval v nižji šoli »Zarjo«, v višji šoli kot osmošolec »Domače vaje«, v Novem mestu »Vesno«, v počitnicah doma pa »Lahinjo«, v katero so pisali poetični belokranjski študentje. Kot višješolec je v počitnicah s številnimi semiškimi dijaki naštudiral več iger, ki so bile uprizorjene z velikim uspehom.

Ker je bil svoji materi zelo vdan in ker bi rad ugodil njeni želji in splošni želji kmetskih ženic, se je odločil najprej za duhovnika in se začel v ta poklic uživljati že v šesti šoli. Od takrat so začeli tudi njegovi čustveno razboljeni notranji boji, ki so ga delali več ali manj nesrečnega vse do tlej, dokler ni varno prijadral v že davno zasanjano, njegovi idealnočustveni naravi tako primerno zakonsko življenje (na Štefanje 1930). Šele ko si je ustvaril čisto po svoji želji srečen dom v svoji ljubi družinici, je bil srčno utešen in tedaj se je tudi krepko oprijel svojega poklica ter gledal, da bi čim bolj dvignil Slovenčev Kulturni obzornik. Iz območja vzgoje, ki mu jo je dala mati, nato škofovi zavodi; sv. Stanislava v Št. Vidu in semenišču, se ni mogel kljub vsem razočaranjem nikoli otresti. Prav tako primarno je ostalo tudi njegovo čustvovanje in presojanje.

Ko je vstopil jeseni l. 1925. v goriško semenišče, je začel dopisovati v dijaški list »Rast« in v družinsko revijo »Naš čolnič«. Drugo leto je šel v reško semenišče, kjer so ga predstojniki postavili za prefekta v dijaškem semenišču. Tu je preveč očitno budil dijakom slovensko in hrvatsko narodno zavest, radi česar so ga predstojniki odslovili v Jugoslavijo. V Ljubljani je iz tretjega letnika bogoslovja odšel k vojakom v Zagreb, od koder se po odsluženem bogoslovnem roku ni več vrnil v Ljubljano, ampak se je vpisal na fil. fakulteto ter si izbral geografsko-etnografsko skupino. L. 1932. je diplomiral. Ker ni dobil takojšnjega nameščenja, je nastopil službo v uradništvu »Slovenca«, kjer je postal urednik Kulturnega obzornika. V »Slovenca« je že iz Zagreba dopisoval razne črtice in kulturna poročila. Obenem je za bivanja v Zagrebu delal za boljše kulturno poznavanje med Slovenci in Hrvati. Bil je tudi dopisnik hrvatskih časopisov »Obzora« in »Jutarnjega lista«. Za časopise je prevajal iz hrvaščine v slovensščino in obratno. Za nas je pomembno, da se je zanimal za folkloro in etnografske značilnosti Bele Krajine. V slovensščini je napisal v »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena« l. 1932. (XXVIII, 2. zv., str. 193—215) opis z naslovom: »Rojstvo, svatba, smrt« (v Semiču in Radovici). Ako bi mu dopustile razmere in čas, da bi se posvetil etnografski vedi, bi našel sebi zelo hvaležno polje, ker je dobro poznal kmetsko ljudstvo ter si tudi znal pridobiti njegovo zaupanje.

V svojih visokošolskih letih kot časnikar je napisal mnogo črtic, člankov in nekaj novel, kar je priobčeval, odkar je dospel iz Italije, v »Orliča«, »Mladost«, »Kres«, »Vigrede«, »Mladik«, »Bogoljuba« in »Slovenca«. Razen s svojim imenom se je podpisoval tudi s prevdonimom: Lojze Belokranjski.

Lojze Golobič.

Zupanov Lojze, L. G., L. Gč in — bič. Najlepše črtice in novele so se mu prelile v lirično pesem o Beli Krajini. Sicer pa se vse njegove črtice čitajo kot pesmi v prozi. Omeniti je celoletni noveli v »Vigredi« »Olgico« (l. 1929.) in »Bela srca« (l. 1934.). Po vsej svoji mehkosrčni in čuvstveni pesniški naravi je bil pristen Belokranjec. Beli Krajini, ki jo je vso z njenimi brezami, dragami, lozami, zidanicami in vinogradi tako goreče ljubil, je izpel tudi svoj zadnji stavek v svoji zadnji življenjski epopeji Beli Krajini — v noveli »Bela srca«: »Bela Krajina nikoli ne bo izumrla...«

Ivan Simonič.

DR. HENRIK TUMA

10. aprila 1935. je pokosila smrt žilavega in neumornega publicista in alpinista dr. Henrika Tuma. Rodil se

Dr. Henrik Tuma.

je 9. julija 1858. v Ljubljani v Krakovem. Oče mu je bil v Ljubljano priseljen čevljar iz Češkega, mati pa nepismena Dolenjka iz občine Polica pri Višnji gori. Mladi Henrik je iz ljudske šole vstopil na učiteljsko in postal l. 1876. učitelj v Postojni, kjer pa je radi republikanstva l. 1879. izgubil službo, nakar se je preživljal kot privatni učitelj pri francoski družini v Trstu, kjer je nato od oktobra 1880. do julija 1881. tudi poučeval na protestantski šoli. V Trstu se je tudi sam marljivo učil francoščine, laščine in angleščine ter se pripravljaj za gimnazijsko maturo, ki jo je položil l. 1881. — Jeseni istega leta je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal na juridično fakulteto ter se tekom študija preživljal kot domači učitelj pri visokih, boljših družinah. Kot domači učitelj je v poletnih počitnicah prišel tudi na Ogrsko in Poljsko, kar mu je dalo povod, da se je učil madžarščine in poljščine. Ob tej priliki je kot vnet turist obhodil okoli Blatnega jezera (Bakonyjske gore) in Karpate nad Přemyslom. V Julijske

Alpe pa je napravil svojo prvo turo že l. 1873. Kot član »Akademskega Spolka« se je učil tudi češčine.

V Ljubljano se je vrnil šele po štirih letih — po prvem rigorozu 8. decembra 1885. Kot odvetniški koncipient je služil pri nemškem odvetniku dr. Wurzbachu v Ljubljani. Oktobra 1887. je odšel v Trst, kjer je izvršil sodno prakso. Decembra 1890. je odšel v sodno službo v Tolmin in 1894. v Gorico, kjer je 1895. postal deželni poslanec. Tu je vstopil v javno življenje in deloval pri raznih društvih in združenjih, ki jih je tudi nekaj organiziral, zlasti razfajzovk. 1897. je pristopil k odvetništvu ter je 1901. postal samostojen odvetnik. Na Primorskem je kulturno in politično deloval vse do leta 1924., ko je moral kot antifašist avgusta preseliti svojo pisarno v Ljubljano. Politično je bil izprva v narodno napredni stranki, 1908. pa je vstopil v socialdemokratsko stranko. Marksizma ni sprejel v celoti kot socialno dogmo, ampak si ga je prikrojil po svojih mislih. Bil je marljiv kulturnoprosvetni delavec. Ker je bil po svoji čustveni naravi filozofski idealist, je svoja entuziastična dognanja, oziroma domisleke, zelo vneto in revolucionarno s peresom izražal skoro na vseh znanstvenih poljih. Čeprav jurist, se je s posebno vnemo bavil z različnimi filozofskimi disciplinami in celo z medicino (spolno vprašanje). Osebna ambicija in orientacija ga je gnala, da je pazil, da je po možnosti spregovoril in pisal o vseh sodobnih aktualnih in dnevnih vprašanjih. Posebno veselje je imel z nomenklature raznih krajevnih, ledinskih in drugih imen. Ker pa so šli nekateri njegovi domislili n. dozdevni dokazi na znanstvenem polju čisto diletantsko, revolucionarno in »tumovsko« do sledno tudi preko strokovno znanstvenih dognanj v tem oziru z njim v mnogočem ne moremo soglašati. Tako tudi

ne moremo soglašati z zaključki, ki jih prinaša v zanimivi razpravi o »Kulturnem pomenu imenoslovja rib« v letošnjem Etnologu VIII. Bil je tudi folklorist, politik in strasten turist. Pri svojih turah je pazljivo študiral mofologijo, kar mu je služilo za potopise, opise in nomenklaturu nabranih imen. Prehodil je Julijske, Savinjske, Karnske Alpe, Karavanke, vzhodno Tirolsko, koroške meje, zahodno Štajersko, Salzkammergut itd. Dopisoval je v Planinski Vestnik, Geografski Vestnik, Svoboda, Naše Zapiske in v razne druge liste. V Planinskem Vestniku je od 1914. s presledkom do 1921. in nato do 1926. izšel njegov ciklus tur: »Po Trenti in Soči«. 1928. je izšla knjiga: »Imenoslovje Julijskih Alp«. Zadnje njegovo večje delo pa je »Beneška Slovenija«, ki je izšla v Planinskem Vestniku 1. 1933. v dveh številkah in v vseh letnikih 1934.

I. S.

Dr. E. Kornemann.

Predavanje prof. Dr. E. Kornemann-a v Ljubljani o makedonskem problemu v Starem veku.

Po posredovanju direktorja Etnografskega muzeja, dr. N. Županiča, ki je dober znanec vratislavskega univerz. profesorja za staro zgodovino, g. tajn. svet. dr. Ernsta Kornemann-a, je prevzelo »Muzejsko društvo za Slovenijo« skrb in zaščito za predavanje »O makedonskem problemu v starem veku«, ki se je vršilo v zbornični dvorani ljubljanske univerze, dne 30. sept. 1935. Ugledni nemški znanstvenik, eden izmed zadnjih učencev Theodora Mommsena, je osvetlil z novo lučjo davno preteklost makedonskega dela naše zemlje, ki je bil nekoč prizorišče slavne zgodovine. Prof. Kornemannu je po dvanajstletnem delu uspelo rekonstruirati zgodovino Aleksandra Velikega, ki jo je spisal egiptski kralj Ptolomej. Njegovo znanstveno delo o tem izide v kratkem pri Teubnerju v Lipskem.

Med vsemi Aleksandrovimi zgodovinarji je namreč Ptolomej edini, ki ni samo skušal prikazati obeh silnih genijev, Filipa in Aleksandra, namreč tudi veličino in moč svojega naroda, ki ga je Ptolomej še potem, ko je postal egiptski kralj, tako zelo ljubil.

Makedonski narod je pri Ptolomeju ob strani Grkov in Perzijcev tretja narodna, v samem sebi zaključena celota. Posebej ga je odlikovalo visoko pojmovanje vojaške časti, ki jo je cenil bolj od ostalih dveh narodov. Če Ptolomej našteva ljudstva na Balkanu, omenja Makedonce vedno pred Heleni. Slednje označuje težnja po svobodi, prve pa trda pest njihovega domačega regimenta. Do tega jih je pripravil Filip, kar je Ptolomej jasno pokazal v svojem spisu. »Brez Filipa ne bi bilo Aleksandra«. Makedonski narod se nam tu vidno kaže v nekaki mladostni dobi svojega razvoja, obdarjen s po-

sebnimi viteškimi pojmi. Boj je bil v njegovih očeh tekma med posamezniki, ki ji je prav kakor v homerskih časih pripisoval neko plemenitost. Razlika s homersko dobo je bila v tem, da so Makedonci pojmovali odnose med bojevniki nekoliko bolj demokratično kakor aristokratski narod Grkov. Pred sovražnikom so uvaževali samo osebno dejanje posameznika in »prvega« v bitki so enako častili, najsi je bil general ali prostak. Tudi to je opazna demokratična poteza pri temu narodu. Sploh je stari makedonski narod gojil bolj kakor katerikoli narod na svetu kult dejanja. Čut za stvarnost in predvsem za službo domovini sta bila pri njem tako razvita in tolikanj združena z osebnostjo posameznika, kakor pozneje samo še enkrat v svetovni zgodovini, namreč pri Rimljanih, drugem velikem državnem in dejavnem narodu antike, edinem, ki ga lahko primerjamo po njegovih vrlinah Makedoncem. Skratka: bili so, prav kakor mnogi indogermanski narodi, v starem veku, možat narod z vsemi močnimi vrlinami, ki označujejo to raso, katere največji možje so rivali starodavnim junakom.

Pri starih Makedoncih je bila vzgledna tudi tesna vez med kraljem in njegovo vojsko. Samo enkrat je bilo prekinjeno lepo razmerje med vodjem in vojsko: ob vstaji veteranov pri Opisusu, ko se je ljudska zavest množic uprla preko ljudskih pojmovanj zraslemu kralju.

Diadohi so po Aleksandrovi politiki, ki je stremela po osvajanju in stapljanju drugih življev, prešli v čisto makedonsko gospodovalno politiko; na njo je odgovorila reakcija od vzhoda. Tako je makedonski narod po svojem polomu počasi prešel iz samobitnosti v pojem helenstva. Pokazalo se je, da se na vzhodu, ki je bil plen Rimljanov, ne more trajno ohraniti samobitnost zapadnjakov. In tako je bila ne z Bal-

kanskega, ampak z Apeninskega polotoka na razvalinah od Makedoncev ustvarjenega zgrajena edina zapadna svetovna država, Balkan pa se je maščeval s tem, da je od 3. stoletja po Kr. prav tako raznacionalizirani rimski državi postavljaj cesarje in da je Konstantin Veliki prestavil Rim na Bospor, v bližino izhodišča stare makedonske države.

Prof. Kornemann si je v Ljubljani ogledal naše kulturne naprave in znanstvene institucije in je v uvodu retorično dovršenega predavanja s posebnim priznanjem naglasil cvetoči razvoj Ljubljane in znanstveno višino njene univerze.

ARHEOLOŠKO PISMO IZ BELOKRANJSKEGA

Podzemelj ob Kolpi, dne 4. sept. 1934.

Antična zgodovina na osnovi pisanih izvorov je v glavnih črtah končana. Ali človeški duh, ki se vedno vpraša odkod, s tem ni zadovoljen, ker kramp in lopata često spravita na dan ostanke ljudskih kultur iz starejših dob, ko v dotični deželi še niso poznali črk in pisanja. Zato ima danes prazgodovinska arheologija prednost pred klasično, ker ona gre nazaj do začetkov starejše kamenite dobe, to se pravi preko 100.000 let nazaj.

To poletje (1934) se lahko pohvali naša prazgodovinska arheologija, ker je delala na treh mestih intenzivno: Prof. Srečko Brodar v Potočki Zijalki na Olševi, ki hrani ostanke iz mlajšega paleolitika, dalje na Vačah pri Litiji in v Podzemlju s kulturo hallstattske (1000.—400. pr. Kr. in laténske (400.—1. pred Kr.) dobe. V Potočki Zijalki je kopal in proučeval izkopanine g. Srečko Brodar, na Vačah in v Podzemlju pa naš preizkušeni arheolog, prof. dr. Walter Schmid.

V nedeljo, dne 2. septembra 1934. je g. dr. W. Schmid zapustil Podzemelj, kjer je kopal osem dni (25. VIII. do 2. IX. 1934) na strmem holmu Kučarju in okoli njega. Tamošnji Belokranjci z županom na čelu so se ljubeznivo poslovili od njega in ga povabili, da pride še drugo leto, ker je Podzemelj postal radi arheoloških odkritij znamenit in za turiste privlačen; domači fantje pa tudi nekaj zaslužijo pri odkopavanju, kar jim prav pride v tej težki gospodarski krizi.

Bela Krajina predstavlja nizko vsedlino, ki je valovita in je nekdaj tvorila zaliv Panonskega morja. Pri opadanju tega morja so se pokazali današnji holmi in hribočki kot otoki, ki so moleli iznad gladine. Tak holm je Kučar (220 m), ki strm na vseh straneh samotno stoji ob pregibu Kolpe, katero uprav njegova skalnata rebra prisilijo, da teče proti vzhodu, proti Metliki, Ozlju in Karlovcu. Okoli Kučarja se razteza podzemeljsko polje, ki leži okrog 140 m nad morsko gladino vsled česar izgleda holm dosti visok in strm čeprav meri njegova višina samo 220 m nad morsko gladino. Polje se drži linije Kolpe, za poljem pa se razprostira pas svetlega brezja tam od adlešičkega privršja pa do Metlike. Tla teh stelnikov pa krijejo v sebi železno rudo, največ rjavi in rdeči železovec, kar je vse pripomoglo da se je na Kučarju ustanovilo važno politično in obrtno središče. Na vrhu Kučarja bomo videli utrjeno gradišče, kjer je zapovedoval kak ilirski baton (knez); na južnem pobočju samega holma pa so na primitiven način topili železo in v domačih kovčnicah izdelovali nakit i potrebno orodje in orožje.

Leta 1932. in 1933. je prof. V. Schmid odkopal na južni in vzhodni strani kučarskega vrha več topilnic železa, o katerih je že javnost obvešč-

Prof. univ. Dr. W. Schmid.

na.* Letos pa je odkril na severnem podnožju holma, pri vasi Grmu, kovčnico in na zapadni strani vrha (gradišča) hišo iz najmlajše hallstattske dobe. Sicer pa je prišlo slučajno, bilo pri oranju, bilo pri rigolanju vinogradov veliko število keramike, sulic itd. na dan, kar je bilo pregledano in zabeleženo.

Na severno-zapadni strani vrha Kučarja so še ostanki gradišča, čigar nasip je deloma še 2'20 m širok in 0'40 m visok, ali ga je na drugi strani izravnalo in razbilo rigolanje terena za moderne vinograde. Grobišča se nahajajo okoli holma a največ na severni strani, pri vasi Grmu, kjer jih je pred več ko 40 leti prekopal Jernej Pečnik.

Mala hiša na Kučarju iz najmlajše hallstattske dobe je obrnjena proti jugovzhodu in je 4'25 m dolga

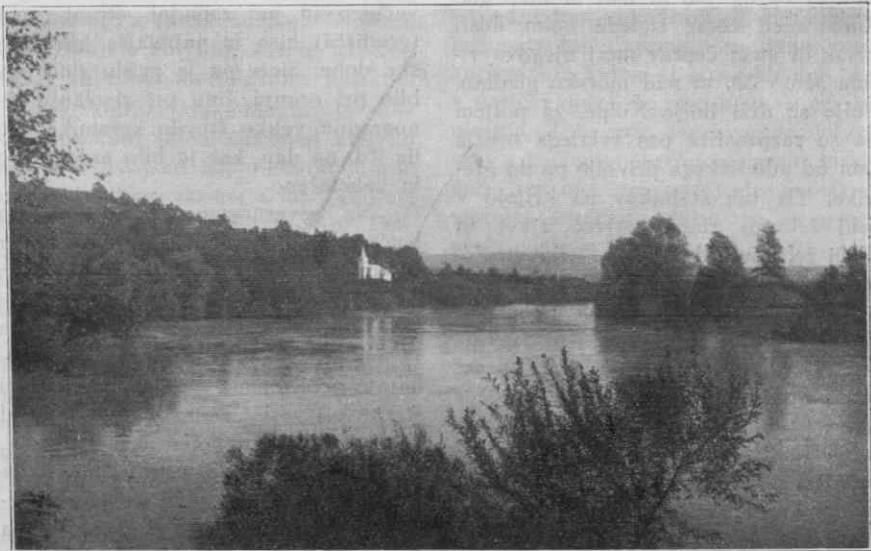
* N. Županič, Prazgodovinske topilnice železa na hribu Kučarju na Belokranjskem. („Etnolog“ V-VI, str. 359-360).

in skoraj istotoliko široka 4'20 m. Bila je postavljena na podložnih kamnih iz srednje debelih hlodov, kakor je bilo videti iz številnih kosov ilovnatega ometa. V sredi hiše je bilo precejšnje ognjišče 1'70 m : 1'90 m, trdo tlakovano z drobnim kamenjem in nekoliko oddaljena od njega pa 0'70 m široka jama za pepel. Hiša je obstojala samo iz ene sobe; pred njo je pa ležalo nekoliko velikih naravnih kamnov (plošč), ki so služili za počivanje na prostem ali pa kot podstavki za stvari pri raznih hišnih opravkih. Zelo zanimiv je vsekakor prizidek 3'10 : 2'45 m na zahodni strani, ki je verjetno služil za hlev. Na severozahodni strani je bila še mala čumnata 1'85 : 2'60 m, ki so jo najbrže rabili za spalnico (prenočišče).

Hiše v Podzemlju in na Vačah so splošno ilirskega tipa: lesena stavba na kamenitih podstavah in z ilovico ometana; vendar se pa hiša na Kučarju

razlikuje od drugih po svojih prizidkih, ki značijo razvoj običajnega hišnega tipa od enega na več prostorov.

Delavnica (kovačnica) v Grmu pod Kučarjem 6'15 : 3'85 m je bila lepo tlakovana ter je imela veliko ognjišče 1'80 — 0'85 m. Poleg njega jama za oglje in pepel. V nji je stala še dobro ohranjena skleda z ročo. V nji se je našlo več bronastih fibul iz najmlajše hallstattske dobe (500 do 400 pred Kr.) in več železnih fibul pozno laténske (keltske) dobe iz I. stoletja pred Kr. Kakor se razvidi iz ostankov posod je služila kovačnica predvsem v mlajši hallstattski dobi po priliki v V. in IV. stoletju, bila pa je v porabi tudi pozneje, tja do Kristovega rojstva, ker se je nahajalo v njej par pozno keltskih in rimskih posod. Na fibulah se vidi, kako je običajna hallstattska ornamentika okorela. Črte in koti niso več tako geometrično precizni in fini in nosijo pečat svojega časa. V notranjo-

Koleno Kolpe „Vir“ pod Kučarjem.

(Fotogr. Dr. Županić leta 1909.).

sti kovačnice je bil najden tudi srebrn denar iz rimske republikanske dobe in to iz časa okolu 84 pred Kr., ko je bil eden od predstojnikov kovnice denarja C. Narbanus. Zraven delavnice, ki je služila za izdelovanje bronastih in železnih fibul in drugih predmetov, je bilo mojstrovno stanovanje 2'50 : 7 m.

Pri zgradbi hiš so prazgodovinski prebivalci Kučarja uporabljali kot jednoto za merjenje ilirsko-macedonski vatel, katerega je ugotovil prof. Ed. Novotny pri hišah, ki jih je odkril prof. W. Schmid (blizu 100) na Štajerskem in na Kranjskem.

Fibule iz hallstattske dobe so po obliki čolničaste in polkrožne ali pa na lok (Bogenfibel); iz laténske dobe so železne z iztegnjenim lokom.

Geometrični ornamenta na fibulah so izvedeni v cik-cak liniji ali žagasti črti.

Kultura Kolapijanov ima mnogo stikov z japonsko kulturo in to ni nič čudnega, ker je to dvoje plemen blizu izliva Lahinje v Kolpo ali pa izza Metlike in Ozlja eno na drugo mejilo.

Ako primerjamo prazgodovinsko kulturo Vač z ono iz Podzemlja (Kučarja), zapazimo sicer v glavnem istovetnost kulture in njenega duha, vendar pa obstoje nekatere razlike. V prvi vrsti so Vače bogatejše na različnih tipih lončarije, fibul in bronastih okrasov. To potrjuje hitrejši razvoj oblik, ker stoje Vače pod močnejšim vplivom venetske kulture iz Este (III) pri Padovi. Podzemelj pa tvori nekako lokalno sfero hallstattske in pozneje laténske kulture zaradi svoje oddaljenosti od prometnih zvez. Pokazuje marsikatero lokalno samorodnost, ki se izraža v izredni konservativnosti.

Še nekaj besed k etimologiji imen Kučar in Vače! Holm Kučar ali Kučer (220 m) nima po svojem imenu seveda nič opraviti s kučerjem (kočijažem ali voznikom) ampak prej s srbohrv. bese-

do kŕka »Čop« ali pa še bolj s češkim korenem kučera f. »Haarlocke, Krause«, ker je Kučar bujno z gozdom zaraščen in izgleda res kot kak »kuštravec« v primeri s Plešivico (366 m), ki mu na južni strani stoji nasproti v razdalji kakih 8 km. Na Kučarju je bil najden tudi rimski kamen z napisom SILVANO. Zaradi zanimivosti bodi omenjeno da se v okolici Tiflisa v Transkavkaziji nahaja hrib Kodžori in da se mu ime razlaga iz gruzinskega korena kočori »kodri, rudasti lasi«, s katerimi se primerja gozd, ki pokriva višino hriba.

V imenu Vače prav verjetno tiči jafetiški koren *wat, ki pomeni »kovino«. Slično se glasi ugrofin. *was — ruda in madj. vas »železo« (Vasvár = Eisenstadt); *wat + j + e* = Vače »železnik, rudnik«.

Dr. Niko Županič.

Simonič Ivan, Kočevarji v luči krajevnih in ledinskih imen. Posebni odtis iz »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo«, XVI, 1935; str. 61—81 in 106—123.

Avtor najprej na kratko označi vrednost dosedanjih značilnejših del o Kočevarjih, ki med drugim zlasti na polju krajevnih in ledinskih imen ne prikazujejo prave slike. Nato pove značilnosti kočevskega kraškega terena in opredeli po Vollmannu svoja tolmačenja krajevnih imen v prirodna in kulturna imena. V kolonizacijskem vprašanju se v prirodnih imenih osvetlujejo v glavnem splošne topografske značilnosti, kulturna pa odkrivajo zelo zanimive poglede v potek in razvoj kolonizacije. Po razlagi posameznih krajevnih imen pride do zaključka, da je na Kočevskem označenih 131 naselij po prirodnih svojstvih, 48 pa po odnosih ljudi do naselij. Od gori vključenih 179 naselij — od katerih je 8 razseljenih — pa jih je 34 označenih le z nem-

škim imenom, 57 le s slovenskim, 3 z mešanim, 85 pa z nemškim in slovenskim imenom. Končno na podlagi zgodovinskega materiala, ki ga uporablja pri razlagi posameznih krajevnih imen, v 16 točkah osvetli in resumira potek kolonizacije, ki je iz obrobja najprej zajela goteniško — reško dolino in kočevski jugovzhodni sektor, dalje Kočevsko polje in jug, nato črmošnjiško-poljansko dolino in sektor dolin za Malo goro ter končno Dragarsko dolino in skrčene, za kulturo pripravne predele na planoti in skrajnih pobočjih Roga, ki so bili šele ob koncu 18. stoletja primerno poseljeni. Z razpravo o krajevnih imenih se obenem dokazuje, da je bilo prebivalstvo na kočevskem jezikovnem otoku v obrobju v prvotnih naseljih slovensko, v notranjosti pa tudi nikdar ni tvorilo čistokrvnih Nemcev, ampak je bilo prebivalstvo že od nekdaj mešano, kar je ostalo prav do danes.

Stara ledinska imena, izpisana iz franciscejskih protokolov, imajo slična svojstva kot krajevna. Z njimi se ljudska jezikovna iznajdljivost in lokalno terenska svojstva podrobneje pokažejo. Imena so grupirana po katastrskih občinah, opredeljena po poreklu, njih število pa po odstotkih. Od 2396 ledinskih imen jih prišteva k nemškimi 2114 (88,23%), slovenskim 190 (7,93%), mešanim 58 (2,42%) in negotovim 34 (1,41%). Kakovost nemških ledinskih imen kaže, da bavarsko-koroško naseljevanje, ki je bilo znatno na Kočevskem polju in črmošnjiško-poljanski dolini, v Dragarsko dolino ni poseglo. Po številnih mešanih in kontaminiranih imenih se vidi, da so bila mnoga slovenska ledinska imena izpodrinjena od nemških in so se tako pozabila. Vendar tudi preostala slovenska ledinska imena dokazujejo prvotno in stalno slovensko naseljenost tudi po notra-

njosti kočevskega jezikovnega otoka. V ponazoritev razpravi sta priloženi karti krajevnih in starih ledinskih imen.

Vaški grbi na Spodnjem Ptujskem polju

Dr. Jos. Pajek poroča v Črticah iz duševnega žitka štajerskih Slovencev na str. 46 sl. o zanimivem pojavu, da imajo vasi Ščavničarjev in Pesničarjev svoje vaške grbe, s katerimi se ponášajo ob svečanih priložnostih, n. pr. ko se vozijo k zdavanju ali pa k novi maši. Med kraji omenja tudi nekatere vasi spodnjega Ptujkega polja okoli Šmarjete. Brebrovnik v župniji sv. Miklavža ima piškurja, Formin vrbačo (vrbo), Gajeveci pri Sv. Marjeti imajo želvo, Gorišnici kopuna, Hum pri Ormožu ruso, Krčevina pri Sv. Miklavžu »čas«, Mošganjci imajo »buho na lonci«, Osluševci »strti gater« (križi na oknu). A Pajek ni navedel vseh grbov. Jih je še več. Sv. Miklavž ima »mlečno seme« (drobne cukrčke), Kajžar »čoho« (kožuh), Šalovci imajo »ruso« lilika, punčka. (Trstenjak je mislil da je rusa mitološko bitje). Lahonci se ponášajo s koruzjačo (pogačo iz koruzne moke), na Runču imajo bika, Žvab ima klobaso. Stanovno ima krapa (ribo), Prerod ima ročko, Malovesci muho na lanci, Muretinci sirotko v lojtri, Zamušani pogačo na kozači (trinožna posoda), Stojnci pa jetnico.

Na gostijah dražijo eden drugega z grbi, ki jih nosijo seboj. Grbi so po navadi izrezljani. Nekaj takih vaških grbov iz Slovenskih goric je zbral profesor Fr. Baš za mariborski muzej.

Fr. Kotnik.

Petnajstletnica ustanovitve Mednarodnega Antropološkega Instituta v Parizu (1920—1935).

V septembru 1920 so bili povabljeni v Pariz na zborovanje antropologi antantnih — in njim prijateljskih dr-

žav v svrhu ustanovljenja mednarodnega Antropološkega instituta (Réunion préparatoire pour la fondation de l'Institut International d'Anthropologie, tenue à l'École d'Anthropologie de Paris du 9 au 14 sept. 1920) na katero je bil poklican tudi dr. N. Županič, tedaj kustos beograjskega Etnogr. muzeja, kot zastopnik kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. V imenu jugoslovanskega ministra prosvete je pozdravil zborovalce s sledečim nagovorom:

Messieurs,

«Je suis heureux que M. le Ministre de l'Instruction publique du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes m'ait désigné pour assister, en qualité de représentant officiel de mon pays, à la Réunion préparatoire pour la fondation d'un Institut international d'anthropologie. Très touché de set honneur, je salue en son nom et au nom de mes collègues messieurs les membres de la réunion.»

«Les anthropologistes de mon pays promettent leur concours absolu, et forment les vœux les plus sincères pour que l'oeuvre entreprise par nos grands amis et alliés français soit couronnée d'un plein succès. Ils maneront à bonne fin l'immense tâche qu'ils se sont proposée et pour laquelle ils nous ont réunis; ils seront en cela les dignes disciples de leur illustre prédécesseur Broca.»

«Puisse l'Institut que nous allons créer, profiter, non pas seulement à notre noble science, mais aussi au développement des liens entre les peuples, à leur connaissance et à leur estime réciproque!»

Na kraju zborovanja so se delegati sporazumeli na ta način, da se je za prvo osnoval v Parizu provizoren ravnateljski svet pod predsedništvom kneza Rolanda Bonaparta, ki je v sledečem letu (1921) postal definitiven.

Dr. René Martial, *La Race française*. se. Paris 1934.

V času, ko so problemi rase moderni in ko je rasizem postal metafizika, je zanimivo čitati knjigo zdravnika dr. Martiala, *La Race française*.

Zasnova dela, ki izgleda na prvi pogled nekoliko motna, sloni na historični osnovi.

Teritorij Francije, ki je bil naseljen že od predzgodovinskih časov, so najprej obdelovali Ligurci. Avtor posamezne knjige Rečupnela: *La campagne française*, in pokaže, v koliki meri se ima dežela njim zahvaliti za svoj agrarni značaj. O deležu Keltoev, o Galcih sploh in o kulturnem vplivu Rimljanov opozarja na znana dejstva. Kar se tiče pomena naselitve Germanov in njihovega deleža na razvoju dežele, stoji na skeptičnem stališču: »oni niso spremenili stare keltsko-ligurske osnove, impregnirane po Rimljanih«. »Najprej so prišli pod vpliv galsko-rimskega elementa, potem pa jih je ta popolnoma absorbiral« (str. 66).

Nasprotno pa poudarja dr. Martial mnogo bolj vpliv Arabcev in posebno vpliv Normanov. V poglavju, ki mu daje naslov: rast in cepiči, postavi vprašanje asimilacije tujih dotokov v okviru zgodovinskega razvoja od srednjega veka do naših dni. Dokazuje pomen vprašanja demografije v deželi, kjer število rojstev pada (dr. Martial trdi, da pričinja to padanje v XVIII. stol.) in s tem pomen imigracijske politike. Vsi tujci niso v isti meri pripravljani, da se asimilirajo v francoskem »ethnosu«, kakor on to imenuje. Tako pravi za Angleže, o katerih govori brez simpatije, da je njihov delež skoraj brezpomemben. V podrobnosti pa študira španski, italijanski, orientalski in celo barvasti »cepič«. Hkrati pa študira tudi razvoj v nasprotno smer, t. j. razširjenje francoske rase v kolonijah, po-

sebnno najmočnejšo vejo, Francoze v Kanadi (str. 207—212).

Židovskega problema se loti zelo previdno in poudarja nasproti mnenjem nepoučenih opazovalcev izrek antropologa Pittarda, da je izredno težko definirati etnično fiziognomijo židov (str. 237).

Na vsak način pa je treba nadzorovati križanje z židi (str. 240).

Pomen križanja je po dr. Martialu zelo velik, zato ker je francoska rasa »dosegla kritično fazo svojega življenja« (padanje števila rojstev, odseljevanje iz podeželja itd.).

Tretji del svojega dela posvečuje »medsebojnemu cepljenju ras«, kakor on to imenuje. Rešitev vprašanja zavisi od harmonije treh činiteljev: zgodovine, psihologije in biologije. Nato citira dr. Martial številne primere o pomenu jezika in religije, vse nekoliko konfuzno (poljska naselitev povojne dobe, str. 265 in sl.) in analizira obširno »primer« Češkoslovaške. Končno pride do trditve o moči »neuničljive celice«, kakor on to imenuje. Kar se tiče biološke osnove rase, jo vidi dr. Martial, potem ko navaja vlogo in pomen Mendlovih zakonov (str. 290 in sl.), v biokemičnem indeksu krvi, kakor so to imenovali najnovejši raziskovalci, in ki so ga naciji v najnovejšem času uporabili v Nemčiji, kakor je znano. Gre za zelo subtilno klasifikacijo, ki je zasnovana na različnih lastnostih aglutinacije krvi, in po katerih se bo treba ravnati, kadar se bo presojalo kandidate za križanje (str. 315). Sicer pa biologija nima namena, da služi za osnovo psihičnim dejstvom. »Dober križanec je tisti, katerega osebna psihologija se prilagodi okviru psihologije francoske rase.«

S tem pridemo do definicije rase, ki povzame in izpopolni definicije, ki jih predlaga v prvem poglavju. »Raso imenujemo skupino prebivalstva, katere latentni ali očitni (jezik) psihološki

znaki in antropobiološki znaki tvorijo v dolčenem razdobju popolnoma razlikujočo se enoto.«

Na koncu dela poskuša dati dr. Martial svoji študiji praktičen pomen in uporabnost z ozirom na nevarnost, v kateri se nahaja francoska rasa (predvsem odseljevanje iz podeželja, potem pa tudi padanje rojstev). Leka je treba iskati po njem v »trilogiji« rase: zgodovini, biologiji, psihologiji. Izbira, ki jo je treba vršiti med narodi, katerih predstavniki bi se hoteli naseliti v Franciji, mora računati s to trilogijo. Treba je izbirati rodbine in ne posameznike (cf. avtorjevo delo *Traité de l'Immigration*). Vrsta notranje-političnih odredb pa naj omogoči, da se nadzoruje »cepič«, kakor on to imenuje, v prvi vrsti pa ruralna politika.

Vsi ti ukrepi pa bodo seveda brezuspešni, če dežela ne bo imela miru.

Jean Lacroix.

Jože Karlovšek: Slovenski ornament (zgodovinski razvoj). Natisnila Jugosl. tiskarna v Ljubljani. Ljubljana 1935. 128 strani.

Koncem preteklega leta je izšla v izdaji Udruženja diplomiranih tehnikov v Ljubljani izčrpna in obširna publikacija o slovenskem ornamentu. Napisal in sestavil jo je Jože Karlovšek, ki je zlasti v strokovnih krogih že znan po svojih prvih knjigah o slovenski hiši in je že kot dijak Srednje tehniške šole in Probude kazal izredno marljivost in ambicijo za razne panoge našega narodopisja.

Knjigo »Slovenski ornament« I. del je avtor razporedil na dvajset poglavij, ki obravnavajo zgodovinski razvoj, posebno pa staroslovansko in slovensko ornamentiko. Nad polovico knjige tvorijo slike in risbe, ki prično z izkopninami na Slovenskem iz dobe mo-

stičšč, ter se vrste preko romanskih, got-skih in bizantinskih dekorjev v roko-kojski in alpski ornament, od tu zopet v starejše dobe ljudskega preseljevanja s staroslovanskimi motivi v sedanjno slovensko ornamentiko s posebnim ozirom na Belo Krajino, Prekmurje, Hrvatsko, Srbijo, Bolgarijo, Češkoslovaško, Rusijo, Turčijo, Madžarsko in v vzhodno evropske pokrajine.

Slovstveno gradivo, ki ga je avtor porabil za »Slovenski ornament« in navedel na str. 70. in 71. je precej obširno, dasi bi se dobilo še mnogo toza-

devne literature, posebno v severnih državah, (Švedska, Norveška, Holandska) ki nam je pa radi izrednih razmer carinskega zidu le težko dostopna.

Priznati pa je treba g. Karlovšku, da je kot praktik z velikim pogumom študiral in napisal to delo. Naj bo zato ta lepa knjiga toplo priporočena vsem krogom, ki se kakorkoli bavijo z dekorativno umetnostjo, pa tudi našim šolam in ljubiteljem slovenske ornamentike v splošnem.

V Ljubljani, januara 1936.

Maksim Gaspari.

Časopisi in nove knjige.

Man. A monthly record of anthropological science. Vol. XXXVI, Nos. 1—18. London 1936.

Ivan Prijatelj. Duševni profili slovenskih preporoditeljev. Za šestdesetletnico izdali Prijateljevi učenci. Natisnila tiskarna »Mercur« v Ljubljani. Str. XVI + 170 z jubilentovo podobo. Ljubljana 1935.

Wiener Zeitschrift für Volkskunde. Herausgegeben vom Verein für Volkskunde in Wien. Geleitet von Dr. M. Haberlandt. XL. Jahrgang. Wien 1935.

Ivo Franič, San Bl. Djevice Marije. Vecma raširen apokrif u našeg naroda katoličke vjeroispovesti. Zasebni oti-sak iz »Vjesnika Etnografskog muzeja« u Zagrebu 1935.

Anthropologie. Časopis vėnovaný fysické Anthropologii, nauce o plemenech, demografii, eugenice a tělesne výchově se zvláštním zřetelem k Slovānům. Redaktor Prof. dr. J. Matiegka. Vydava Anthropologický ustav Karlovy university. Praga 1935.

Trabalchos da Sociedade Portuguesa de Antropologia e Etnologia. Volume VII. Porto 1935.

Vjesnik zagrebačkog zbora. God. XIV, br. 2. (kolovoz). Zagreb 1935.

Letno poročilo Jugoslovensko-českoslovaške lige v Ljubljani. Za poslovno leto 1934—35. Ljubljana 1935.

N. Županić, Ime Grk v pomenu velikana pri Belokranjcih v Dravski banovini. (Der Name Grk — Grieche — in der Bedeutung Riese bei den Belokranjci im Königreiche Jugoslavien. Sep. odtis iz »Etnologa« VII., glasnika Etnogr. muzeja v Ljubljani, str. 166—182. Ljubljana 1934.

Jugoslovenski Istorijski Časopis. Direktor St. Stanojević, urednik Viktor Novak. Vlasnik: Jugoslovensko Istorisko društvo. Izdavač: Sreten II. Obradović. Str. 278. Ljubljana - Zagreb - Beograd 1935.

N. Vulić, Nouveaux Monuments Mithriaques la Serbie. Extrait de la Revue Archeologique. Libraire E. Leroux. Paris 1933.

XVI. Congres International d'Anthropologie et d'Archeologie prehistorique. Sous le Haut Patronage de S. M. le Roi. Bruxelles, du 1er au 8 septembre 1935. (Exposition Universelle et Internationale de Bruxelles 1935. Institut International d'Anthropologie, Siège social: Ecole d'Anthropologie 15,

re de l' Ecole de Médecine, Paris, VIe. Bruxelles 1935.

Kmetovalec. Glasilo Kmetijske družbe v Ljubljani r. z. z o. z. Letnik LII, št. 19 in 20. Ljubljana 1935.

Sveta Cecilija, Smotra za crkvenu glazbu s glazbenim prilogom. Glasilo Cecilijina društva u Zagrebu. Godina XXIX. Tisak Nadbiskupske tiskare. Zagreb 1935.

Vekoslav Bučar, Suum cuique. Kritičke primedbe dr. V. Novakovej Antologiji Jugoslovenske misli i narodnog jedinstva, str. 21. Ljubljana 1934.

Pavel Brežnik, Die Mundart der hochdeutschen Ansiedlung Franztal in Jugoslawien. — 2. Zur Heimatfrage der Siebenbürger Sachsen. Str. 78. (Библиотека Германистичког завода Београдског универзитета, уређује: Др. Милош Трифунац). Beograd 1935.

N. Županić, Maskirana glavica od pečene gline iz Vinče u Srbiji. Prilog prehistoriji na zemlji južnih Slovena. (Из »Старинара« за 1922, стр. 1—6). Beograd 1922.

Adam Fischer, Etnografija Slowianska zeszyt pierwszy: Polabianie. Ksianżnica »Atlas«, St. 40 z 1 zemljevidom. Lwów — Warszawa 1932.

Josip Modestin, Ime petorice braće i dviju sestara na početku hrvatske povijesti. Preštampano iz »Nastavnog Vjesnika«, knj. XXXVI, sv. 7—8, str. 11. Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina, Zagreb 1928.

Ljudmil Hauptmann, Grofovi Višnjegorski. »Rad« historičko-fiološki i filozofičko - juridičkog razreda Jugoslavenske Akademije znanosti i umjetnosti, knj. 250, str. 215—239. Zagreb 1935.

Narodopisný věstník československý, ročník XXV—XXVI, č. 1—4. Zakladatel Jiří Polivka, řídí: J. Horák a K. Chotek. Vydala svým nákladem »Narodopisná Společnost Československá. Praha 1932—1934.

Pomladanska razstava društva likovnih umetnikov Dravske banovine. Jakopičev paviljon (maj—junij). Ljubljana 1935.

Глас Матице Српске, год. II, бр. 35. Нови Сад 1935.

N. Županić, Evgenika dr. Ivana Tavčarja, str. 10. Natpisila »Narodna tiskarna«. Ljubljana 1921.

Lovéc. List za lov in kinologijo. Letnik XXIII., št. 1. Izhaja mesečno. Izdajatelj: Zveza lovskih društev v Dravski banovini. Tiska »Jugoslovenska tiskarna«. Ljubljana 1936.

Ђорђе П. Паунковић, Долина Млаве. Геоморфолошка испитивања. Посебна издања Географског друштва. Штампано помоћу из фонда Луке Беловића - Требињца. Стр. 57. Београд 1935.

Ivo Franić, S. Berger — Etnografski muzej u Zagrebu i naša pučka umjetnost, str. 14. Zasebni otisak iz »Vjesnika Etnografskog muzeja« u Zagrebu. Štampa Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije. Beograd 1935.

Lužičkosrbský věstník, ročník XVI, číslo 7. Časopis Společnosti přátel Lužice v Praze. Vychází měsíčně. Členům zdarma. Redakce a administrace: Praha II., V Jámě čís. 10. Praha 1935.

Записи. Гласник Цетињског историјског друштва, година VIII. Цетиње 1935.

Treasures of Carniola The unique collection of prehistoric antiquities excavated by H. H. the late Duchess Paul Friedrich of Mecklenburg. Unrestricted Public Sale January 19 at 2 : 15 p. m. American Art Association Anderson Galleries. Inc 30 East Fifty - Seventh Street. New York 1934.

Ivo Franić, Obnovljena porodična zajednica (zadruga) Filipa Kraljičkovića u selu Palanjek, sreza Sisak, banovine Savske. Zasebni otisak iz »Vjesnika Etnogr. muzeja« u Zagrebu, str. 49—68. Zagreb 1935.

Slavische Rundschau. Im Auftrage der deutschen Gesellschaft für slavistische Forschung in Prag herausgegeben von F. Spina u. g. Gesemann. Jahrg. VII, Walter de Gruyter et Co. Berlin 1935.

Carinthia. Geschichtliche Beiträge zur Heimatkunde Kärntens. Mitteilungen des Geschichtsvereines für Kärnten. Festschrift 1335—1935. Geleitet von Dr. Martin Wutte. Druck von Joh. Leon sen. Jahrgang CXXV. Heft 1. Klagenfurt 1935.

L'Ethnographie. Bulletin semestriel. Société d' Ethnographie de Paris, fondée en 1859, reconnue comme établissement d'utilité publique en 1880. Nouvelle série, No. 30. Libraire Orientaliste Paul Gluthner. Paris 1935.

Slovanský Přehled. Sborník pro poznávání politického, sociálního a kulturního života slovanských států a národů. Ročník XXVII. Vydatel Adolf Černý. Nakladatel: Vaclav Petr. Praha 1935.

France Stele, Monumenta artis slovenicae I, 13 snopič: srednjeveško slikarstvo. Akademsko založba. Ljubljana 1935.

Slovanski svet. Težnje neodvisne mladine, leto I., štev. 2. Mesečnik. Ljubljana 1935.

Jadranska straža, Гласник Удружења Јадранске страже. God. XIV, br. 1. Split 1936.

Н. Банашевић, Циклус Марка Краљевића и одједи француско-талијанске књижевности (avec un résumé en français). Књиге Скопског Научног Друштва. Стр. V + 208. Скопље 1935.

Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva. Organ Arheološko Historijskoga i prehistorijskoga Narodnoga Muzeja u Zagrebu. Nove serije sveska XVI, broj 1—2. Uredio V. Hoffiller. Zagreb 1935.

Гласник Скопског научног друштва, књига XIV. Одељење друштвених на-

ука. Уредник др. Р. М. Грујић. Скопље 1935.

Anton Oven, Dr. France Prešeren. Krst pri Savici. Belokranjska knjižnica. Str. 64. Maribor 1935.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Vlad. Skarić, XLVI, sveska za historiju i etnografiju. Sarajevo 1934.

J. Falkowski et Pasznyi, Na pograniczu lemkowski-bojkowskiem. Z 1 mapa, 29 rycinami i 9 tablicami. Lwów 1935.

Geografski Vestnik. Bulletin de la société de géographie de Ljubljana. Izdaja in zaklada geografsko društvo v Ljubljani, letnik XI., št. 1—4. Ljubljana 1935.

Josef Schráníl, O zbroji sv. Václava. Zvláštní otisk ze Svatováclavského sborníku, I. Praha.

Letno poročilo »Ljubljanskega Sokola«. Natisnila »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani. Ljubljana 1935.

Hessische Blätter für Volkskunde. Herausgegeben im Auftrage der hess. Vereinigung für Volkskunde von H. Hepding, Bd. XXXIII. Giessen 1935.

Veselin Beševliev, Die Byzantinischen Bestandteile der protobulgarischen Inschriften. Extrait des Actes du IVe Congrès International des études byzantines. Imprimerie de la Cour. Sofia 1935.

Kazimierz Stolyhwo, W sprawie człowieka kopalnego w Argentynie. Poznań 1934.

Kazimierz Stolyhwo, Zagadnienie składu rasowego ludności Śląska. Wydawnictwa instytutu sląskiego. Polski Śląsk. Katowice 1935.

Lud. Organ polskiego towarzystwa ludoznawczego we Lwowie. Z 21 ilustracjami, 4 tablicami in 3 mapami. Redaktor: Adam Fischer. Tom XIII, seria 2. Lwów 1934/35.

Revue Anthropologique. Organ de l'Institut International d'Anthropo-

logie. Dr. H. Briand, directeur. (Numero consacré à P. Saintgues 1870—1935). Année XLV, Nos 10—12. Librairie Emile Nourry. Paris 1935.

Мисионар. С благословом епископа охридско-битољског Николаја издаје се »Мисионар« и објављује месечно са циљем да помогне унутрашњем и спољњем православном мисионарству. Властник: јеромонах Иринеј Златић, одговорни уредник Др. Р. Арсовић. Штампарија и печаторезница »Победа« — Битољ. Битољ 1935.

Hamdija Kreševljaković, Kulen-Vakuf. Islamska dionička štamparija. Sarajevo 1935.

A. Isatchenko, Les parlers Slovènes du Podjunje en Carinthie. Description phonologique. Revue des études slaves, tome XV, fosc. 1—2. Paris 1935.

Sociedad Española de Antropología, etnografía y prehistoria. Actas y memorias. Tomo XIV. Museo antropológico nacional. Madrid 1935.

Misel in delo. Kulturna in socialna revija. Letnik II. Ljubljana 1935.

Ernst Kornemann, Die Alexander geschichte des Königs Ptolomaios I von Aegypten. Versuch einer Rekonstruktion. St. IV + 267. Verlag und Druck von B. G. Teubner. Leipzig und Berlin 1935.

Алекса Ивић, Архивска грађа о југословенским књижевним и културним радницима, књига IV, 1723—1887. Српска Краљевска Академија. Зборник за историју, језик и књижевност народа, друго одељење, књ. IX. Стр. XII + 514. Београд 1935.

Sbornik Matice Slovenskej. Čast II, Literarna historia. Zredigoval Stanislav Mečiar, ročník XIII, číslo 3. Turčavski Sv. Martin 1935.

František Malý, Vladimír Zmeškal. Z galerie přátel Lužice. Kolo lužických spisovatelů. Praga 1935.

Cte de Gobineau. Mémoire sur diverses manifestations de la vie indivi-

duelle (texte, français inédit et version allemande) publiée, avec un Historique du Mémoire et une introduction par A. B. Duff. Paris 1935.

Terra. Suomen maantieteellisen seuran aikakauskirja. Vuosik XLVII, No. 4. Helsinki 1935.

Język polski. Organ towarzystwa miłośników języka polskiego. Rocznik XX. Krakow 1935.

G. W. Murray, An English-Nubian Comparative Dictionary. Harvard African Studies, volume IV. Humphrey Milford Oxford University Press. London 1923.

A. Šimčik, Napomenē uz poslovice. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Knjiga XXX, sv. 2. Zagreb 1936.

Сима Тројановић, Психофизичко изражавање српског народа поглавито без речи са 30 слика. Српска Краљ. Акад., Српски Етногр. зборник, књ. LII, друго одељење: живот и обичаји народни, књига 22. Београд 1935.

Kaarlo Hilden. Zur Kenntniss des Vorkommens des »freien« und »angewachsenen« Ohrläppchens in der Bevölkerung Finnlands. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Biologicae, V, 5. Helsingfors 1935.

A. Gütt, Bevölkerungspolitik als Aufgabe des Staates. Vortrag gehalten anlässlich des Internationalen Kongresses für Bevölkerungswissenschaft in Berlin am 29. VIII. 1935.

Б. М. Дробњаковић, Библиографија наших етнолога (Др. Н. Жупанић). Прештампано из »Гласника Етнографског музеја у Београду«, књ. IX, стр. 119—122. Београд 1934.

Нико Ст. Вујовић, Гвнџездо слободне. Завлада Тискаре »Народних Новина«. Загреб 1936.

Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik XXX., snopič 1—2. Izdaja

Zgodovinsko društvo v Mariboru. Maribor 1935.

Viktor Skrabar, Stara ledinska karta v ormoškem gradu. (Ponatis iz »Časopisa za zgodovino, XXX). Maribor 1935.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Vydaji O. Hujer a M. Murko. Ročník XIII, sešit 2—3. Praga 1935.

Fran Ramovš, Historična gramatika slovenskega jezika, VII., dialekti. Str. XXXII + 204. Založila Učiteljska tiskarna. Ljubljana 1935.

Józef Gajek, Kogut w wierzeniach ludowich. Archiwum Towarzystwa naukowego we Lwowie, dział II, tom XIII, zeszyt 2. Lwów 1934.

Adam Fischer, Etnografia Słowiańska, zeszyt 3. Polacy. Lwów — Warszawa 1934.

Дачићеве Народне Новине за национално културну акцију у народу. Јануар. Београд 1936.

Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti. Ročník XXVI, číslo 1—6. Redigujú: K. A. Medvecký et Ján Geryk. Turčianski Sv. Martin 1935.

Dr. Risto Jeremić, Zdravstvene prilike u jugoslovenskim zemljama do kraja XIX veka. S predgovorom prof. dr. Tihomira R. Đorđevića. Izdanje Škole Narodnog zdravlja. Strana 127. Zagreb 1935.

Герхард Геземан, О бановињу Страхињи. (Прилози проучавању народне поезије, уређују Рад. Меденица и Др. А. Шмауц, год. II, бр. 2). Београд 1935.

Mičun Pavićević, Narodne pikantarije iz Crne Gore. U pero uhvatio M. P. Isključivo za naučne svrhe. (Rukopis). Zagreb 1936.

Dr. Mijo Radošević, Osnovi savremene Jugoslavije. Političke ideje, stranke i ljudi u XIX i XX veku. Strana 649. Zadržna štamparija. Cena 250 Din. Zagreb 1935.

Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књига XL, свеска 1—2. Штампa Државне штампарије Краљевине Југославије. Уредник Павле Поповић. Београд 1935.

Zprávy československého státního archeologického ústavu. Ročník IV (za g. 1931). Praga 1934.

Jaroslav Böhm et V. Wagner, Hradište nad Libušiném. V Libušině 1935.

American School of prehistoric research. Edited by g. Grant Mac Gurdy. Number 11, may 1935. Old Lyme, Conn. U. S. A.

Arch. Jos. Plečnik, Aedes Sancti Josephi Patriarchae. Ljubljana A. D. MCMXXXV.

Gyula Moravczik, A magyar szent corona görög feliratai. (Les inscriptions grecques de la sainte Couronne hongroise). Budimpešta 1935.

Rocznik Wolyński, tom IV. Rówue 1935.

Zdeako Frankenger, Anthropologie starého Slovenska. Bratislava 1935.

Jaroslav Böhm, Poklad bronzových dýk na kozích hřebtech. (Zvláštní otisk z »Památek Archeologických« di. XXXVI, seš. 1—2).

Dosedanji sotrudniki „Etnologa“ 1927—1934:

- Andrejka dr. Rudolf, banski inspektor v p., Ljubljana.
Brejčeva Mia, ban. uradnica, Ljubljana.
Brežnik dr. Pavel V., gimn. profesor, Ljubljana.
Bučar Vekoslav, publicist, Ljubljana.
Burian dr. Vaclav, univ. lektor, Ljubljana.
Ehrlich dr. Lambert, univ. profesor, Ljubljana.
Filipović dr. Milenko, univ. profesor, Skoplje.
Gaspari Maksim, akad. slikar in restavrator Etnografskega muzeja, Ljubljana.
Grba dr. Milovan, profesor višje pedagoške šole v p., narodni poslanec, Zagreb.
Kelemina dr. Jakob, univ. profesor, Ljubljana.
† Koblar Anton, dekan, Kranj.
Kotnik dr. Fran, prosvetni inšpektor v p., Celje.
Kriss dr. Rudolf, zasebnik in znanstvenik, Berchtesgaden na Bavarskem.
Kus-Nikolajev dr. Mirko, kustos Etnografskega muzeja, Zagreb.
Lacroix Jean, lektor francoskega jezika na univerzi v Ljubljani.
Maister Hrvoj, ban. uradnik, Ljubljana.
Mal dr. Josip, direktor »Narodnega muzeja«, Ljubljana.
† Mantuani dr. Josip, direktor Narodnega muzeja v p., Ljubljana.
Markič Mihael, gimn. profesor v p., Ljubljana.
Mrkun Anton, župnik, Dobropolje na Dolenjskem.
Murko dr. Matija, univ. profesor v p., Praga.
Oštir dr. Karl, univ. profesor, Ljubljana.
Odavić Pera, inspektor ministarstva v p., srbski književnik, Beograd.
Pavel dr. Avgust, profesor, Sombatelj, Ogrsko.
Pavičević Mićun, inšpektor Glavne kontrole in književnik, Zagreb.
† Peisker dr. Jan, univ. profesor v p., Nemški Gradec.
Preobraženski dr. Nikolaj F., univ. lektor, Ljubljana.
Radojčić dr. Nikola, univ. profesor, Ljubljana.
Rus dr. Jože, knjižničar drž. knjižnice, Ljubljana.
Saria dr. Balduin, univ. profesor, Ljubljana.
Simonič Ivan, diplom. filozof, Vinji vrh v Belokrajini.
Skok dr. Petar, univ. profesor, Zagreb.
Stanojević dr. Stanoje, univ. profesor, Beograd.
Stelē dr. Francé, spomeniški konservator in ban. spomeniški referent, Ljubljana.
Šašelj Ivan Feliks, duh. svetnik in župnik v p., Št. Lovrenc na Dolenjskem.
Škerlj dr. Božo, priv. docent, Ljubljana.
† Trojanović dr. Sima, univ. profesor, Skoplje.
† Tuma dr. Henrik, advokat in sociolog, Ljubljana.
† Vurnik dr. Stanko, kustos Etnografskega muzeja, Ljubljana.
Zega Nikola, upravnik Etnografskega muzeja v p., Beograd.
Županić dr. Niko, direktor Etnografskega muzeja, bivši minister, Ljubljana.

